JOHN BERGER

KIYMETİNİ BİL HERŞEYİN

metis

John Berger

KIYMETİNİ BİL HERŞEYİN

John Berger 1926'da Londra'da doğdu. İngilizce yazan en etkili sanat eleştirmenlerinden biri olan Berger, ayrıca senaryo yazarı, romancı, belgesel yazarı ve ressam olarak da tanınıyor. 1940'ların sonunda Londra'da çeşitli galerilerde sergiler açtı. Bu dönemde Komünist Partisi ile yakın ilişki kurdu, sol-kanat haftalık dergi *Tribune* için makaleler yazdı. 1948-55 yılları arasında resim öğretirken sanat eleştirmeni oldu ve 1951'den itibaren *New Statesman* için on yıl boyunca sanat eleştirileri yazdı. İlk romanı 1958'de yayımlanan *Zamanımızın Bir Ressamı*'dır. Romanı *G.* ile 1972 yılında Booker ödülünü almıştır. Çok sayıda kitabı Türkçeye çevrilmiş olan John Berger, Türkiyeli okurlarını uzun yıllardır derinden etkilemeyi sürdürüyor.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com

Metis Edebiyat
KIYMETİNİ BİL HERŞEYİN
Hayata Tutunma
ve Direnişe Dair Notlar
John Berger

İngilizce Basımı:
Hold Everything Dear
Dispatches on Survival and Resistance
Pantheon Books, 2007

© John Berger, 2007
© Metis Yayınları, 2008
Türkçe Çeviri © Beril Eyüboğlu, 2008

Şiir çevirilerindeki yardımları için
Mustafa Ziyalan'a ve Aslı Biçen'e teşekkür ederiz.

İlk Basım: Nisan 2009
İkinci Basım: Ekim 2009

Yayın Yönetmeni:
Müge Gürsoy Sökmen

Yayıma Hazırlayan:
Özde Duygu Gürkan

Kapak Fotoğrafı: Beril Eyüboğlu, 2008

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
Metis Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No: 12/197-203
Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003

ISBN-13: 978-975-342-713-5

JOHN BERGER

KIYMETİNİ BİL HERŞEYİN

HAYATA TUTUNMA
VE DİRENİŞE DAİR NOTLAR

Çeviren:
BERİL EYÜBOĞLU

metis

JOHN BERGER KOLEKSİYONU

•

G. 1984, 2008

GÖRME BİÇİMLERİ 1978, 1986

VE YÜZLERİMİZ, KALBİM,
FOTOĞRAFLAR KADAR KISA ÖMÜRLÜ 1987, 2007

O ANA ADANMIŞ 1988

PİCASSO'NUN BAŞARISI VE BAŞARISIZLIĞI 1989

DÜĞÜNE 1996

FOTOKOPİLER 1997

2000 YILINDA 25 YAŞINA BASACAK OLAN
YUNUS 1997

GÖRÜNÜRE DAİR KÜÇÜK BİR TEORİYE DOĞRU
ADIMLAR 1999

KRAL 2001

BULUŞTUĞUMUZ YER BURASI 2006

A'DAN X'E 2008

KIYMETİNİ BİL HERŞEYİN 2009

İçindekiler

Hemen Şimdi	15
Umutsuzluğun Yedi Katmanı	17
İnadına Yaşamak	21
Söylesem Sevdamı Yumuşacık	31
Neredeyiz?	43
Terörizme Karşı Savaş mı, Terörist Bir Savaş mı?	51
Korkuyu Tasavvur Edelim	55
Taşlar	61
Kafamızdaki Koro ya da Pier Paolo Pasolini	77
Merhametsizliğin Ressamı?	83
Duvarlara Karşı Durmanın On Yolu	87
Hayatlar ve Nutuklar	97

Kopan Bağlara Dair 101

Mekânla İlgili On Not 105

Arzunun Bir Başka Yüzü 113

Dikkatle Bakınca – İki Kadın Fotoğrafçı 117

Geçmişi Silmek 129

Savaş Suçları ve Lübnan 137

Sanat, Müzik ve Kültür (Basın Bildirisi) 139

Notlar 145

After 'Guernica' (1937) — Beirut, Cana, Tyr (2006)

Kıymetini Bil Herşeyin

John Berger'a

yolculuğun gül sıcağını saklarken ikindinin tuğlası

gül solumak için yeşil bir oda tomurcuklar
rüzgâr gibi çiçeğe dururken

yaprakları seyrelen huşlar gümüş rüzgâr hikâyelerini fısıldarken
telaşla kamyonlarda

çit çalısının yaprakları saklarken
ânın kaybettim sandığı ışığı

bileğindeki yuva dönen havada çalıkuşunun göğsü gibi atarken

yerin korosu gözlerini bulurken gökte
ve kalabalık karanlıkta açarken birbirine

kıymetini bil herşeyin

kuşların yazdığı harfler sabahın bir ucundan ötekine
baltanın milyon tane eli, toprağın yumuşak eli
zamanın bir adım önünde
kabilelerin kırık dişleri, uzun yurtları
hem saçılmış bozkıra, hem yan yana
kilin küçük, artakalmış kulpu, nerdeyse hayaleti bir testinin
kendini taşır bize topraktan

uzanan kolların vaadi, hepimizin ortak yolu olan o tek sayfa
haritası bir avucun
tortop olmuş
ama bir meşale gibi elden ele

kıymetini bil herşeyin

bize doğru açtıkları patikaların ve onlara açılmalarımızın

çimenin adaletinin, ki sarayları çökertir ama arayış türkülerini saklar

dalgalara isim koyan teknenin, hayatın kâsesinin, günlerle dolup sevdiği şeye dönüşmek için batan

ağacın oldum olası tohum diye bildiği şeye dönüşen belleğin

sözlerin
ekmeğin

kapının ardındaki doğrulara uzanan çocuğun

dünya meclisinde coşkulu hayvanların
yeniden birlikte başlama özleminin

insanların, odadaki insanların, sokaktaki insanların

kıymetini bil herşeyin

19 Mayıs 2005
Gareth Evans

Kıymetini Bil Herşeyin

Hemen Şimdi

(Nisan 2006)

DÜNYA DEĞİŞTİ. Haberleşme artık değişik yollardan yapılıyor. Çarpık haber iletme teknikleri gelişiyor. Göç, tüm dünyada hayatta kalmanın başlıca çaresi oldu günümüzde. Tarihteki en korkunç soykırımın mağdurlarının kurduğu ulusal devlet, kesin bir ifadeyle, faşist oldu. Ulusal devletler genel olarak siyasi önemlerini kaybedip köleleşerek dünyanın yeni ekonomik düzenine hizmet eder duruma geldi. Üç asırlık geniş ufuklu siyasi sözcük dağarcığı süprüntü oldu. Uzun lafın kısası günümüzün küresel iktisadi ve askeri tiranlığı tesis edilmiş bulunuyor.

Öte yandan bu tiranlığa karşı yeni direniş yöntemleri de keşfediliyor. Başkaldıranlar artık itaatkâr olmaktan çok, başına buyruk. Yükselen muhalefet hareketlerinde merkezi otoritenin yerini kendiliğinden oluşan beraberlikler alıyor. Uzun erimli programlar yerini, belirli konular etrafında acilen oluşturulan ittifaklara bırakıyor. Sivil toplum, siyasi direnişin gerilla taktiklerini öğrenmeye ve uygulamaya başlıyor.

Günümüzde adalet arzusu büyük bir çeşitlilik gösteriyor. Demem o ki, haksızlıklara karşı mücadeleler, hayatta kalabilme, özsaygının korunabilmesi ve insan hakları için verilen mücadeleler asla acil talepleri, örgütlenmeleri ya da tarihsel sonuçları açısından değerlendirilmemelidir. Bunlar "hareketler"e indirgenemez. Bir insan kitlesinin hep birlikte belirli bir amaca yönelmesi anlamına gelen hareket, sonuçta başarılı ya da başarısız olabilir. Ne

var ki, böyle bir tanımlama, sayısız kişisel tercihi, hesaplaşmaları, ilhamları, fedakârlıkları, yeni istekleri, kederleri ve nihayet hareket esnasında oluşan ve dar anlamda harekete özgü olan anıları gözardı eder ya da kaale almaz.

Hareketin vaadi, gelecekteki zaferidir; oysa rastlantıya bağlı durumlarda vaat anlıktır. Böyle anlar, ister hayat koşullarını iyileştirsin ister felaketle sonuçlansın, eylem içinde özgürlük deneyimleridir. (Eylemsiz özgürlük olmaz zaten.) Bu gibi anlar –hiçbir tarihsel "sonucun" asla olamayacağı denli– aşkındır; Spinoza'nın ifadesiyle, ebedidir, sonsuzluğa açılan kâinattaki yıldızlar gibi sayısızdır.

Her arzu özgürlüğe yol açmaz, ama özgürlük bir arzunun tanınması, seçilmesi ve peşine düşülmesi yolunda bir deneyimdir. Arzu sadece bir şeyi elde etmekle sınırlı olmayıp, bir şeylerin değişme sürecini de kapsar. Arzu bir eksiklikten kaynaklanır. Şu andaki bir eksiklikten. Özgürlük bu eksikliğin tatminini içermez ama önemini teslim eder.

Günümüzde sınırsızlık yoksullardan yanadır.

Umutsuzluğun Yedi Katmanı

(Kasım 2001)

SADECE bir hikâye anlatıcısı olarak gündemdeki tartışmaya kısaca bazı görüşlerimi eklemek istiyorum.

Yegâne Süper Güç olmak, askeri istihbarat stratejisini baltalar. Stratejik düşünce, insanın kendisini düşmanın yerine koymasını gerektirir. O zaman ileriyi görmek, aldatıcı eylemlerde bulunmak, karşısındakini gafil avlamak vb. mümkün olabilir. Düşmanı yanlış değerlendirmek uzun vadede yenilgiye, insanın kendi yenilgisine yol açar. İmparatorluklar kimi zaman bu yüzden çöker.

Günümüzün en can alıcı sorusu şudur: Bir dünya teröristini yaratan koşullar nelerdir, daha da ileri gidecek olursak, nasıl intihar şehidi olunur? (Burada adsız gönüllülerden söz ediyorum: Terörist Şefler ayrı hikâye.) Teröristin mayasında her şeyden önce bir tür umutsuzluk vardır. Ya da daha kesin ifade edecek olursak, bir aşkınlık, kendi hayatını sunarak umutsuzluğa bir anlam kazandırma derdi.

İntihar terimi bu nedenle bir bakıma yakışıksız kaçar; zira aşkınlık şehide bir zafer kazandığı duygusu verir. Nefret ettiği varsayılanlara karşı kazanılmış bir zafer mi? Pek emin değilim. Belirli bir umutsuzluğun derinliğinden hasıl olan edilgenlik, burukluk ve anlamsızlık duygusunun alt edilmesinin zaferidir bu.

Birinci Dünya'nın bu türden bir umutsuzluğu tahayyül etmesi zordur. Görece varsıl olmasından dolayı değil aslında (varsıllık da kendine özgü umutsuzluklara vesile olur), nedeni Birinci Dünya'

nın aklının durmadan başka yerlere çekilmesi ve dikkatinin dağılmasıdır. Benim sözünü ettiğim umutsuzluk insanları tek bir amaca odaklanmak zorunda bırakan, katlanılması ağır koşullardan kaynaklanıyor. On yıllarca mülteci kamplarında yaşamak, örneğin.

Peki, bu umutsuzluk neyi içeriyor? Kendi hayatınızın ve yakınlarınızın hayatının hiçe sayıldığı duygusunu. Bu duygunun değişik katmanlarda hissedilmesi sonuçta onu bütüncül kılıyor. Öyle ki, totaliter bir nitelik kazanarak şiddetten başka çıkış yolu bırakmıyor.

Aramak her sabah,
kırıntıları bulmaya çalışmak
bir gün daha yaşamayı sağlayacak.

Bilmek uyandığında
bu yasal çölde
hiçbir hakkın olmadığını.

Tecrübe etmek yıllar yılı
hiçbir şeyin iyiye gitmediğini
yalnız kötülediğini.

Ezikliğini duymak
neredeyse hiçbir şeyi değiştirememenin
ve sarılmak bu "neredeyse"ye
hep başka bir çıkmaza götüren

Dinlemek binlerce vaadi
senin ve sevdiklerinin yanından
dönmemecesine geçip giden.

Görmek bombalarla unufak edilmeye
direnenlerin sunduğu örneği.

Hissetmek katledilen yakınlarının ağırlığını,
bir ağırlık ki örter
masumiyeti sonsuza dek
öyle çok ki ölüler...

Umutsuzluğun –her biri haftanın bir gününe denk gelen– yedi katmanıdır bunlar; daha gözü pek olanlar, dünyayı içinde bulunduğu duruma iten güçlere karşı savaşmanın kendi hayatlarını feda etmek olduğunu keşfeder, *topyekûn* bir uyanışa önayak olacak, umutsuzluktan aşkın yegâne yoldur bu.

Bu türden bir umutsuzluğu tasavvur edemeyen siyasi önderlerin planlayacağı herhangi bir strateji başarısızlıkla sonuçlanacak, üstelik düşman sayısını giderek daha da artıracaktır.

İnadına Yaşamak

(Aralık 2005)

NASIL OLUYOR DA hâlâ yaşıyorum? Anlatayım, yaşıyorum çünkü şu sıralar Azrail bir süreliğine mola verdi. Doğal, sıradan bir hayata duyulan özlemin çok uzağımda olduğunu ifade eden bir tebessümle söylüyor bunu.

Filistin'de nereye giderseniz gidin –hatta kırsal alanlarda bile– kendinizi molozların içinde bulur, onların arasından, etrafından ve üzerinden geçmek durumunda kalırsınız. Bir kontrol noktasında, arabayla çoktandır ulaşılamayan seraların çevresinde, herhangi bir sokakta, bir buluşmaya giderken.

Evlerin, yolların, sıradan hayatların enkazıdır bu moloz. Son yarım yüzyılda yerinden yurdundan edilmemiş Filistinli bir aile bulmak ne kadar enderse, işgal ordusu tarafından düzenli olarak buldozerlerle yıkılmamış bir şehir bulmak da o kadar enderdir.

Ayrıca bir de lakırdı molozu var – içeriksiz, anlamdan yoksun bir lakırdı molozu. Kötücül IDF (İsrail Savunma Kuvvetleri yani İsrail Ordusu) bilfiil bir fetih ordusu durumuna geldi. Gösterdikleri cesaretle yüreklere su serpen İsrailli Refusnikler'den (orduda görev almaya karşı çıkanlar) biri olan Segio Yahni, "Bu ordunun varlık nedeni İsrail vatandaşlarının güvenliğini sağlamak değil, Filistin topraklarının gaspını sürdürmenin garantisi sadece," diye yazıyor.

Ayrıca ciddi ve ilkeli sözlerden oluştuğu halde önemsenmeyen bir moloz yığını da mevcut. BM ve Lahey'deki Uluslararası

Adalet Divanı, İsrail'in Filistin topraklarında inşa ettiği yeni yerleşimlerle (yaklaşık yarım milyon "yerleşimci" yaşıyor buralarda artık) ilgili olarak aleyhte hüküm verdi ve 8 metre yükseklikteki beton "bölme duvarı"nın inşa edilmesini de yasadışı ilan etti. Lakin, gerek İşgal, gerekse Duvar'ın yapımı devam ediyor. Her geçen ay IDF'nin bölgedeki boğucu baskısı artıyor. Bu baskı coğrafi, iktisadi, halka yönelik ve askeri.

Her şey ayan beyan ortada; bunlar dünyanın ücra, savaş içindeki bir köşesinde meydana gelmiyor; zengin uluslardan her birinin Dışişleri Bakanlıkları bu gelişmeleri izliyor ama hiçbiri bu yasadışı durumu caydırıcı ve önleyici tedbirlere yanaşmıyor. Bir IDF askerinin kontrol noktasında bekleyen Filistinli bir annenin hemen arkasına göz yaşartıcı bomba atması üzerine zırhlı araca işaret eden kadın, "Bizler için Batı'nın suskunluğu bunların mermilerinden bin beter," diyor.

Beyan edilen ilkelerle reel siyaset arasındaki yarığın tarih boyunca değişmez bir gerçeklik olduğu düşünülebilir. Çoğu zaman beyanatlar tumturaklı sözler içerir. Oysa burada tam tersi yaşanmakta. Sözler olayların yanında çok önemsiz kalıyor. İşin aslı ise, bir halkın ve vaatte bulunulmuş bir ulusun hesaplı kitaplı bir şekilde yıkıma uğratılması. Bu yıkım sırasındaysa ipe sapa gelmez sözler ve kaçamaklı bir suskunluk var.

Filistinliler için önemini asla yitirmeyecek bir sözcük: *Nakba* yani "Büyük Felaket"; 700 bin Filistinli'nin 1948'deki zorunlu göçüne işaret ediyor. "Sözcüklerden örülmüş bir ülkemiz var. Konuş, konuş ki yol süreyim taştan taşa,"* demiş şair Mahmud Derviş. *Nakba* dört kuşak Filistinli'nin paylaştığı bir terim olmuş; ısrarla kalıcılığını sürdürmesinin nedeniyse İsrail'in ve Batı'nın genellikle bu sözcüğün içerdiği "etnik temizlik" operasyonunu görmezden gelmesi. Ilan Pappe gibi dürüst (ve zulme uğrayan) yeni İsrailli tarihçilerin yürekli araştırmaları bu bakımdan çok önemli;

* "Yolcuyuz Biz de", *Mahmud Derviş*, çev. Lütfullah Bender, İstanbul: Gendaş Kültür, 2002. *–ç.n.*

zira bu çalışmalar, eninde sonunda resmen kabul görebilir; böylece bu ölümcül terim, trajik içeriğine rağmen, yeniden sıradan bir sözcüğe dönüşür.

Burada lakırdı molozu da dahil olmak üzere her türden molozla bir haşır neşirlik gözleniyor.

İnsan söz konusu trajedinin coğrafi boyutunu unutur gibi oluyor; bu boyut trajedinin bir parçası artık. Batı Yakası'nın tamamı artı Gazze Şeridi, Girit Adası'ndan daha küçük bir alana tekabül ediyor (Girit, tarih öncesinde Filistinliler'in ilk yurtları olarak biliniyor). Üç buçuk milyon insan –Girit'in nüfusunun altı katı– yaşıyor burada. Ve her gün sistemli olarak bu alan daraltılıyor. Şehirler gitgide daha kalabalıklaşıyor, duvarlarla çevrilen kırsal alanlara erişim engelleniyor.

Yerleşimler genişletiliyor ya da yenilerinin temelleri atılıyor. Yerleşimciler için yapılan yeni otoyollar Filistinliler'e yasaklanırken, eski yollar çıkmazlarla son buluyor. Kontrol noktaları ve sinir bozucu kimlik denetimleri pek çok Filistinli'yi öz topraklarının kalan bölümünde seyahat etmekten, hatta seyahat etmeyi planlamaktan caydırmış durumda. Birçoğunun bulunduğu noktadan, hangi yöne olursa olsun, yirmi kilometreden öteye geçmesi yasak.

Duvar kuşatıyor, köşelere el koyuyor (bittiği zaman kalan Filistin topraklarının yaklaşık yüzde 10'u gasp edilmiş olacak), kırsal alanı parçalara bölerek Filistinliler'i Filistinliler'den koparıyor. Amacı Girit'i ufalayıp bir düzine küçük adacık oluşturmak. Buldozerlerle gerçekleştirilen balyoz harekâtının hedefi bu.

"Eser kalmadı çölde bizden, çölün kendine sakladığından gayri." (Mahmud Derviş)

Korkusuz, boyun eğmeyen, yenilmişlik duygusu taşımayan bu umutsuzluk, daha önce hiç tanık olmadığım bir duruş sergiliyor dünyaya karşı. Kâh İslami Cihad'a katılan bir delikanlı, kâh bir şeyler hatırladıkça dişlerinin arasındaki boşluklardan mırıl mırıl söylenen yaşlı bir kadın, kimi zaman da gülümseyen on birin-

de bir kız çocuğunun sarıp sarmalayarak umutsuzluk içinde gizlediği bir vaat şeklinde ifadesini buluyor.

Sözünü ettiğiniz bu duruş kendini nasıl gösteriyor?

Dinleyin...

Üç oğlan çocuk bir mülteci kampının ara sokaklarından birinde yere çömelmiş misket oynuyor. Bu kamptaki mültecilerin çoğu Hayfa'dan göçmüş. Çocukların bedenlerinin geri kalanını kımıldatmadan başparmaklarının bir hareketiyle misketi fırlatmaktaki ustalığı, çok sıkışık alanlarda yaşamaya alışmış olmaktan ilintisiz sayılmamalı.

Herhangi bir otel koridorundan daha dar olan sokağın üç metre ilersinde ikinci el bisiklet parçaları satan bir dükkân var. Gidonların tümü bir köşeye, arka tekerlekler öteki köşeye, seleler ise üçüncüye istiflenmiş. Böyle düzenlenmiş olmasalar kimsenin asla ilgilenmeyeceği bir hurda yığını sanılabilirdi. Oysa bu durumda müşteri çekebiliyor.

Dükkânın karşısındaki alçak bir yapının demir kapısının üzerinde, "Kampın rahminden her gün bir devrim doğar," yazılı. Demir kapının ardındaki iki odada bir öğretmenle kız kardeşi yaşıyor. Odanın biri ancak iki banyo küveti sığacak büyüklükte; duvarları ve tavanı yıkılmış olan öteki odaya işaret eden öğretmen, "Ben bu odada doğmuşum," diyor.

Oturma odasına dönüyoruz. Duvarda, Arafat'ın kefiyeli resmî portresinin yanında asılı duran, yaldızlı bir çerçeve içindeki fotoğrafı gösteren adam, babamın gençliği, diyor. Hayfa'dayken çekilmiş! Bir zamanlar Pasternak'a benzetmişti bir meslektaşım onu, hani şu Rus şaire; benziyor mu sizce de? (Benziyor.) Kalbinden sıkıntısı vardı, Nakba öldürdü onu. İşte bu odada, ben on iki yaşındayken öldü.

Demir kapılı evin az ötesinde, bisiklet parçaları satan dükkânın karşısında, çocukların misket oynadığı köşeden sekiz adım ötedeki bir metrekarelik toprak parçasında bir yasemin boy vermiş. Üzerinde sadece iki beyaz çiçeği var, zira aylardan kasım. Dibine, sokaktan bir düzine kadar boş plastik maden suyu şişesi

atılmış. Kamp sakinlerinin en az yüzde altmışı işsiz. Kamplar derme çatma evlerden oluşan yerleşimler.

Karşısına bir fırsat çıkıp da kamptan ayrılması söz konusu olan birinin, daha iyi bir olanağa kavuşmak için molozları aşacak yerde, öneriyi reddedip, kalmayı tercih ettiği vakidir. Başı sonu olmayan bir bedene ait parmak misali kampın bir organıdır onlar. Ayrılmak bir organın kesilip atılmasından farksızdır. İnadına yaşamak buna denir işte.

Dinleyin...

En üst setteki zeytin ağaçları ellenmişe benziyor; gümüşsü yaprak altları her zamankinden daha çok göze çarpıyor. Zeytinler dün toplandı da ondan. Geçen yıl hasat kötü, ağaçlar yorgundu. Bu yıl daha iyi. Gövdelerine bakılacak olursa bu ağaçlar üç yüzdört yüz yaşında olmalı. Kireçtaşı setlerse daha da yaşlı.

Birkaç kilometre ötede, batı ve güney yönünde, yakın zamanda inşa edilmiş iki yerleşim var. Düzenli, sıkışık, kentli, geçit vermez (yerleşimciler her gün iş için İsrail'e gidip geliyor). Her ikisinin de köye benzer bir yanı yok, daha çok silahlı iki yüz yerleşimciyi rahatça içine alabilecek devasa bir cipe benziyorlar. Yerleşimlerin her ikisi de yasalara aykırı, ikisi de tepelerin üzerine inşa edilmiş, ikisinin de ince bir minareye benzeyen gözetleme kuleleri var. Çevrelerindeki kırsal kesime verdikleri güçlü mesaj şu: Eller başların üzerine, başların üzerine diyorum ve ağır ağır, geri geri yürüyün.

Batı yönündeki yerleşimin ve oraya giden yolun yapımı için yüzlerce zeytin ağacının kesilmesi gerekti. İnşaatta çalışanların çoğu işsiz Filistinliler'di. İnadına yaşamak budur işte.

Dün zeytinlerini toplayan aileler iki yerleşimin arasında kalan vadiden, yaklaşık 3 bin nüfuslu yoksul bir köyden geliyor. Köyün erkeklerinden yirmisi İsrail cezaevlerinde. İçlerinden birini iki gün önce bıraktılar. Pek çok genç son zamanlarda Hamas'a katıldı. Pek çoğu gelecek ocaktaki seçimlerde oyunu Hamas'a verecek. Tüm çocukların oyuncak silahları var. Genç büyükannelerin tümü bir zamanlar besledikleri umutlara ne olduğunu merak eder-

ken oğullarının, gelinlerinin, yeğenlerinin haklılığını teslim ediyor, geceler kaygıyla geçiyor. İnadına yaşamak böyle bir şey işte.

Arafat'ın, IDF tankları ve ağır silahlar altında rehin tutulduğu, Filistin'in başkenti Ramallah'taki karargâhı Mukataa, bundan üç yıl önce dağ gibi bir moloz yığınıydı. Ölümünden bir yıl sonra Filistinliler molozları temizledi –kimileri tarihe tanıklık etmesi için hiç dokunulmamasından yanaydı– ve bugün iç avlu bir petrol sondaj alanı kadar çıplak. Batı tarafında, toprakla bir hizada, yalınlığıyla dikkat çeken bir yazılı taş Arafat'ın kabrini belirler. Üzerinde küçük bir tren istasyonunun platformundakine benzer bir çatı vardır.

Dileyen, dikenli tel örgüler ve delik deşik duvarlar arasından geçerek oraya ulaşabilir. İki Filistinli yazılı taşın önünde nöbet tutar. Onlar sayılmazsa, bağımsızlık sözü verilmiş hiçbir devletin başkanının kabri bundan daha ketum değildir yeryüzünde – her şeye rağmen orayı terk etmeyeceğini beyan etmektedir sadece!

Gün batarken tesadüfen kabrin ayak ucunda durmuşsanız, güneşin ışınları huzur vericidir. Zamanında Ayaklı Felâket olarak anılırdı Arafat. Sevilen önderlerin kusursuz olduğu görülmüş müdür hiç? Her zaman bir alay kusurları, zaafları değil, rezilce kusurları yok mudur? Yoksa sevilen bir önder olmanın şartı mıdır bu? Onun önderliğinde Filistin Kurtuluş Örgütü de zaman zaman lakırdı molozuna katkıda bulundu. Ne var ki, ülkesinin günbegün maruz kaldığı haksızlıklar, cebe tıkıştırılan kâğıtlar gibi, Arafat'ın kusurları arasına sıkıştırıldı. O da bu haksızlıkları böylece kabullendi, sırtladı ve ülkesinin ıstıraplarını onun kusurlarında bir yuva buldu, ıstırap dolu bir yuva. Böylesine ebedi bir sadakat ne sadece masumiyet ne de kudretle, ancak bir miktar kusurlu, her birimiz gibi kusurlu olmakla kazanılır. İnadına yaşamak budur işte.

17 kilometre uzunluğundaki Duvar'la tamamen kuşatılmış olan kuzeybatıdaki Kalkilya şehrinin (nüfusu 50 bin) tek bir çıkışı var. Bir zamanlar çok işlek olan ana caddesi Duvar yüzünden oluşan çorak topraklarla sonlanıyor. Doğal olarak şehrin kısıtlı ekonomisi perişan. Bir çiçek üreticisi kış gelmeden kimi bitkileri korumak amacıyla kum yüklü el arabasıyla dolaşarak fidelerin üzerini örtüyor. Duvar'dan önce on iki işçisi varmış. (Filistin işyerlerinin yüzde 95'inde beş kişiden az insan çalışıyor.) Bugünse hiç işçisi yok. Şehirle bağlantısı kesildiği için bitki satışları yüzde 90 azalmış. Çok sayıda çayır çiçeğinin tohumlarını toplamak şöyle dursun, onları oraya buraya serpiyor. Kocaman elleri bundan böyle hiçbir işe yaramayacaklarının kabulüyle ağırlaşmış.

Kuş uçmaz kervan geçmez toprakları kat eden Duvar'ın görünüşünü anlatmak zor. Molozun tam anlamıyla zıddı. Bürokratik – elektronik haritalar üzerinde dikkatle planlanmış, prefabrike, önceden gasp edilmiş bir alanda yer alıyor. Amacı bir Filistin Devleti'nin kurulmasını engellemek. Balyoz işlevi görmek. Üç yıl önce inşasına başlandığından beri intihar saldırılarında kayda değer bir eksilme olmamış. Önünde durduğunuzda kendinizi bir izmarit kadar ufalmış hissediyorsunuz. (Ramazan dışında Filistinliler genellikle çok sigara içiyor.) Lakin, garip ama, Duvar bir şeyin sonuna gelindiği duygusu uyandırmıyor, sadece geçit vermeyecekmiş gibi duruyor.

Bittiği zaman, eşitsizliğin 640 kilometre uzunluğundaki anlamsız simgesi olacak. Şu anda 240'mcı kilometrede. Eşitsizlik, askeri teknolojinin en gelişkin tüm teçhizatına sahip olup da (Apache helikopterleri, Merkava tankları, F16'lar vb.) kendi menfaatlerini koruma inancıyla savunmaya geçenlerle, adlarından ve haklı olduklarının gün gibi aşikâr olduğuna dair ortak inançlarından başka hiçbir şeye sahip olmayanlar arasında. İnadına yaşamak böyle bir şey işte.

İhtimal o ki, her gece ben yazı yazarken Gazzeliler'in maruz

kaldığı "ses bombardımanı", Duvar'ın miyop, baskıcı mantığıyla aynı doğrultuda. Jet savaş uçakları çok alçaktan, son hızla ses duvarını delmek ve aşağıda, gerçeklikleriyle koyun koyuna, gözlerine uyku girmeyen insanların sinirlerini tarumar etmek için uçuyor. Ama bir işe yaramayacak.

Ateşli silahların bu üstünlüğü yaratıcı bir strateji geliştirmeyi engelliyor; stratejik bir plan yapmak için insanın kendini hasmının yerine koyması gerekir, alışılagelmiş üstünlük duygusu bunu imkânsız kılmakta.

Cebellerden birine tırmanıp aşağıya, çok aşağılarda kıvrıla kıvrıla güney ufkuna doğru, geometrik bir bölücü olarak uzanan Duvar'a bakın. İbibiği görebildiniz mi? Uzun vadeli düşünecek olursanız Duvar geçici gibi görünüyor.

İsrail cezaevlerinde 8 bin siyasi tutuklu var, 350'si on sekiz yaşın altında. Bir süre hapis yatmak bir erkeğin hayatında katlanılması gereken olağan bir durum; bu bir ya da birkaç kez tekrarlanabiliyor. Taş atmak iki buçuk yıl, hatta daha uzun bir hapis cezasıyla sonuçlanabilir.

Cezaevi bizler için bir tür eğitim, sıradışı bir üniversite. Bu sözlerin sahibi gözlüklü, elli yaşlarında, takım elbiseli bir adam. Orada öğrenmek nasıl olur, öğrenirsiniz. Beş erkek kardeşten en küçüğü; kahve makineleri ithalatçısı. Birlikte nasıl mücadele edileceğini öğrenir, birbirinize kopmaz bağlarla bağlanırsınız. Açlık grevlerimiz sayesinde son kırk yılda bazı şartlar iyileşti. En uzun mahpusluğum yirmi yıl. Her gün fazladan çeyrek saat havalandırma hakkı elde ettik. Uzun mahkûmiyetlerde, hücrelere güneş ışığı girmesin diye pencere camlarını boyarlardı. Güneş ışığının bir kısmını geri kazandık. Her gün yapılan vücut aramalarının sayısını kısmen azalttık. Bunların dışında okur, okuduklarımızı tartışır, birbirimize değişik yabancı diller öğretiriz. Bazı askerlerle gardiyanları yakından tanıma fırsatınız olur. Sokaklarda mermiler ve taşların diliyle konuşulur. İçersi ise bambaşkadır. Onlar da tıpkı

bizim gibi tutsak. Farklı olan şu ki, bizler neden dolayı içeri atıldığımızı biliyoruz, onlarsa çoğunlukla bilmiyor; ekmeğini kazanmak için orada. Böyle başlayan dostluklara tanık oldum. Budur inadına yaşamak.

Kudüs'le Eriha arasındaki Kudüs Çölü kum değil, kefeki taşındandır, ayrıca dümdüz uzanmaz, sarptır. Bahar gelince kimi yerlerini yabanıl otlar kaplar, Bedeviler keçilerini otlatır oralarda. Daha sonraki aylarda sadece çalı öbeklerine rastlanır.

Çölde tefekküre dalacak olursanız, çok geçmeden onun tamamen göğe odaklanmış bir doğa parçası olduğunu fark edeceksiniz. Bir yerbilim konusu bu, Eski Ahit'in tarihiyle ilgisi yok. Orada, göğün altında bir hamak gibi asılı duruyor çöl. Ve tıpkı rüzgârlı havalarda dolanan bir çarşaf gibi kıvrılıp bükülüyor. Sonuçta, yerle karşılaştırıldığında daha kapsayıcı, daha dayatıcı gibi görünüyor gökyüzü. Rüzgârın savurduğu bir kirpi oku ayağınızın dibine düşüyor. En ünlüleri de dahil olmak üzere, yüzlerce peygamberin hayallerinin burada filizlenip gelişmiş olmasına şaşmamak lazım.

Gün ışığı çekiliyor; katır sırtındaki Bedevi çoban, köpeği ve iki yüz keçiden oluşan sürüsüyle her akşamki gibi zikzaklar çizerek, içecek su ve yiyecek bir şeyler bulmak için kampa doğru ilerliyor. Bu mevsimde devedikenleriyle kökler besleyici değildir pek.

Peygamberler ve onların kesin kehanetleriyle ilgili sorun, bir eylemin ardı sıra meydana gelenleri önemsemeyip sonuçlarını kaale almamalarıdır. Eylemler onlar için araçsal olacak yerde, simgeleşir. Öyle ki, kehanetler insanların zamanın ne içerdiğini görmesini engeller.

Aşağıdaki Bedevi aile, Roma su kemerlerinin oldukça yakınında, terk edilmiş iki binada yaşıyor. Günün bu saatinde anne kızgın tandırda yufka ekmeği, günlük ekmeklerini pişiriyordur. Oğullarından yedisi burada dünyaya gelmiş; hepsi de sürüye bakıyor. Bundan kısa bir süre önce IDF, aileye ilkbahar gelmeden

bulundukları yeri terk etmeleri gerektiğini bildirdi. Ellerini başının üzerine kaldır ve geri geri yürü! Dişi keçilerin hepsi de gebe. Gebelik süresi beş ay. Oğullardan biri, hele oraya gidelim düşünürüz, diyor. İnadına yaşamak böyle bir şey.

Hemen ardından meydana gelebilecek sonuçları görmeyi reddediş. Örneğin – Duvar ve giderek daha fazla Filistin toprağının gasp edilmesi, İsrail Devleti'ne güvenlik vaat etmiyor; şahadet gönüllülerini çoğaltıyor.

Örneğin – bir intihar pilotu, ölmezden önce kendi gözleriyle patlamanın ardından meydana gelenleri görebilseydi eğer, bu sarsılmaz kararının yerinde olup olmadığını sorgulardı belki de.

Son andan başkasını umursamayan, tanrının belası gelecek kehanetleri!

Benim ısrarla dikkat çekmeye çalıştığım duruşta, inadına yaşamakta, bugün hiçbir postmodern ya da siyasi söylem dağarcığında sözcük karşılığı bulunmayan, özel bir nitelik mevcut. Bir tür paylaşım tarzından oluşan bu nitelik başat soruyu etkisiz hale getiriyor: Neden böyle bir hayata doğuyor insan?

Böyle bir paylaşım tarzı soruyu etkisizleştiriyor ve bir vaat, ya da teselli, ya da bir intikam yeminiyle değil –bu türden söylemler Tarih yapan büyüklü küçüklü şeflerin işidir– düşmanlık gütmeksizin, tarihe rağmen cevap veriyor soruya. Cevap kısa, kısa ama kalıcı. İnsan böyle bir hayata anlar arasında tekrar tekrar var olan zamanı paylaşmak için doğar: Varlık bizi bir kez daha inadına yaşamaya sevk etmeden önceki Oluş zamanını.

Söylesem Sevdamı Yumuşacık

(Ocak 2002)

Cuma.

Yastayım, Nâzım. Sen bizlerle onca ümidi, onca kederi paylaştın; yasımı seninle paylaşmak istiyorum.

Gece gelen telgraf
dört heceden ibaretti:
"Vefat etti"[1]

Dostum Juan Muñoz'un yasını tutuyorum; heykeller ve enstalasyonlar yapan olağanüstü bir sanatçıydı; İspanya'da bir kumsalda ölüverdi dün, kırk sekiz yaşında.

Sana merakımı çeken bir şey sormak istiyorum. İşkence, cinayet ya da açlıktan ölmekten çok farklı olan doğal bir ölümün ardından, eğer söz konusu insan bir süredir hasta filan da değilse, ilk şoktan sonra korkunç bir kayıp hissine kapılıyorsun, özellikle de ölen gençse...

Şafak söküyor –
odam
geceden ibaret.[2]

Bunu bir acı, hiç dinmeyecek bir acı takip ediyor. Ancak, acıyla birlikte, şakaya benzer ama şaka olmayan bir şey sızıyor sinsice. (Juan çok şakacıydı.) Sanrı gibi, yaptığı numaradan sonra sihirbazın mendilinin hareketini anımsatan bir şey, bir tür hafiflik, hissettiklerinle taban tabana zıt. Ne demek istediğimi anlıyor musun? Bu hafiflik delişmen bir şey mi yoksa yeni bir talimat mı?

Sana bunu sorduktan beş dakika sonra oğlum Ives'den bir faks geldi, Juan için bir şeyler karalamış.

Hep bir kahkahayla,
ortaya çıkıverirdin
taze bir gözbağcılık numarasıyla

Kaybolurdun hep
ellerini bırakıp
masamızda.

Kayboldun,
kâğıtlarını bırakıp
ellerimizde.

Yeniden taptaze bir kahkahayla
çıkıvereceksin ortaya
gözbağcılığı da olan.

Cumartesi.

Nâzım Hikmet'i hiç gördüm mü, bilemiyorum. Gördüğüme yemin edebilirim ama kanıtlayıcı ayrıntıları çıkaramıyorum bir türlü. 1954'te Londra'daydı sanırım. Hapisten çıktıktan dört yıl sonra, vefatından dokuz yıl önce. Red Lion Alanı'nda siyasi bir toplantıda konuşuyordu. Bir-iki cümle söyledikten sonra bazı şiirler okudu. Kimi İngilizce, kimi de Türkçeydi. Sesi güçlü, dingin,

benzersiz ve son derece ahenkliydi. Ama sanki gırtlağından çıkmıyordu – ya da belki o anda öyleydi. Adeta göğsünde bir radyo vardı da hafifçe titreyen kocaman ellerinden biriyle açıp kapatıyordu düğmesini. İyi tarif edemiyorum zira varlığı ve içtenliği ayan beyan ortadaydı. Uzun şiirlerinden birinde, 1940'larda Türkiye'de, Şostakoviç'in bir senfonisini radyodan dinleyen altı kişiyi anlatır. Bu altılıdan üçü (kendi gibi) hapistedir. Kilometrelerce uzakta, Moskova'da çalınan senfoni canlı yayınlanmaktadır. Red Lion Alanı'nda okuduğu şiirleri dinlerken, sözlerinin de dünyanın öte yanından geldiği izlenimine kapıldım. Anlaşılmaları zor olduğundan değil (zor değildi), müphem ya da sıkıcı olduklarından değil (geniş oylumlu, cesur ve kararlı şiirlerdi), mesafelere ve sonu gelmeyen ayrılıklara galebe çalan bir üslupla okundukları için. Şiirlerindeki *burası*, her yer olabildiği için.

Pırağ'da bir araba geçiyor
tek atlı bir yük arabası
Yahudi mezarlığının önünden.
Bir başka şehrin hasretiyle yüklü araba,
arabacı ben.[3]

Konuşmak için oturduğu yerden kalkmazdan önce de oldukça yapılı ve uzun boylu olduğu fark ediliyordu. Boşuna ona "Mavi gözlü dev" dememişler. Ayağa kalktığı zaman ise olağanüstü hafif, öyle ki nerdeyse uçacak kadar hafif olduğu izlenimine kapılıyordu insan.

Belki de hiç görmemiştim kendisini, zira Londra'da, Uluslararası Barış Hareketi'nin örgütlediği bir mitingde ayaklarının yerden kesilmesini önlemek için onu halatlarla platforma sıkıca bağlamış olmaları pek de akla yatkın değil. Buna rağmen çok net olarak hatırlıyorum. Ağzından çıkar çıkmaz gökyüzüne yükseldi sözleri –bir açıkhava mitingiydi– onlar rüzgâra kapılıp Alan'ı ve bir zamanlar Theobald's Road güzergâhında işleyen tramvayların kıvıl-

cımlarını aşarak daha daha yükselirken, bedeni yazmış olduğu sözcüklerin peşinden gitmek istercesine hareketlendi.

Sen bir köysün,
Anadolu'da bir dağ başında
Sen şehrimsin
En güzel ve en acılı
Sen bir imdat çığlığısın – yani memleketimsin
Sana doğru koşan adımlar benim.[4]

Pazartesi sabahı.

Uzun hayatımda en çok değer verdiğim çağdaş şairlerin şiirlerinin hemen hepsini çevirilerden –pek azını özgün dillerinde– okudum. Sanırım yirminci yüzyıldan önce kimsenin böyle bir şey söylemesi mümkün olamazdı. Şiirin başka bir dile çevrilip çevrilemeyeceği konusundaki tartışmalar asırlarca sürdü, ama bunlar oda içi tartışmalardı, tıpkı oda müziği gibi. Yirminci yüzyılda bu odaların büyük çoğunluğu enkaza dönüştü. Yeni iletişim olanakları, küresel politikalar, emperyalizm, dünya pazarları vb. milyonlarca insanı bir araya getirirken, milyonlarcasını da rasgele ve benzeri görülmemiş bir şekilde birbirinden kopardı. Bunun sonucunda şiir konusundaki beklentiler değişime uğradı; giderek en nitelikli şiirler çok çok uzaklardaki okurların beğenisinden güç aldı.

yol başlarında durabilmeli
kilometre taşları gibi şiirlerimiz[5]

Yirminci yüzyılda, yalın pek çok şiir dizesi farklı kıtalar, mahrumiyet içindeki köyler ve ırak başkentlerle bağ kurdu. Hepiniz biliyorsunuz bunu, hepiniz; Nâzım, Brecht, Vallejo, Atilla, Jósef, Adonis, Juan Gelman...

Pazartesi ikindi vakti.

Nâzım Hikmet'in bazı şiirlerini ilk kez okuduğumda çok genç-tim. Londra'da, Britanya Komünist Partisi'nin desteklediği yayın-lardan pek sürümü olmayan uluslararası bir edebiyat dergisinde rastlamıştım onlara. Düzenli olarak izlediğim bir dergiydi. Şiir konusundaki Parti görüşü çok sığdı ama yayımlanan öyküler ve şiirler çoğunlukla ufuk açıcıydı.

O tarihten çok önce Meyerhold Moskova'da idam edilmişti. Nâzım'ın 1920'lerin başında Moskova'ya ilk gidişinde Meyerhold'a duyduğu hayranlıktan dolayı özellikle anıyorum onu şimdi...

"Meyerhold'un tiyatrosuna çok şey borçluyum. 1925'te Türkiye'ye döndüğümde İstanbul'un sanayi semtlerinden birinde ilk İşçi Tiyatrosu'nu kurdum. Hem yazar, hem de yönetmen olarak bu tiyatroda çalışırken, izleyicilerle birlikte, onlar için çalışmanın yeni yollarını bizlere Meyerhold'un açtığını hissediyordum."

1937'den sonra bu yeni olanaklar Meyerhold'un hayatına mal olmuştu ama edebiyat dergisinin okurları henüz bundan haberdar değildi.

Nâzım'ın şiirlerini ilk keşfettiğimde beni en çok çarpan şiirlerin yarattığı enginlik duygusuydu; o zamana kadar okumuş olduklarımın hepsinden daha geniş bir alanı kapsıyorlardı. Bu alanı tasvir etmiyor, onu kat ediyor, dağları aşıyordu şiirler. Aynı zamanda eyleme dairdiler. Kaygıları, yalnızlığı, mahrumiyeti, kederi dile getiriyor ama bu duyguları zoraki bir eylemlilik değil, gerçek eylemler izliyordu. Geniş alanlarla eylemler birlikte gider. Antitezleri ise hapishanelerdir ki, siyasi tutuklu olan Nâzım, eserlerinin yarısını Türkiye'nin hapishanelerinde yazdı.

Çarşamba.

Yazı yazdığım masayı tarif etmek istiyorum sana, Nâzım. Beyaz, madeni bir bahçe masası, Boğaziçi yalılarının bahçelerinde son zamanlarda çok görülen türden. Benimki Paris'in güneydoğu

banliyösündeki küçük bir evin üstü kapalı verandasında duruyor. Bu ev 1938'de esnaf, zanaatkâr ve vasıflı işçiler için inşa edilmiş çok sayıda evden biri. 1938'de sen hapisteydin. Başucundaki bir çivide bir saat asılıydı. Üst kattaki koğuştan idamlık eşkiyaların zincirlerinin şakırtısı duyulmaktaydı.

Bu masanın üstü daima kâğıtlarla örtülüdür. Her sabah kahvemi yudumlarken ilk iş olarak onları düzene koymaya çalışırım. Sağımda, saksı içinde senin hoşuna gideceğini bildiğim bir bitki duruyor. Yaprakları çok koyu, alt yüzleri mürdüm rengi, üsttekilerse güneşten koyu kahveye dönüşmüş. Yapraklar üçlü gruplar halinde, aynı çiçekten bal emen gece kelebeklerine benziyor – zaten kelebek büyüklüğündeler. Çiçekleriyse minicik, pespembe; şarkı söylemeyi yeni öğrenen çocukların sesleri kadar masum. Bu iri bir yonca türü aslında. Sözünü ettiğim bitki Polonya'dan geldi, orada *Koniczyna* diyorlar. Onu Ukrayna sınırı yakınındaki bahçesinde yetiştiren bir arkadaşımın annesi vermişti bana. Kadının çarpıcı mavi gözleri vardı; bahçesinde ya da evinin içinde dolaşırken tıpkı torunlarının başlarını okşamaktan kendini alamayan büyükanneler gibi çiçeklerini okşardı.

Sevgilim, gonca gülüm,
başladı Lehistan ovasında yolculuğum:
Küçücük bir çocuğum,
bakıyorum ilk resimli kitabıma;
küçücük bir çocuğum,
sevinçler içinde, hayretler içinde;
küçücük bir çocuğum,
bakıyorum ilk resimli kitabıma,
insanları, hayvanları, eşyaları,
daha renkli, daha güzel,
yeni baştan keşfederek.[6]

Bir hikâye anlatılırken her şey neyin neyi izlediğine bağlıdır. Asıl kurgu ise nadiren açığa çıkar. Deneme ve yanılma. Çoğu zaman defalarca. Masada daima bir makas ve seloteyp bulundurmam bu yüzden. İstediğim boyda kopartmama yarayan zımbırtı olmadığından, seloteybi her seferinde makasla kesmem gerekiyor. Zor olan, teybin ucunun rulonun neresinde son bulduğunu keşfedip, yeniden açmak. Tırnaklarımla kazımaya çalışıyor, sinirlenip sabırsızlanarak uğraşıyorum. Nihayet ucunu bulmayı başarınca teybi masanın kenarına yapıştırıyor, çözülmeye bırakıyorum, yere değene kadar.

Arada sırada verandanın yanındaki odaya geçip biraz gevezelik ediyor, bir şeyler atıştırıyor ya da gazete okuyorum. Birkaç gün önce bu odada otururken gözüme bir şey takıldı; hareket ediyordu çünkü. Işıl ışıl bir suyun oluşturduğu minyatür bir çağlayan verandanın zemininden masanın önündeki boş iskemlemin ayaklarına doğru yürüyordu. Alpler'deki çaylar da tıpkı böyle su damlacıklarıyla oluşmaya başlar.

Pencereden gelen bir esintiyle hareketlenen bir seloteyp rulosu da bazen dağları devirmeye yeter.

Perşembe gecesi.

Bundan on yıl önce Haydarpaşa Garı'nın yakınında, zanlıların polis tarafından sorgulandığı bir yapının önünde duruyordum. Siyasi mahkûmlar orada gözaltında tutulur, üst katmda bazen haftalarca sorguya çekilerek ifadeleri alınırmış. Nâzım Hikmet 1938'de orada sorgulanmış.

Söz konusu bina vaktiyle hapishane değil, muazzam bir askeri kışla olarak tasarlanmış. Tuğlalar ve sırlarla örülü olan yapı yok edilmesi mümkün değilmiş gibi görünüyor. Cezaevi olarak inşa edilen binaların ürkütücü, çoğu zaman da sinir bozucu, eğreti bir havası vardır. Örneğin, Nâzım'ın on yılını geçirdiği Bursa'daki cezaevine, nizamsız planından ötürü "taş tayyare" derlermiş. İstanbul'daki gardan seyrettiğim heybetli kışla ise aksine ketumiyete

adanmış bir anıtın özgüvenine ve sükûnetine sahipti.

Bina ölçülü bir tonda, burada her kim kalırsa kalsın ve bu duvarlar arasında her ne olursa olsun unutulmaya, kayıtlardan silinmeye, Avrupa ile Asya arasındaki bir yarıkta gömülüp yok olmaya mahkûmdur, beyanında bulunuyordu.

İşte o zaman Nâzım'ın şiirinin benzersiz ve zorunlu stratejisine ilişkin bir şeyi kavradım: Sürekli olarak kendi tutsaklığını aşmak zorundaydı! Tutuklular hemen her yerde Büyük Firar'ı hayal ederler; Nâzım'ın şiirindeyse buna rastlanmaz. Onun şiiri, başından beri cezaevini dünya haritasında küçük bir nokta olarak belirtir.

En güzel deniz:
henüz gidilmemiş olanıdır.
En güzel çocuk:
henüz büyümedi.
En güzel günlerimiz:
henüz yaşamadıklarımız.
Ve sana söylemek istediğim en güzel söz:
henüz söylememiş olduğum sözdür...[7]

Bizi esir ettiler,
bizi hapse attılar:
beni duvarların içinde,
seni duvarların dışında.
Ufak iş bizimkisi.
Asıl en kötüsü:
bilerek, bilmeyerek
hapishaneyi insanın kendi içinde taşıması...
İnsanların birçoğu bu hale düşürülmüş,
namuslu, çalışkan, iyi insanlar
ve seni sevdiğim kadar sevilmeye layık.[8]

Nâzım'ın şiiri, sivri ucu hapishane hücresine saplanmış bir pergel gibi kimi zaman mahrem, kimi zaman geniş çaplı ve küresel daireler çizer.

Cuma sabahı.

Bir gün Madrid'deki bir otelde Juan Muñoz'u bekliyordum; gecikmişti, çünkü daha önce de söylediğim gibi, geceleri kendini işe kaptırdığı zaman, otomobil altında çalışan usta bir tamirci gibi zamanı unuturdu. Nihayet geldiğinde, araba altındaki tamirci benzetmesiyle ona takıldım. Sonradan bana gönderdiği şakacı faksı, neden bilmem seninle paylaşmak istiyorum, Nâzım. Belki de sebep aramak benim işim değil. Sadece hayatta olmayan iki insan arasında postacılık yapıyorum.

"Kendimi tanıtayım istiyorum sana – ben, zamanının büyük bir kısmını bir makinenin altında sırtüstü yatıp onu incelemekle geçiren bir İspanyol tamirciyim (sadece otomobillerle ilgilenirim, motosikletler benim işim değil). Ama önemli olan şu ki, ara sıra sanata da el atarım. Sanatçı filan olduğum sanılmasın, hayır. Lakin, sürünerek arabaların altına girip makine yağına bulanma saçmalığına son verip, sanat dünyasının Keith Richard'ı olmaya hevesliyim. Eğer bu mümkün değilse, papazlık da yapabilirim, günde yarım saat çalışma, şarap eşliğinde elbette.

"Bunları sana yazmamın sebebi (biri Porto'da, diğeri Rotterdam'da olan) iki arkadaşımın bizi Boyman Otomobil Müzesi'nin bodrumundaki ve kadim Porto şehrindeki şarap mahzenlerine (umarım içki orada daha boldur) davet etmiş olması.

"Bir de manzaradan söz ettiler ki, pek anlam veremedim. Manzaraymış! Sanırım araba sürerken etrafa bakınmak ya da etrafa bakınırken araba sürmek gibi bir şey olmalı...

"Kusura bakmayın Bayım, yeni bir müşteri geldi. Vay canına! Bir Triumph Spitfire bu!"

Juan'ın, sessiz yontularıyla baş başa olduğu atölyesinde yankılanan kahkahası kulaklarımda çınlıyor.

Cuma gecesi.

Yirminci yüzyılın en güçlü şiirlerinin çoğunda –ister kadın, ister erkek şairlerce yazılmış olsun– kardeşlik temasının geçmiş zamanlara kıyasla çok daha yoğun bir şekilde işlendiğini düşünüyorum. Hal böyle olunca, bunun siyasi sloganlarla bir ilintisinin olmadığı da anlaşılıyor. Apolitik Rilke için, gerici Borges için ve ömrünce komünist olan Nâzım için geçerli bu. Yüzyılımızda benzeri görülmemiş katliamlar yaşandı; buna rağmen insanların kardeşçe yaşayacağı bir gelecek hayal ediliyor, kimi zaman bu uğurda savaşlar veriliyordu. Geçmiş yüzyıllarda böyle bir dilek pek ender dile getirildi.

Bu adamlar, Dino
ellerinde ışık parçaları,
bu karanlıkta, Dino,
bu adamlar nereye gider?
Sen de, ben de, Dino,
onların arasındayız,
biz de, biz de, Dino,
gördük açık maviyi.[9]

Cumartesi.

Kimbilir belki, seni bu kez de görmüyorumdur Nâzım. Oysa yemin edebilirim gördüğüme. Verandada, karşımda, masanın başında oturuyorsun. Çoğu zaman insanın kafa şeklinin, içindeki düşünce tarzının ipuçlarını verdiğini hiç fark ettin mi?

Kimi kafalar kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmez. Kimileriyse köhne düşünceleri sahiplenmekten vazgeçemez asla. Günümüzde çoğu kimse sürekli kayba uğradığımızın bir türlü

ayırdına varamıyor. Senin kocaman başına mıhlı masmavi gözlerin bana değişik gökyüzlerine sahip pek çok dünyanın bir arada, birbirinin içinde, biri ötekine gözdağı vermeksizin, huzur içinde ama kalabalıklarla haşır neşir yaşayabileceğini ilham ediyor.

Sana içinde bulunduğumuz dönem hakkında bir şeyler sormak istiyorum. Tarihte gerçekleşmekte olduğuna ya da gerçekleşeceğine inandığın şeylerin çoğu hayal oldu. Senin düşlediğin sosyalizmin hiçbir yerde kurulduğu yok. Şirket kapitalizmi, yükselen muhalefete rağmen, engel tanımadan ilerliyor ve Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kuleleri yıkıldı. Aşırı kalabalıklaşan dünyamız her geçen yıl daha da yoksullaşıyor. Dino'yla birlikte gördüğünüz mavi gök nerede bugün?

Haklısın diyorsun, ümitler boşa çıktı ama aslında bu neyi değiştirir? Ziggy Marley'nin şarkısındaki gibi adalet hâlâ tek sözcüklü bir dua değil mi? Tarih baştan başa gerçekleşmesi beklenilen, yitirilen ve yeniden yeşeren ümitlerden ibaret. Ve yeni ümitler yeni kuramlara yol açıyor. Ama büyük kalabalıklar için, cesaret ve sevgiden başka hiçbir şeyi ya da pek az şeyi olanlar için, ümidin algılanışı farklıdır. Bu durumda ümit dişlerini geçirdiğin bir şeydir. Unutma bunu. Gerçekçi ol. Ümit dişlerin arasındayken yorgunluk vız gelir, ihtiyacın olduğunda direnme gücü bulursun; bu güç sayesinde olmadık yerde bağırılmayacağını, asla yakarmamak gerektiğini bilirsin. Ümidi dişleriyle yakalamış genç bir kızın ya da delikanlının kardeşliği saygı uyandırır. Gerçek hayatta ümit beslemeyenler yalnızlığa mahkûmdur. Acınmaktan başka bir şey gelmez ellerinden. Ve geceyi kazasız belasız atlatıp yeni bir günü hayal ederken dişlerin arasındaki bu ümitlerin taze ya da yıpranmış olması önemli değildir. Bir kahve içsek mi?

Hemen yapayım.

Verandadan içeri giriyorum. İki fincanla –Türk kahvesi tabii– döndüğümde yerinde yoksun. Masanın üzerinde, seloteybi yapıştırdığım yerin hemen yanında bir kitap duruyor; içinde 1962'de yazmış olduğun bir şiir var.

çınar olsam dinlensem gölgesinde
kitap olsam okusam uykusuz gecelerimde içim sıkılmadan
kalem olmak istemem kendi elimde bile
kapı olsam iyilere açsam kötülere kapasam
pencere olsam perdesiz ve iki kanadı açık bir pencere ve
şehri soksam odama
söz olsam çağırsam haklıya doğruya güzele
söz olsam söylesem sevdamı yumuşacık.[10]

Neredeyiz?

(Ekim 2002)

GÜNÜMÜZ dünyasında halihazırda yaşanan ıstırapla ilgili hiç değilse bir çift söz söylemek istiyorum.

Gezegenimizde aşırı güçlenen ve saldırganlaşan tüketim ideolojisi, bizi bu ıstırabın geçici olduğuna ve kendimizi ondan koruyabileceğimize inandırmaya çalışıyor. İdeolojinin merhametsizliğinin mantıksal temeli bu.

Istırabın hayatın bir parçası olduğu herkesin malumudur ve insanlar bunu unutmak ya da kendilerine göre bir açıklamada bulunmak ihtiyacındadır. Cennet'ten, ıstırap nedir bilinmeyen bu yerden Kovulma efsanesinin birbirinden değişik anlatıları, yeryüzünde yaşanan acılara bir kılıf bulma çabası olarak açıklanabilir ancak. Komşu Cehennem Krallığı'nın icat edilmesi de bu yüzdendir; acı çektirerek cezalandırma krallığı. Fedakârlık da aynı mantıkla keşfedilmiştir. Sonra, çok daha sonra Bağışlama ilkesi devreye girer. Felsefenin doğmasına ise, "Neden ıstırap çekilir?" sorusunun yol açtığı iddia edilebilir.

Ne var ki, bütün bunların dillendirilmesine rağmen, bugün yeryüzünde acılar içinde yaşıyor olmamız, belki gene de bazı bakımlardan akıl almaz bir durum.

Zifiri karanlıkta yazıyorum bunları, ama aslında vakit gündüz. 2002 Ekimi'nin başlarında bir gün. Nerdeyse bir haftadır Paris göğü masmavi. Güneş her gün biraz daha erken batıyor ve her gün doyumsuz güzellikte. Pek çok insan, ABD petrol şirketlerinin

uzak diyarlardaki sözüm ona emniyetli petrol rezervlerine el koyabilmesi için yakın gelecekte ABD silahlı kuvvetlerinin Irak'a karşı "önleyici" bir savaş açacağından korkuyor. Kimileriyse bunun bertaraf edilebileceğini umuyor. Açıklanan kararlar ve gizli hesaplar arasındaki her şey belirsizlik içinde bırakılıyor; zira füzelerin yolu yalanlarla döşenmekte. Utancın karanlığında yazıyorum bunları.

Utançtan maksadım kişisel suçluluk değil. Giderek anlıyorum ki utanç, uzun vadede ümit etme yetimizi aşındıran ve ileriyi görmemizi engeleyen bir duygu türü. Gözlerimizi ayaklarımızın ucuna dikip sadece bir sonraki küçük adımı düşünüyoruz.

İnsanlar her yerde –çok farklı koşullarda– kendilerine "Neredeyiz?" sorusunu soruyor. Bu coğrafi değil, tarihi bir soru. Neler yaşıyoruz? Nereye sürükleniyoruz? Neler kaybettik? Güvenilir bir gelecek öngörüsü olmaksızın yaşamaya nasıl devam edeceğiz? İnsan ömrünün ötesine uzanan bir tahayyüle sahip olma kabiliyetimizi nasıl yitirdik?

Tuzu kuru uzmanlar yanıtlıyor: Küreselleşme. Postmodernizm. İletişim Devrimi. İktisadi Liberalizm. Tümü palavra, baştan savma terimler. Kaygıyla sorulan, "Neredeyiz?" sorusuna uzmanların ağızlarının içinde yuvarlayarak verdiği yanıt, "Hiçbir yerde!"

Şimdiye kadar misli görülmemiş en zalim –zira kapsama alanı en geniş– bir kaosun içinde bulunduğumuzu fark edip bunu dile getirmek daha doğru olmaz mıydı? Bu zulmün mahiyetini kavramak kolay değil; zira (en büyük 200 çokuluslu şirketten Pentagon'a uzanan) iktidar yapılanması birbirine kenetlenmiş ama aynı zamanda dağınık; buyurgan ama adı sanı belirsiz; her yerde hazır ve nazırken, adresi meçhul. Zulmünü kaçak oynayarak sürdürüyor – sadece mali yasalar açısından değil, kendisi dışındaki tüm siyasi denetimlerle ilgili olarak da böyle bu. Amacı tüm dünyayı yerinden oynatmak. İdeolojik stratejisi, var olan her şeyin kuyu-

sunu kazma ve hiçleştirme doğrultusunda –Bin Laden'inki onun yanında peri masalı kalır– öyle ki, nihai amacı –tiranlığın amentüsü olan– bitmek tükenmek bilmeyen bir kâr kaynağı yaratmak. Aptalca geliyor ama zaten aptaldır tiranlar. Hal böyle olunca, etkinlik alanı olan gezegenin hayatını da her düzeyde mahvediyor.

İdeoloji bir yana, iktidarı iki tehdide dayanıyor. Bunlardan ilki, dünyanın en ağır silahlarla donatılmış devletinin havadan müdahalesi. Buna B52 Tehdidi denilebilir. İkincisiyse insafsız borçlanma, iflas ve günümüz dünyasındaki üretim ilişkileri göz önüne alındığında, açlık. Buna da Yokluk Tehdidi denilebilir.

Utanç, günümüzde çekilen acıların büyük bir bölümünün eğer bazı gerçekçi ve görece basit kararlar alınabilirse hafifletilebileceği ya da bertaraf edilebileceğinin kabulüyle başlar (ki hepimizin bir şekilde onayladığı ama âcizlikten ötürü sahip çıkmadığı bir konudur bu). Günümüzde toplantı tutanaklarıyla ıstırabın boyutu arasında son derece dolaysız bir ilişki vardır.

Günde iki dolar bile tutmayan bir tedavi masrafını karşılayamadığı için ölmeye mahkûm edilmeyi kim hak eder? Bu soru geçen temmuzda, Dünya Sağlık Örgütü Başkanı tarafından soruldu. Afrika'da ve dünyanın öteki bölgelerindeki AIDS salgınından bahisle, önümüzdeki on sekiz yıl içinde yaklaşık 68 milyon insanın hayatını kaybedeceğini söylüyordu başkan. Günümüz dünyasında hayatta kalma ıstırabından söz ediyorum.

Olanları kavramak için yapılan çözümlemelerin ve tahminlerin büyük çoğunluğu, anlaşılacağı gibi, belli disiplinlerin çerçevesi içinde ele alınır: iktisat, siyaset, medya araştırmaları, halk sağlığı, çevrebilim, ulusal savunma, suçbilim, eğitim vb. Aslında, yaşananlara dair gerçek manzara, bu birbirinden farklı alanların her birinin ötekine bağlanmasıyla ortaya çıkar. İnsanlar yaşarken, birbirinden farklı kategorilerde sınıflandırılmış haksızlıklar yüzünden acı çeker; oysa eşzamanlı olarak, hep beraber acıya katlanırlar.

Güncel bir örnek: Cherbourg'a sığınıp Fransız Hükümeti'nden

iltica talep eden yoksul, siyaseten sakıncalı, mülksüz, bitap, kanun kaçağı ve sahipsiz bir grup Kürt Türkiye'ye iade edilme tehlikesiyle karşı karşıya. Maruz kaldıkları bu şartların her biri yüzünden hepsi aynı anda acı çekiyor!

Olan biteni kavrayabilmek için kurumsal olarak ayrı tutulan "alanları" birbirine bağlayacak disiplinlerarası bir vizyona ihtiyaç var. Böyle bir vizyonun ise (sözcüğün özgün anlamıyla) siyasi olması kaçınılmaz. Küresel çapta siyasi görüş sahibi olmanın önkoşulu ise, gereksiz yere çekilen ıstırapların *ortak olduğunu* görmektir.

•

Geceleyin yazıyorum, ama sadece zulüm değil gördüğüm. Eğer öyle olsaydı, belki de yazmaya devam etme cesaretimi gösteremezdim. Bağdat'ta ve Chicago'da uyuyan, kımıldanan, kalkıp su içen, hayallerini ya da korkularını fısıldaşarak paylaşan, sevişen, dua eden, ailenin geri kalanı uyurken yemek pişiren insanlar görüyorum. (Bir de asla yılmayan Kürtler'i görüyorum –ABD'nin rızasıyla– Saddam Hüseyin'in kimyasal silahlarla 4 binini yok ettiği Kürtler'i.) Tahran'da hamur tatlısı yapan ahçıları, Sardinya'da koyunlarının yanı başında uyurken eşkiya olduklarına hükmedilen çobanları görüyorum; Berlin'in Friedrichshain semtinde pijamalarını çekmiş, yanında birası, Heidegger okuyan bir adam görüyorum, elleri proleter elleri; İspanya sahilinde, Alicante yakınlarında illegal mültecileri taşıyan küçük bir tekne görüyorum; Mali'de uyusun diye bebeğini pışpışlayan bir anne görüyorum, adı Aya, Cuma günü dünyaya gelmiş anlamında; Kâbil'deki enkazı ve evine gitmekte olan bir adamı görüyorum ve anlıyorum ki, ıstırabın şiddetine rağmen hayatta kalanların yaratıcılıklarına halel gelmemiş; durmaksızın süregiden, ustalıklı, yoktan var eden bir yaratıcılık bu. Adeta Kutsal Ruh gibi ruhani bir değeri var. Gece vakti, nedenini bilmesem de, buna inanıyorum.

Bundan yüz yılı aşkın bir zaman önce Dvorák *Yeni Dünya Senfonisi*'ni bestelemişti. New York'ta, bir müzik konservatuarının şefiyken yarattığı bu eserin ilhamıyla, on sekiz ay sonra, gene New York'ta dillere destan *Viyolonsel Konçertosu*'nu besteledi. *Senfoni*'de, anayurdu Bohemya'nın ufuklarıyla sıradağları, Yeni Dünya'nın vaatlerine dönüşür. Şatafatlı değil, gür sesli ve direngendir; zira muktedir olmayanların özlemleriyle, haksız yere adamdan sayılmayanlarla, 1787 ABD Anayasası'nın muhatap aldığı insanlarla özdeşleşir.

Amerikan vatandaşı olan göçmenlere kuşaklar boyunca ilham kaynağı olan inançları böylesine doğrudan ve güçlü bir şekilde ifade eden başka hiçbir sanat eseri bilmiyorum. (Dvorák bir köylü çocuğuydu, babasının hayali oğlunun ilerde kasap olmasıydı.)

Dvorák için bu inançların gücü, hayata olan saygısından ve çoğu zaman yönetilenler arasında (yönetenlerden çok farklı olarak) rastlanan bir tür içtenlikli sevecenlikten ayrı düşünülemez. *Senfoni*, Carnegie Hall'da, 16 Aralık 1893'te ilk kez icra edildiğinde halk onu bu duygularla kucakladı.

Dvorák'a Amerikan müziğinin geleceği hakkında ne düşündüğü sorulduğunda, ABD'li bestecilerin Yerliler'in ve Siyahlar'ın müziğine kulak vermesi gerektiğini söylemişti. *Yeni Dünya Senfonisi*, sınır tanımayan bir ümidin ifadesidir; aykırı gibi gelse de, çok sevilmesinin nedeni bir vatan fikrine odaklı olmasındandır. Çelişkili bir ütopya.

Günümüze gelince, bir zamanlar ümide ilham veren bu ülkede iktidar (sermayenin iktidarı dışında her şeyi sınırlamak isteyen) aşırı tutucu bir zümrenin eline geçti; cahil (kendi silah gücünden başka bir gerçekliği tanımayan), ikiyüzlü (tüm ahlaki değerler için iki ayrı ölçüt –biri bize, biri ötekilere– koyan) ve merhametsiz B52 entrikacıları.

Peki bu nasıl oldu? Nasıl oldu da Bush, Murdoch, Cheney,

Kristol, Rumsfeld ve hempaları bu mevkileri işgal edebildi? Cevabı kolay olmayan bir soru bu, zira tek bir cevap yok, çabalar boşuna; hiçbir soru iktidarlarında gedik açamaz henüz. Ama geceleyin bunu bu şekilde sormak olayların cesametini ortaya koyuyor. Bizler yeryüzündeki acılar hakkında yazıyoruz.

Bu yeni tiranın vaazlarını dinlemeyi reddetmeliyiz. Safsatadan ibaret söyledikleri. Sonu gelmeyen tekrarlarla dolu konuşmalarda, açıklamalarda, basın bildirilerinde ve tehditlerde yer alan başlıca terimler: Demokrasi, Adalet, İnsan Hakları, Terörizm. Bu bağlamda kullanılan sözcüklerin her biri bir zamanlar ifade edilenin tam zıddını temsil ediyor.

Demokrasi, karar almak için (ki gerçekleştiği ender görülür) bir öneride bulunmaktır; seçim kampanyalarıyla pek bir ilişkisi yoktur. Demokrasi, siyasi kararların yönetilenlere danışıldıktan ve onların fikri alındıktan sonra verileceği vaadinde bulunur. Bunun gerçekleşmesi için yönetilenlerin, söz konusu meseleler hakkında yeterince bilgilendirilmesi, karar mercilerinin onları can kulağıyla dinleyecek ve önerilerini dikkate alacak yetenekte olması gerekmektedir. Demokrasi, iki seçenek arasında tercihte bulunma "özgürlüğü", kamuoyu araştırmalarının yayınlanması ya da insanların istatistiklere tıkıştırılması ile karıştırılmamalıdır. Bunlar demokrasinin sahte göstergeleridir.

Bugün gezegenimizde giderek daha ağır bir şekilde çekilen gereksiz acıların sebebi olan en hayati kararlar, kimseye açıkça danışılmadan ya da kimsenin dahli olmaksızın, tek taraflı olarak alınmaktadır.

Gerek askeri, gerekse iktisadi stratejistler medyanın hayati bir rol oynadığının artık farkında – halihazırdaki düşmanı bertaraf etmekten ziyade isyanları, protestoları ya da firarları önlemede. Herhangi bir despotun medyayı yönlendirme çabası korkularının ifadesinden başka bir şey değildir. Günümüzün despotu ise dünyanın içine düştüğü çaresizliğin korkusuyla yaşıyor. Öylesine derin bir korku ki bu, çaresizlik sıfatı –tehlikeli anlamına gelmedikçe– kullanılmıyor.

Para olmayınca gündelik ihtiyaçların her biri azaba dönüşüyor.

•

Bu despotluğa karşı muhalefetin her türü anlaşılabilir. Onunla diyalog kurmak imkânsız. Bizlerin insanca yaşaması ve ölmesi için şeylerin adının doğru konulması gerekli. Sözcüklerimizi yeniden sahiplenelim.

Bunlar karanlıkta yazıldı. Savaşırken kimsenin yanında değildir karanlık, oysa sevişirken birlikteliğimizi güçlendirir.

Terörizme Karşı Savaş mı, Terörist Bir Savaş mı?

(Haziran 2002)

TELEVİZYONDAN 11 Eylül 2001'in video görüntülerini izlerken, o anda 6 Ağustos 1945'i hatırladım. Biz Avrupa'da, Hiroşima'nın bombalandığını aynı günün akşamında öğrenmiştik.

Bir ateş topunun apansız berrak gökyüzünden düşüşü, her iki saldırının da hedef seçilen şehirlerdeki sivil halkın sabah işe gittiği, dükkânların açıldığı, çocukların okullarda derse başladığı saate denk getirilmesi iki olay arasındaki doğrudan benzerlikler arasında sayılabilir. Aynı şekilde kül oluş, havada uçan bedenler ve enkaza dönüşme... Yeni bir kitle imha silahı olarak, bundan altmış yıl önce atom bombasının ve geçen sonbaharda sivil bir uçağın kullanılmasının yarattığı inanılmazlık ve kaos da benzeşiyor. Yıkım alanındaki her şey ve herkes kalın bir toz tabakasıyla örtülmüştü.

Her iki olayın meydana geldiği şartlarla boyutları arasında kuşkusuz muazzam farklılıklar vardı. Manhattan'daki toz radyoaktif değildi her şeyden önce. 1945'in üç yıl öncesinden itibaren, Birleşik Devletler Japonya'yla topyekûn savaş halindeydi. Burada dikkat çeken nokta iki saldırının da uyarı amacıyla planlanmış olmasıdır.

Hangisine bakarsak bakalım, dünyanın bir daha asla eskisi gibi olamayacağını anlıyor insan. Hayatın mirasçı olduğu her yerdeki tehlikeler, bulutsuz yeni bir günün sabahında değişime uğramış oldu böylece.

Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan bombalar o tarihten itibaren ABD'nin dünyadaki en üstün silahlı güç olacağının ilanıydı. 11 Eylül saldırısı ise bu süper gücün artık kendi topraklarında bile dokunulmazlık güvencesinin kalmadığını ilan ediyordu. Bu iki olay belirli bir tarihsel dönemin başlangıcına ve nihayetine işaret etmektedir.

Başkan Bush'un 11 Eylül'e karşı, önce "Sonsuz Adalet" olarak dünyaya ilan ettiği, sonradan "Kalıcı Özgürlük" diye yeniden adlandırdığı, "Teröre Karşı Savaş"ı sözüm ona haklı gösterme çabalarına tepki olarak dikkatimi çeken gerek sözlü, gerekse yazılı en ağır ve acı yorumlarla analizler, ABD'nin dört bir yanındaki vatandaşlarından geldi. Şu anda Washington'daki karar mercilerine sert eleştiriler yönelten bizlere karşı "Amerikan karşıtlığı" suçlamasında bulunmak, yürürlükteki politikalar kadar sığ bir görüşün ifadesidir. Günümüzde, dayanışma içinde olduğumuz Amerikan karşıtı sayısız ABD vatandaşı var.

Öte yandan Bush'un politikasını destekleyen çok sayıda ABD vatandaşının yanı sıra, genel olarak "haklı" savaşın tarifini yapmak, özel olarak da Afganistan'daki "Kalıcı Özgürlük" operasyonunun ve terörizme karşı sürdürülen savaşın haklılık nedenlerini açıklamak için bir bildiri kaleme alan 60 entelektüeli de unutmayalım.

Bu insanlar savlarını Aziz Augustinus'a dayandırıyor, haklı bir savaşın ahlaki temelinin, masum insanları şer güçlere karşı korumak olduğunu söylüyorlardı. Böyle bir savaşın sivil halkın masuniyetine olabildiğince saygılı olması gerektiğini de ekliyorlardı sözlerine.

Söz konusu bildiri önyargısız okunacak olursa (ama tabii, ne önceden tasarlanmadan yazıldığı söylenebilir ne de masum olduğu), ağırbaşlı, sesini yükseltmeden konuşan, zengin bir kütüphaneden (belki aralarda yüzme havuzundan da) yararlanan, düşünüp taşınmak, tereddütlerini tartışmak için zamana ve huzura sahip

olan uzmanların en nihayetinde görüş birliğine vardıkları ve kararlarını açıkladıkları şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca anlaşılan o ki, bu toplantı (sadece helikopterle ulaşılabilen) geniş bir alana yayılmış, yüksek duvarlarla çevrili, özel korumaları ve kontrol noktaları olan altı yıldızlı esrarengiz bir otelde yapıldı. Bu düşün insanlarının yerel halkla hiçbir teması olmadı. Hiçbir şey rastlantıya bırakılmadı. Sonuçta, otelin duvarları arasında tarihte gerçekten neler olduğu ve günümüzde olmakta olanlar açıklanmadı ve bilinmedi. Yalıtılmış Süper Lüks Turist Ahlakı.

1945 yazına dönecek olursak, Japonya'nın en büyük altmış altı şehri napalm bombalarıyla kül oldu. Tokyo'da bir milyon insan evsiz barksız kaldı; 100 bin kişi öldü. Bu alev yağdıran bombardımanlardan sorumlu olan Tuğgeneral Curtis Lemay'e göre, "insanlar kavrularak, haşlanarak ve kızartılarak ölmüştü". Başkan Franklin Roosevelt'in sırdaşı olan oğlu, "Japon halkının yaklaşık yarısını yok edinceye kadar bombardımanları sürdürmeliyiz," dedi. 18 Temmuz'da Japon İmparatoru, Roosevelt'in halefi olan Başkan Truman'a bir telgraf çekerek bir kez daha barış talep etti. Talep ciddiye alınmadı.

Hiroşima bombalanmazdan birkaç gün önce Koramiral Radford, "Japonya sonunda şehirsiz bir ulus olacak, halkın göçebelikten başka çaresi kalmayacak," demişti övünerek.

Şehrin merkezindeki bir hastanenin üzerinde patlayan bomba bir anda, yüzde 95'i sivil, 100 bin kişinin ölümüne sebep oldu. İkinci 100 bin, yanıklar ve radyasyon tesiriyle ağır ağır öldü.

Başkan Truman, "On altı saat önce bir Amerikan uçağı, önemli bir Japon askeri üssü olan Hiroşima'yı bombaladı," açıklamasında bulundu.

İlk sansürsüz haber bundan bir ay sonra duyuldu; cesur Avusturyalı gazeteci Wilfred Burchett, Hiroşima'da ziyaret ettiği bir seyyar hastanede tanık olduğu cehennem azabını anlattı.

Bombanın planlanması ve üretilmesiyle ilgili Manhattan Pro-

jesi'nin askeri yöneticisi olan General Groves, alelacele, Temsilciler Meclisi Üyeleri'ni teskin etmeye çalışarak radyasyondan "büyük bir ıstırap çekilmediğini, hatta söylendiğine göre bunun tatlı bir ölüm olduğunu," açıkladı.

1946'da ABD Stratejik Bombardıman Araştırması, "Japonya, atom bombaları atılmasaydı da teslim olacaktı," sonucuna vardı.

•

Olayları benim yaptığım gibi özetleyerek art arda sıralamak, ister istemez aşırı basitleştirmeye yol açıyor. Manhattan Projesi 1942'de, Hitler henüz muzafferken ve Alman araştırmacıların atom silahlarını müttefiklerden önce üretme tehlikesi varken başlatıldı. ABD'nin tehdit ortadan kalktıktan sonra Japonya'ya iki atom bombası atma kararı, Japon askeri güçlerinin Güneydoğu Asya'daki zulmü ve 1941 Aralığı'nda Pearl Harbor'a yapılan ani baskın göz önünde tutularak değerlendirilmeli.

O dönemde Manhattan Projesi'nde çalışan ve Truman'ın meşum kararını geciktirmeye çalışan ya da caydırmak için ellerinden geleni yapan ABD komutanları ve bazı biliminsanları da vardı.

Ve nihayet, bütün bunlardan sonra Japonya'nın 14 Ağustos'ta kayıtsız şartsız teslim olması, elbette özlem duyulan bir zaferin sevinciyle kutlanamazdı ve nitekim kutlanamadı. İşin özünde derin bir ıstırap vardı ve kör edici bir körlük.

Korkuyu Tasavvur Edelim

(Nisan 2003)

"Eğer başaramazsak, hezimet riskiyle karşı karşıya kalırız."

George W. Bush

BAĞDAT DÜŞTÜ. Kent, özgürlük vaadiyle gelen askerlerin eline geçti. Canhıraş feryatların yükseldiği hastaneler, büyük çoğunluğunu çocukların oluşturduğu yanmış ve sakatlanmış insanlarla dolu; tümü de kentin kurtarıcılarının fırlattığı bilgisayar kontrollü füzelerin, mermilerin ve bombaların kurbanı. Saddam Hüseyin'in heykelleri devrildi. Bu arada Pentagon'daki bir basın toplantısında Bay Rumsfeld, bundan sonra özgürlüğe kavuşturulacak ülkenin Suriye olabileceği imasında bulundu.

Sabahleyin erkenden bir ressam arkadaşımdan ileti geldi, "Günümüz dünyasına dayanmak zor, hele de onu tasavvur etmek," diyordu. Bu yürekten haykırış hiçbirimize yabancı değil – gene de zihnimizde canlandırmaya çalışalım.

Bildik bir dağı seyrederken, bir kez daha tekrarlanması mümkün olmayacak kimi anlar yaşanır. O âna mahsus ışık, belirli bir ısı derecesi, rüzgâr ve mevsim gibi unsurların etkisi söz konusudur. Dünyaya yedi kez gelseniz de, dağı bir daha aynı şekilde gö-

remezsiniz; kahvaltı ederken masadan karşıya yöneltilen anlık bir nazar kadar kendine özgüdür yüzü. Dağ hep aynı yerde durur, hatta ölümsüz olduğu düşünülebilir; ama onu iyi tanıyanlar için asla kendini tekrarlamaz. Bambaşka bir zaman boyutuna sahiptir.

Irak'ta süregiden savaşın her günü ve her gecesi değişik acıları, değişik savunma yöntemleri, değişik ahmaklıklarıyla ötekilerden farklı görünüyor. Oysa savaş hep aynı savaş; daha başlamadan önce dünyada hemen herkes benzeri görülmemiş yüzsüzlükte bir saldırganlık olduğunu sezinlemişti (beyan edilen ilkelerle gerçek amaçlar arasındaki uçurum). Yeryüzünün en zengin petrol yataklarını ele geçirmek üzere girişilmiş, elektromanyetik bomba* gibi yeni silahları deneme fırsatı yaratan, bundan sonra çıkacak savaşlarda yüklü siparişler almak ümidiyle üreticileri tarafından Pentagon'a pek çoğu bedavaya sunulan acımasız imha silahlarıyla, ama bütün bunların ötesinde esas olarak, günümüzün parçalanmış ancak küresel dünyasına "Şok ve Dehşet"in ne olduğunu göstermeyi görev edinmiş bir savaş!

Bunu daha basit bir şekilde de ifade edebiliriz. Birleşmiş Milletler'e meydan okuyarak başlatılan savaşın başlıca amacı, ABD çıkarlarına boyun eğmeyip direnen herhangi bir liderin, ulusun, topluluğun ya da halkın başına neler gelebileceğini göstermekti.

Bush'un seçilmesinden ve 11 Eylül 2001 terörist saldırılarından önce de bu türden ibret verici gösterilere duyulan hayati ihtiyaçla ilgili pek çok öneri ve notlar, anonim şirketler ve operasyon planlama merkezlerinde tartışılıyordu.

"ABD çıkarları" terimi burada yanlış bir anlamaya sebep olabilir. ABD'nin yoksul ya da varsıl vatandaşlarının doğrudan çıkarları değil, çoğu zaman ABD sermayeli ve gerektiğinde ABD aske-

* Havada patlayıp mikrodalga frekansında muazzam bir elektromanyetik enerji yayarak, insanlara ve binalara zarar vermeden, bilgisayarları, elektronik aygıtları ve telekomünikasyonu felce uğratan bomba; e-bomba. –*ç.n.*

ri güçlerince savunulan en yaygın çokuluslu şirketlerin çıkarlarıdır söz konusu olan.

Rumsfeld, Cheney, Rice, Wolfowitz, Perle ve şürekâsının 11 Eylül'den bu yana gösterdikleri en önemli başarı, bu tehditkâr yayılmacı gücün meşruiyeti ya da nihai yararına ilişkin herhangi bir tartışmayı bastırmak oldu. Medyanın ve kamuoyunun desteğini almak amacıyla, muhtemel bir saldırıya karşı tek yanlı alman bir kararla, terörist olarak adlandırıp belirledikleri herhangi bir hedefi önceden vurmak için, İkiz Kuleler'e yapılan saldırının yarattığı korkuyu kullandılar. Sonuçta kârdan başka amacı olmayan (küçük bir azınlığın elindeki) dünya pazarı, Amerikan bayrağının yıldızlarıyla şeritlerinin güdümünde, tartışmasız hak sahibi olma yolunda.

Oyun yazarı Peter Ustinov geçenlerde bu konudaki düşüncesini, "Terör yoksulların savaşıdır, savaş ise zenginlerin terörü," sözleriyle veciz bir şekilde ifade etmişti.

Irak'ta hâlâ kitle imha silahları bulunduğuna dair iddia, ülkenin istilasına gerekçe gösterilmiş olsa da, bugüne değin dünyada taraflar arasındaki silah gücünün bu denli eşitsiz olduğu bir savaş görülmedi belki de. Bir yanda gece gündüz aralıksız tarassutta bulunan casus uydular, B52'ler, Tomahawk füzeleri, parça tesirli bombalar, seyreltilmiş uranyumlu mermiler ve bilgisayar kontrollü, (zımni bir düş olan) temassız savaş kuramını doğrulayacak denli gelişkin silahlar; öte yanda kum torbaları, gençliklerinden kalma silahlarını kuşanmış ihtiyarlarla partal gömlekli, lastik pabuçlu, tek tük kalaşnikoflarıyla az sayıda *fedâiyan*. Konvansiyonel silahlarla donatılmış Cumhuriyet Muhafızları'nın büyük çoğunluğu ilk haftada bombalanarak devre dışı bırakıldı. Çöl Fırtınası adıyla tescil edilen operasyonda olduğu gibi, Koalisyon güçleriyle Irak güçleri arasındaki karşılaştırmalı kayıp oranının 1000:1 civarında olduğu kestirilebilir.

Kara Ordusu'nun saldırı emri almasının ardından Bağdat beş günde düştü. Diktatörün ürkütücü heykellerinin mecburen yıkılması da aynı minvalde gerçekleşti; kurtarılmış vatandaşların elle-

rinde sadece çekiçler vardı, ABD askerleri onlara buldozerler ve tanklarla destek oldu.

Operasyonun hızı, ehlileştirilmiş gazetecileri istilanın vaat edildiği gibi bir kurtarma operasyonu olduğuna inandırmış olsa da, yürekli gazeteciler buna kanmadı. Ayan beyan güçlünün haklı olduğunun gösterisiydi bu! Bu sırada, on bir yıldır süren ambargo yüzünden ölümcül bir mağduriyet içindeki Bağdat'ın yoksulları terk edilmiş hükümet binalarını yağmalamaya koyuldu. Kargaşa başlamıştı.

Başka bir zaman boyutu içindeki dağa geri dönüp oradan izleyelim. Tarihte benzeri görülmemiş üstünlükteki silahlarıyla galipler, kazanmaya yazgılı galipler, sanki korkmuş gibiydiler. Sadece gerçek çöl fırtınalarının yer aldığı sorunlu bir ülkeye sevk edilmiş gaz maskeli deniz piyadeleri değil, çok uzaklarda, Pentagon'un sağladığı güvene sahip sözcüler ve dahası televizyonlarda boy gösteren ya da ücra yerlerde gizli görüşmeler yapan Koalisyon'un ulusal liderleri de...

Savaşın ilk safhalarında meydana gelen hataların –dost ateşiyle öldürülen askerler, sivillerin hedef alınarak ailelerin berhava olduğu "vasıtayı öldürmek" adı verilen operasyonlar gibi– birçoğunun aşırı gerginlikten dolayı meydana geldiği söylendi.

Eğer korku bizi esir alırsa dehşete kapılmamız işten bile değildir. Lakin, Yeni Dünya Düzeni'nin liderleri Korku ile nikâhlı sanki; onların asları olan komutanlarla çavuşlara da yukardan sanki benzer bir korku telkin ediliyor gibi.

Peki, bu evlilik nasıl yürüyor? Korku'nun ortakları gece gündüz demeden, hem kendi kendilerine, hem de aslarına kimi doğru olan yarı-gerçekleri endişe içinde anlatmakla meşgul; yarı-gerçeklerle dünyanın şimdikinden farklı bir konuma evrileceğini umuyorlar! Bir yalan için yaklaşık altı adet yarı-gerçek gerekir. Sonuçta, iktidar hayalleri kurar ve elbette tahakküme devam eder-

ken, hakikatle teması kaybediyorlar. İleri atılırken yaşadıkları şokları durmadan massetmek zorunda kalıyorlar. Soruları önlemek için kararlılık göstermekten başka çareleri olmadığı anlaşılıyor.

Korku'yla nikâhlandıkları için ölümle ne uzlaşabiliyor ne de ona bir yer bulabiliyorlar. Korku ölümü dışlıyor ve böylece Ölüler terk ediyor onları. Bu gezegende yalnızlar – dünyanın geri kalanı onlar gibi yalnız değil oysa. Bu yüzden, hem askeri hem de öteki güçlerini göz önünde bulunduracak olursak, son derecede tehlikeliler. Dehşet uyandıracak kadar tehlikeli. Varlıklarını sürdüremeyecek olmaları da bu yüzden.

Savaşın yirmi üçüncü gününde kargaşa katlanarak büyüdü. Sistem çökmüş, Saddam Hüseyin kayıplara karışmıştı. Hava saldırıları General Tommy Franks'in komutasında, onun münasip gördüğü tarzda sürüyordu. Karada, Bağdat'la kimi kurtarılmış şehirlerdeyse sadece terk edilmiş bakanlıklar değil, dükkânlar, evler, oteller, hatta sayıları her geçen gün artan sakat ve nerdeyse ölmek üzere olan insanların ümitsizce götürüldüğü hastaneler bile yağmalanıyor, soyuluyor, sökülüp parça parça taşınıyordu. Bağdat'ta bazı doktorlar servislerini ve tıbbi malzemeleri koruyabilmek için silaha sarılmak zorunda kalmıştı. Bütün bunlar olurken şehri kurtarıp dehşete boğan güçler sinirli, ne yapacağını bilmez halde kenara çekilmiş hazırda bekliyordu.

Saddam Hüseyin heykellerinin zafer sarhoşluğuyla yıkılması, Pentagon'un öngörüp de özenle hazırladığı bir senaryoydu; zira bir yarı-gerçeği içermekteydi. Şehirlerde yaşananların somut gerçekliği ise öngörülememişti. Savunma Bakanı Bay Rumsfeld yaşanan kargaşadan sadece bir "düzensizlik" olarak söz etti.

Bir diktatörlük, söz konusu ülkenin halkı tarafından değil de bir başka diktatörlük tarafından yıkılırsa, sonucun kargaşaya yol açma tehlikesi vardır; zira halk toplumsal düzeni sağlama ümidi-

nin hepten yok olduğunu düşünebilir, o zaman kendini kurtarma güdüsü öne çıkar ve çapulculuk başlar. İşte durum bu kadar basit ve korkunçtur. Ne ki, yeni tiranlar insanların can havliyle neler yapabileceğini hiç bilmiyor. Korkuları bilmelerini engelliyor; bu gezegende yalnızlar; ölüler bile terk etti onları.

Taşlar

(Haziran 2003)

İKBAL AHMED'İN, hayatı bir bütün olarak algıladığını düşünüyorum. Kurnaz ve zekiydi, budalalara harcayacak vakti yoktu, yemek yapmaktansa büyük zevk alırdı; hayatı bölmelere ayıran fırsatçıların tam zıddıydı. Hindistan'la Pakistan'ın ayrıldığı sırada, Bihar'da geçen çocukluk anılarını kaleme almıştım bir zamanlar. Amsterdam'daki bir barda anlatmıştı bana hikâyesini. Yazdıklarımı okuduktan sonra adını değiştirmemi istedi. Dediğini yaptım. Hikâye, on yedi yaşındayken neden devrimci olmaya karar verdiğine dairdi. Artık hayatta olmadığma göre adını iade ediyorum.

Frantz Fanon'un yazılarından, özellikle de *Yeryüzünün Lanetlileri*'nden etkilenmiş, Filistin başta olmak üzere, birçok halk kurtuluş hareketine katılmıştı. Bana Cenin'i anlatışını hatırlıyorum. İkbal hayatının sonuna doğru Pakistan'da, on beşinci yüzyılda –henüz akıllarda olmayan– sosyoloji bilimini tasavvur edebilen büyük filozof İbn-i Haldun adma bir özgür üniversite kurdu.

Çok genç denebilecek yaşta, hayatın kaçınılmaz olarak ayrılıklara yol açacağının ayırdına varmıştı. Trajedi kavramı ıskartaya çıkarılmazdan önce, bunun herkes farkındaydı. Ancak İkbal trajedinin ne anlama geldiğini biliyordu ve onu kabullenmişti. Dolayısıyla olağanüstü enerjisinin büyük bir kısmını bağlar kurmaya harcadı –dostluk, siyasi dayanışma, askeri sadakat, paylaşılan şiirler, konukseverlik– öyle bağlar ki, kaçınılmaz ayrılıklara rağmen baki kalma şansları olsun. Yaptığı yemeklerin tadı hâlâ damağımda.

İkbal'in Ramallah'ta karşıma çıkmasını doğrusu beklemiyordum. Ama tuhaf bir şekilde, orada elime aldığım ilk kitabın üçüncü sayfasında fotoğrafına rastladım. Hayır, onu aramıyordum. Lakin, Ramallah'a gitmeye karar verdiğimden beri yanı başımda olduğunu, imgelemimin minicik ekranına, SMS gibi bir ileti gönderdiğini hissediyordum.

"Taşlara bak!" diyordu.

"Tamam," dedim. Taşlar... Kendimce bakacaktım onlara.

Bazı ağaçlar, özellikle de dut ağaçlarıyla muşmulalar, bundan uzun bir zaman evvel, *Nakba*'dan önceki başka bir hayatta, varlıklı insanların sıcak yaz aylarında yakındaki Kudüs'ten kaçarak sığındıkları sakin ve keyifli bir şehrin hikâyesini anlatır hâlâ. *Nakba* 1948'de on bin Filistinli'nin katledildiği ve 700 bininin ülkeyi terk etmek zorunda bırakıldığı "Büyük Felaket"in adıdır.

Bir zamanlar, paylaşılacağı ümit edilen bir hayatı kutsamak için, yeni evli çiftlerin Ramallah bahçelerine gül fidanı dikmesi âdettendi. Alüvyonlu topraklar çok elverişliydi gül yetiştirmeye.

Günümüzde Filistin Hükümeti'nin başkenti Ramallah'ın merkezinde, ölülerin hayattayken çekilmiş ve şimdi küçük posterler halinde basılmış fotoğraflarıyla kaplı olmayan bir duvar göremezsiniz. Bu ölüler 2000 Eylülü'nde başlayan İkinci İntifada'nın şehitleridir. Bu şehitler İsrail Ordusu'nun ve yerleşimcilerin katlettikleri ile, canlarını feda etmeye karar vererek intihar eylemleriyle karşı saldırıda bulunanlardır. Şehitlerin suretleriyle donanmış sıradan sokak duvarları, özel evrak ve fotoğrafların muhafaza edildiği bir cüzdanın mahremiyetine bürünür. Cüzdanda İsrail güvenlik güçlerince verilen ve onsuz hiçbir Filistinli'nin birkaç kilometre olsun bir yere gidemeyeceği mıknatıslı kimlik kartı için bir cep vardır, bir cep de sonsuzluk adınadır. Posterlerin çevresindeki boşluklar şarapnel ve mermilerden delik deşiktir.

Pek çok cüzdanda nine olabilecek yaşlı bir kadın, ergenlik çağında oğlan çocuklar, çok sayıda baba vardır. Ölümle sonlanan hikâyelerini dinlemek yoksulluğun nasıl bir şey olduğunu düşündü-

rür. Yoksulluk, sonuç vermesi neredeyse imkânsız, en güç kararları almaya zorlar insanı. Yoksulluk bu *neredeyse imkânsızı* yaşamak demektir.

Duvarlarda suretlerini gördüğümüz oğlanların çoğu, gecekondu mahalleleri kadar yoksul mülteci kamplarında dünyaya geldi. Ailenin geçimini sağlamak ya da –eğer bir işi varsa– babasının yanında çalışmak için okulu terk etmek zorunda kaldı. İçlerinden birkaçı gün gelip efsane bir futbolcu olacağını düşledi. Büyük çoğunluğu ise İşgal Ordusu'nu taşa tutmak için tahtadan yonttuğu mancınıklara ip dolayıp meşin bağladı.

Çatışmalarda kullanılan silahlarla ilgili herhangi bir karşılaştırma yoksulluğun nasıl bir şey olduğu hakkında gözümüzün açılmasını sağlar. Bir yanda Apache ve Cobra helikopterleri, F16'lar, Abrams tankları, Humvee cipleri, elektronik gözlem düzenekleri, göz yaşartıcı bombalar; öte yanda el mancınıkları, sapanlar, cep telefonları, ıskartaya çıkmış kalaşnikoflar, çoğu el yapımı bombalar. Bu tezatın büyüklüğü bana, acı yüklü duvarlar arasında hissettiğim ama adını koyamadığım bir şeyi ifşa ediyor. Bir İsrail askeri olsaydım, tepeden tırnağa silahlanmış olsam da, eninde sonunda bu şeyden korkabilirdim. Belki, "Hayatta kalanlar yaşlanır, oysa şehitler genç kalır," diyen şair Mourid Barghouti'nin sözleri de bunu ifade ediyordu.

Duvarlardan üç hikâye.

Husni Al-Nayjar, on dört yaşında. Kaynakçı olan babasının yanında çalışıyormuş. Taş atarken başma isabet eden bir mermiyle hayatını kaybetmiş. Fotoğrafında gözleri sükûnet ve kararlılıkla orta mesafede bir yere dikili.

Abdülhamid Kharti, otuz dört yaşında. Ressam ve yazar. Gençliğinde sağlık görevlisiymiş. Yaralıları kurtarmak ve tedavi etmek için acil servise gönüllü yazılmış. Cesedi, çatışmasız geçen bir gecenin sabahında, bir kontrol noktasının yakınında bulunmuş. Parmakları kopartılmış, kesik başparmağı boşta sallanıyormuş. Kollarından biri, eli ve çenesi kırılmış. Vücudunda yirmi mermi tespit edilmiş.

On iki yaşındaki Muhammed Al-Durra, Breij kampında kalıyormuş. Babasıyla, Gazze'deki Netzarim kontrol noktasından geçip evlerine gideceklermiş. Arabadan inmeleri emredilmiş. Askerler sağa sola ateş ediyormuş. Baba oğul beton bir duvarın arkasına sığınmış. Babanın bulundukları yeri göstermek amacıyla kaldırdığı eli isabet almış. Az sonra Muhammed ayağından vurulmuş. Baba, oğlunu korumak için gövdesini siper etmiş. Mermiler üzerlerine yağmaya devam ediyormuş, çocuk ölmüş. Doktorlar babanın vücudundan sekiz mermi çıkarmış; felç olduğu için artık çalışamıyor, yani işsiz. Bu olay tesadüfen filme çekildiğinden hikâye dünyada tekrar tekrar anlatılıyor.

Abdülhamid Kharti için bir resim yapmak istiyorum. Sabahleyin erkenden Ain Kinya köyüne gidiyoruz; köyün ötesinde, vadiye yakın bir Bedevi kampı var. Güneş henüz yakmıyor. Çadırların arasında koyunlarla keçiler otluyor. Batıya bakan tepeleri çizmeye karar verdim. Karamtrak küçük bir çadırın yakınında bir kayaya ilişiyorum. Bir karalama defteriyle bir mürekkep kaleminden başka bir şey almadım yanıma. Yere atılmış plastik bir maşrapa, gerektiğinde mürekkebimi inceltmek için yakındaki kaynaktan su alabileceğimi getiriyor aklıma.

Resme kendimi kaptırmışken genç bir adam yaklaşıyor yanıma (çadırlardaki görünmez insanların her biri görüyor beni kuşkusuz), arkamdaki çadırın önündeki perdeyi açıp içerden eski bir plastik tabure çıkartıyor; kayaya ilişmekten daha rahat olacağını anlatıyor işaretle. Tabure vaktiyle bir pastaneden ya da dondurmacıdan sokağa atılmış olmalı. Adama teşekkür ediyorum.

Bedevi çadırlarının arasında bir pastane taburesine oturmuşum; güneşten yayılan ısı giderek artıyor, suyu iyice çekilmiş nehir yatağında kurbağalar vıraklayıp duruyor, ben resim yapıyorum.

Sol yanda, birkaç kilometre ötedeki bir tepenin üzerinde bir İsrail yerleşimi görülüyor. Askeri bir duruşu var; saldırıya geçme-

ye hazır bir silahın parçası gibi tasarlanmış sanki. Ancak pek büyük sayılmaz ve oldukça uzakta.

Yakın mesafedeki bana bakan kireçtaşı tepe, uyuyan devasa bir hayvanın başını andırıyor, üzerine serpili kayalarsa keçeleşmiş tüylerine yapışmış kozalakları. Yanıma boya almadığıma sinirlenip hemencecik ayağımın dibindeki tozlaşmış toprağa maşrapadan biraz su döküyorum; parmağımı çamura buladıktan sonra hayvan başı resmine sürüp renklendiriyorum. Güneş iyiden iyiye yakıyor artık. Bir katır anırıyor. Defterin sayfalarını çevirerek art arda desenler çiziyorum. Hiçbiri tamamlanmış izlenimi vermiyor. Genç adam geri geldiğinde resimlerimi görmek istiyor.

Defteri ona uzatıyorum. Gülümsüyor. Bir sayfa çeviriyorum. İşaretle, bizim, diyor; bizim toprağımız. İşaret ettiği parmağım, resim değil.

Ardından her ikimiz de tepeye çeviriyoruz gözlerimizi.

Ben galiplerin değil, onların korktuğu mağlupların arasındayım. Galiplerin devri her zaman kısadır; mağlupların ise anlatılamayacak kadar uzun. Alanları da farklıdır. Bu kısıtlanmış topraklarda her şey bir alan sorunudur ve galipler bunun bilincindedir. Yürürlükteki boğucu egemenlik politikası en başta ve öncelikle alanla ilgilidir. Bu politika kontrol noktaları, eski yolların tahribi, sadece İsrailler'in kullanımına açılan yeni yollar, esasında çevreyi gözetlemek ve denetlemek amacıyla tepelere inşa edilen kale gibi yerleşimler, halkı keyfi olarak gece gündüz demeden evlere hapseden sokağa çıkma yasakları aracılığıyla uluslararası yasaları hiçe sayarak ve gayrimeşru şekilde uygulanmaktadır. Geçtiğimiz yıl, Ramallah'ın işgali sırasında sokağa çıkma yasağı, bazı günlerde alışveriş için birkaç saatliğine "kaldırılması" dışında, altı hafta sürdü. Yatağında ölenleri gömecek kadar bile zaman yoktu.

İsrailli muhalif mimar Eyal Weizman, bir cesaret belgesi olan kitabında topraklara böylesine topyekûn el koymanın bölge planlayıcıları ve mimarların tasarımlarıyla başladığına dikkat çekiyor.

Şiddetin, tanklarla ciplerin sahaya inmesinden çok önce başladığını söylüyor. Mağlupların, uygulanan "dikey politika" doğrultusunda, "evlerindeyken" bile resmen *gözlendiklerinden* ve *saldırı tehdidi altında* yaşadıklarından söz ediyor.

Üstelik bunun gündelik hayattaki etkisi son derece ağır. Bir sabah kalkıp kendi kendine, "Gidip falancayı bir göreyim," diyecek olan birinin, bu "gezinti" sırasında kaç engel aşmak zorunda kalacağını evden çıkmadan önce hesaplaması gerekir. En sıradan, günübirlik kararların hareket alanı bile ayağına köstek vurulmuşçasına engellenir.

Ayrıca, bariyerlerin keyfi bir şekilde sık sık yerlerinin değiştirilmesi büyük bir zaman kaybına sebep olur. Kimse bir sabah işe varmanın, annesini görmeye gitmenin, bir derse katılmanın, doktora görünmenin ya da bütün bunların üstesinden gelinmiş olsa bile, eve dönmenin ne kadar zamana mal olacağını kestiremez. Bu yolculuk, hangi yönde olursa olsun, otuz dakika ile dört saat arasında değişebilir; başka bir ihtimal de yolun makineli tüfekli askerlerce resmen kesilmiş olmasıdır.

İsrail hükümeti terörle mücadele edebilmek için bu önlemleri almak zorunda olduğu iddiasındadır. Oysa bu aldatıcı bir iddiadır. Boğucu egemenliğin esas amacı, yerli halkın zamanın ve uzamın sürekliliği konusundaki duyarlığını yok etmek suretiyle ya topraklarını terk etmesini ya da sözleşmeli hizmetkârlar durumuna düşmesini sağlamaktır. İşte tam bu aşamada ölüler, direnmeleri için yaşayanlara destek olur. Kadınlarla erkekler şehadete bu noktada karar verir. Boğucu egemenlik teröre ilham kaynağı olur; mücadeleye anlam kazandırır.

Kayaların arasından geçen taşlık, dar bir yol Ramallah'ın güneyindeki vadiye iniyor. Zaman zaman, belki de kimi Roma döneminden kalma, yaşlı ağaçlardan oluşan zeytinliklerin içinde dolanıyor. Filistinliler'in yakın mesafedeki köylerine ulaşmak için bu kayalık yoldan başka seçenekleri yok (motorlu taşıtların geçmesi

ise neredeyse imkânsız). Eski asfalt yol, onlara yasaklanıp yerleşimlerde yaşayan İsrailliler'e tahsis edilmiş. Ben önden gidiyorum, zira ağır yürümenin daha yorucu olduğunu tecrübeyle öğrendim. Çalıların arasında kıpkırmızı bir çiçek görüp koparmak için eğiliyorum. Sonradan adının Adonis Aestivalis* olduğunu öğreniyorum; kırmızısı çok canlı ama ömrü, bitkibilim kitabına göre, kısaymış.

Baha avazı çıktığı kadar, solumdaki yüksek tepeye doğru gitmemem için beni uyarıyor. Birinin yaklaştığını görürlerse hemen ateş açarlar, diye bağırıyor.

Mesafeyi hesaplamaya çalışıyorum: bir kilometreden az. Birkaç yüz metre ötede, gitmemin sakıncalı olduğu söylenen tarafta, bağlı duran bir katırla bir at görüyorum. Onları hayatımın güvencesi sayıp oraya doğru yürüyorum.

Vardığımda yalnız başlarına tarlada çalışan sekiz ve on bir yaşlarında iki oğlanla karşılaşıyorum. Küçük oğlan toprağa gömülü bir bidona daldırdığı kovalara su dolduruyor. Bu işi, bir damla bile ziyan etmeden, özenle yapmaya çalışması suyun ne denli kıymetli olduğunu gösteriyor. Büyük oğlan dolu kovayı alıp bellenmiş tarlaya ihtiyatla inerek bitkileri suluyor. İkisi de yalın ayak.

Bitkileri sulayan çocuk beni yanına çağırıyor, tarhlara sıra sıra dikilmiş yüzlerce bitkiyi gösteriyor gururla. Bazılarını biliyorum: domates, patlıcan, salatalık. Geçen hafta dikilmiş olmalılar. Henüz çok narinler, suya hasretler. İçlerinden birini bilemiyorum, oğlan hemen fark ediyor, parlak ışık, diyor. Kavun mu? Şumaam! Gülüyoruz. Gülen gözlerini kırpmadan bana bakıyor. (Husni Al-Nayjar'ı düşünüyorum.) Her ikimiz de –nedenini Tanrı bilir– aynı ânı yaşıyoruz. Ne çok yeri suladığını göstermek için beni aşağıdaki tarhlara götürüyor. Bir ara durup, etrafa göz gezdiriyoruz; koruyucu duvarları ve kırmızı çatılarıyla yerleşimde odaklanıyor bakışlarımız. Çenesiyle o yana işaret ederken davranışında bir tür istihza var, benimle paylaşmak istediği bir istihza, tıpkı bitkileri su-

* Keklik gözü. –ç.n.

larken duyduğu gururu paylaşma isteği gibi. Karşılıklı sırıtışa yol açan bir istihza bu, sanki aynı anda aynı yere işemeye karar vermişiz gibi.

Az sonra kayalık yola doğru yürümeye başlıyoruz. Topladığı nanelerden ufak bir demet uzatıyor bana. Keskin, taze kokusu bir yudum soğuk su gibi, kovadakinden daha soğuk bir su. Atla katırın bağlı olduğu yere doğru ilerliyoruz. Hayali işemeden daha etkileyici bir gösteride bulunmak istiyor. Kardeşi katırı sakinleştirmeye çalışırken o bir anda eğersiz atın üzerine sıçrıyor ve geldiğimiz yoldan yokuş aşağı dört nala iniyor. Atın altı ayağı var, dördü kendine, ikisi binicisine ait, oğlanın elleriyse tümüne hâkim. Tüm zamanların deneyimiyle sürüyor atı. Döndüğünde sırıtıyor, ilk kez utangaç bir ifade var yüzünde.

Bir kilometre ötede beni bekleyen Baha'yla arkadaşlarının yanına gidiyorum. Yeni dikilmiş bitkileri sulayan bir adamla sohbet ediyorlar; oğlanların amcasıymış. Güneş batarken ışık farklılaşıyor. Tüm panorama, kahverengimsi sarı toprağın sulandığında koyulaşan rengine bürünüyor. Adam beş yüz litrelik koyu mavi plastik bidonun dibindeki suyun son katrelerini kullanıyor.

Mavi bidonun yüzeyinde özenle yapıştırılmış –otomobil lastiklerindeki gibi ama daha büyük– on bir yama var. Adam bana, bir gece Halamiş'teki kırmızı çatılı yerleşimden gelen bir güruhun yağmur suyuyla dolu olduğunu bildikleri bidonları nasıl bıçaklarla delik deşik ettiklerini, kendisinin sonradan elinden geldiğince onları onarmaya çalıştığını anlatıyor. Aşağıdaki taraçaya tamir kabul etmeyecek kadar zarar görmüş bir bidon atılmış. Onun az ötesinde, çevresinin genişliğinden anlaşılacağı üzere yüzlerce yıllık, belki de bin yaşındaki bir zeytin ağacının boğum boğum olmuş kesik gövdesi yatıyor.

Birkaç gece önce elektrikli testereyle kestiler onu, diye açıklıyor amca.

Mourid Barghouti'nin sözlerini hatırlıyorum: "Asırlardan beri Filistinli için gezginin armağanı, gelinin refahı, güzün mükâfatı, kilerin gururu ve ailenin zenginliğidir zeytinyağı."

Sonradan Zakaria Mohammed'in "Kırıntı" adlı bir şiirini buluyorum. Ağzından kan damlayan gemsiz yağız bir attan söz ediyor. Zakaria'nın atının yanında kandan irkilmiş bir çocuk duruyor.

Yağız at ne çiğniyor?
diye soruyor,
Çiğnediği ne?
Yağız atın çiğnediği
çelik bir gem parçası
çiğnenecek
bir anı kırıntısı
ölene kadar çiğnenecek.

Bana nane demetini veren çocuk yedi yaş büyük olsaydı, Hamas'a katılıp hayatını feda etmeye hazır olmasının sebebini tahayyül etmek güç olmazdı.

Arafat'ın Ramallah'ın merkezinde, iri beton parçaları ve yıkık duvarların ağırlığı altında harabeye dönmüş karargâhı, simgesel bir çekim merkezi durumunda. İşler, İsrailli komutanların hesap ettiği gibi yürümedi. Tıpkı ordunun özel ikametgâhları sistemli şekilde basıp arama yapması, giysilere, eşyalara ve duvarlara domates salçası bulaştırarak başlarına daha beterinin geleceği korkusunu salması gibi, Mukataa'yı Arafat'ın ve silah arkadaşlarının başına yıkmakla onu aşağılayıp halkın gözünden düşüreceklerini ummuşlardı.

Arafat belki de hâlâ Filistinliler'i, dünyadaki herhangi bir liderin halkını temsil ettiğinden çok daha büyük bir sadakatle temsil ediyor. Demokratik değil trajik bir şekilde. Çekim de bundan kaynaklanıyor. FKÖ'nün başmdayken, örgütün işlediği çok sayıda hata ve komşu Arap devletlerinin kaypak tutumları yüzünden Arafat'ın siyasi manevra alanı kalmamış, siyasi liderliği son bulmuş-

tu. Ne var ki inatla yerinde kalmayı sürdürüyordu. Ona artık kimse inanmasa da pek çok insan onun için canını feda etmeye hazırdı. Bu nasıl işti? Artık siyasetçi olmayan Arafat molozdan bir dağa dönüşmüştü, vatanın simgesi olan bir dağa.

Hiç böyle bir ışık görmedim bugüne değin. Gökyüzünden tuhaf bir şekilde dosdoğru iniyor; uzaklıkla yakınlık arasında hiçbir ayrım gözetmiyor. Bu sadece bir perde farkı; renk, doku ya da belirginlik farkı söz konusu değil asla. Bu da kendini nasıl konumlandırdığını, burada bulunma hissini etkiliyor. Toprak seni dışlamıyor, kucaklıyor. Arizona'nın tam zıddı. Asla cezbetmeye çalışmadan, hiç terk etmemeni salık veriyor.

Sonuçta, Polonya, Galiçya ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nda yaşamış ecdadımdan kimilerinin en azından iki yüz yıldır hayalini kurdukları ve sözünü ettikleri düşteki bir figür olarak buradayım işte. Bu topraklarda, İsrail Devleti'nin (ve de kuzenlerimin) topyekûn saldırısı yüzünden feci ıstıraplara katlanmak zorunda kalanların haklı davasıyla özdeşleşiyorum tereddütsüz.

Marangoz ustası Riad, bana göstermek için resimlerini getirmeye gitti. Babasının evinin bahçesinde oturuyoruz. Baba kır atına binmiş, karşı taraftaki tarlasını tapanlıyor. Riad, resimleri eski model madeni bir dosya dolabından çıkarmış da taşıyor gibi göğsüne bastırmış, geliyor. Ağır ağır yürüyor, yoluna çıkan tavuklar ondan da ağır hareket ediyor. Karşıma geçip resimleri birer birer uzatıyor. Sert kurşunlu bir kalemle, akıldan, büyük bir sabırla çizilmişler. Akşamları işten çıktıktan sonra istediği siyahlığı elde edene kadar bastıra bastıra çizerek koyultulmuşlar, gri alanlar gümüşi görünümlü. Oldukça büyük boyda kâğıtlara resmedilmişler.

Bir ibrik. Anasının resmi. Yıkılmış bir ev, pencerelerinden harap odalar görülüyor.

Resimlerin hepsine baktıktan sonra bir kenara koyuyorum.

Köylülerin çilekeş yüzüne sahip yaşlıca bir adam bana hitaben, tavuklardan anlıyorsun galiba, diyor. Bir tavuk hastalanınca artık yumurtlamaz. Yapacak bir şey yoktur. Ama günün birinde ölümünün yaklaştığını hissederek uyanır. Ölecektir yakında. Ne yapar o zaman? Yeniden yumurtlamaya başlar, taa ki ölene kadar. Biz de bu tavuk gibiyiz işte.

Kontrol noktaları, işgal altındaki topraklarda hudut karakolu işlevi görüyor, ancak bildiğimiz karakollara benzer yanları yok. Yapıların görünümü, tahkimatı ve görevlilerin davranışı oradan geçmek zorunda kalan herkesi istenmeyen bir mülteci durumuna düşürüyor.

Kimlerin galip, kimlerin boyunduruk altmda olduğunu sürekli hatırlatan bu Dekor'un, boğucu egemenliğini hafife almak mümkün değil. Filistinliler, bir gün içinde bazen defalarca, kendi vatanlarında mülteci durumuna düşürülerek aşağılanmaya katlanmak zorunda kalıyor.

Kontrol noktalarında, elleri dolu silahların tetiğindeki askerler, yürüyerek geçmek zorunda bırakılan insanlardan canlarının istediğini "kontrol" eder. Taşıtların geçmesi yasaktır. Eskiden beri kullanılagelen yol imha edildi. Kullanılması zorunlu "yeni" yola beton bloklar, taşlar ve çeşitli engeller konulmuş. Dolayısıyla herkes, sağlığı yerinde olanlar bile yürümekte zorlanıyor.

Yaşlılarla hastalar, eskiden pazara meyve ve sebze götürmekte kullanılan dört tekerlekli tahta sandıklarda, bu işten cüzi bir para kazanan gençler tarafından taşınır. Delikanlılar, engebelerden rahatsız olmasın diye, her yolcuya bir yastık ikram eder, onların hikâyelerini dinler. En son haberleri bilen bu gençlerdir daima. (Her gün bariyerlerin yeri değiştirilir.) Müşterilerine akıl verir, dert yanarlar; hizmetleri önemsiz olsa da yaptıkları yardımdan onur duyarlar. Belki de trajedinin Koro'sunu en iyi onlar temsil eder.

Her gün evden işe gitmek zorunda olanlardan bazıları bastonla hatta koltuk değnekleriyle yürür. Aslında araba bagajında taşı-

nacak her şey bohçalarla ya elde ya da sırtta öte tarafa geçirilir. Geçiş mesafesi bir günden ötekine 300 metreyle bir buçuk kilometre arasında değişir.

Kimi çok bilmiş gençler hariç, Filistinli çiftler genellikle belirli bir mesafeyi kazasız belasız aşmak için kurallara uyar. Kontrol noktalarından geçerken, hangi yaşta olursa olsun, çiftler el ele tutuşur, basacak uygun bir yer bulmak için adımlarını ayarlar, namluların hedefi olmamaya bakarlar; ne çok hızlı –acele etmek nöbetçilerin kuşkusunu çeker– ne de ağır – tereddütlü davranmak müzmin can sıkıntısı içindeki askerlere bir "oyun" vesilesi olur.

İsrailli askerlerin çoğunun (hepsinin değil) kindarlığı dikkate değer. Euripides'in tasvir ettiği ve yakındığı zulümle pek alakası yoktur, zira burada karşılaşma iki eşit güç arasında değil, olağanüstü bir güçle, neredeyse hiç gücü olmayanlar arasındadır. Lakin güçlünün bu gücü, öfkeli bir asabiyeti de beraberinde getirir: sahip oldukları tüm ağır silahlara rağmen güçlerinin açıklanması mümkün olmayan bir sınırı olduğunun keşfi.

Biraz avro bozdurup şekel almak istiyorum. Filistinliler'in kendi paraları yok. Ana cadde boyunca yürüyerek çok sayıda küçük dükkânın önünden geçiyorum. Tankların istilasından önce asfalt olan yola birer iskemle atmış oturan adamların ellerinde tomar tomar kâğıt paralar var. İçlerinden genç birine yaklaşıp 100 avro bozdurmak istediğimi söylüyorum. (Bu paraya kuyumcudan altın bir çocuk bileziği alınabilir.) Cebinden bir küçük hesap makinesi çıkarıp hesapladıktan sonra bana birkaç yüz şekel veriyor.

Yola devam ediyorum. Hayali bileziğin sahibi küçük kızın ağabeyi olabilecek yaşta bir oğlan, satın almam için çiklet kutusunu uzatıyor. Ramallah'taki iki mülteci kampından birinde yaşıyor. Alıyorum. Cüzdana konulan mıknatıslı kimlik kartları için kılıf da satıyor. Kaşlarını çatışından çikletlerin tümünü almam gerektiği-

ni anlıyorum. Alıyorum.

Aradan yarım saat geçiyor. Sebze pazarındayım. Adamın biri ampul büyüklüğünde sarmısaklar satıyor. Pazar yeri kalabalık. Biri omzuma dokunuyor. Dönüyorum. Bana para bozan sarraf. Sana elli şekel eksik vermişim diyor. Buyur. Beş tane onluk alıyorum. Bulmak zor olmadı seni, diyor. Adama teşekkür ediyorum.

Bana bakarken gözlerinde beliren ifade önceki gün rastladığım yaşlı bir kadını hatırlatıyor. Tam o âna mahsus derin bir ilgi. Sakin ve düşünceli, sanki bu, hayatının son ânı olabilirmiş gibi.

Sarraf arkasını dönüp iskemlesi yönündeki uzun yürüyüşüne geçiyor.

Yaşlı kadına Kobar köyünde rastlamıştım. İnşaatı bitmemiş beton evinde pek eşya yoktu. Çıplak salonun duvarlarında yeğeni Marwan Barghouti'nin çerçevelenmiş fotoğrafları asılıydı; Marwan'ın çocukluğu, delikanlılığı, kırk yaşlarındaki bir portresi. Şimdi bir İsrail hapishanesinde. Yaşarsa El-Fetih'in, kalıcı bir barış anlaşması için fikrine başvurulması şart olan, az sayıdaki siyasi liderlerinden biri.

Biz limonata içerken Teyze kahve yapıyordu, torunları bahçeye çıktı: yedi ve dokuz yaşlarında iki oğlan. Küçüğün adı Vatan, büyüğünün Mücadele. Değişik yönlerde koşup aniden duruveriyor, dikkatle birbirlerine bakıyorlar, sanki bir şeyin arkasına gizlenmiş de, öteki onu fark etmiş olabilir mi, gibisinden. Ardından saklanmak için bir başka görünmez yere doğru koşuyorlar. Kendi icat ettikleri ve usanmadan oynadıkları bir oyun bu.

Üçüncü çocuk dört yaşında. Yüzü bir palyaço gibi kırmızı beyaz noktalarla kaplı, palyaço gibi de tek başına, özlem dolu, şakacı, bu tecritin ne zaman sona ereceğini bilmeden bir kenarda duruyor. Suçiçeği olduğu için konuklara yaklaşmaması gerektiğini biliyor.

Veda etme zamanı gelince Teyze elimi tuttu; gözlerinde yine o özgün ifade, o âna mahsus yoğun dikkat okunuyordu.

Eğer iki kişi bir masa örtüsünün uçlarından tutmuş yayıyorsa, bezin düzgün bir şekilde örtülmesi için bakışırlar. Masanın dünya

olduğunu tahayyül edin, örtünün de hayatlarını kurtarmak zorunda olduklarımız. İşte böyle bir ifadeydi.

Küçük pirinç bir tas, Dua Kâsesi diyorlar. Telkâri geometrik desenlerle ve çiçek şeklinde yazılmış Kuran'dan bir ayetle bezeli. İçine su konup geceleyin yıldızların altına bırakılacak. Sonra ağrılarının dinmesi ve sağlığına kavuşman için dua edip suyu içeceksin. Pek çok hastalıkta Dua Kâsesi'nin bir antibiyotik kürü kadar etkileyici olamayacağı aşikâr. Lakin, yıldızların sonsuzluğunu yansıtan bir tas su, Kuran-ı Kerim'de ifade edildiği gibi tüm canlıların varlığım borçlu olduğu suyun aynısı, boğucu egemenliğe karşı direnme gücü verebilir...

Ramallah'tan ayrıldıktan iki hafta sonra Fransa'nın kuzeyinde Finistere'de denizi seyrediyorum. İklim ve bitki örtüsü arasındaki tezat bundan daha büyük olamaz. Ortak olan tek şey böğürtlenlerin bolluğu – *toot il alliq*. Finistere sahili, kayalarla sonlanıncaya kadar eğreltiotlarıyla yemyeşil. Her yarım saatte bir renk değiştiren okyanusun sahili aşındırmasıyla sayısız adacık meydana gelmiş. Avrupa'nın Batı sahilinde yer alan Cornwall ile İspanyol Galiciası Toprağın Sonu olarak adlandırılır. Toprak, eğreltiotları ve kaya parçalarını andıran adacıklarla son bulur.

Buraya dünyanın en eski anıtını, en eski piramitlerden bin yıl önce inşa edilmiş bir anıtı görmek için geldim. Bu bir anıt mezar olarak tasarlanmıştı. Aradığım bir taş yığını, İkbal. Gezi rehberlerinde kurgan olarak geçiyor.

Ama kurgandan oldukça farklı bir görünümü var; çok iyi düşünülerek tasarlanmış bir yapı. Her kırk santimetresi adeta elle yazılmış gibi. Uzunluğu yetmiş metreden fazla, yaklaşık yirmi beş metre genişlikte ve sekiz ya da on metre yükseklikte. Her iki yönde de her taş bir sonraki taşa, sanki elle yazılmış sözcüklermişçesine özellikle bağlanmış.

Bir geminin güvertesini canlandır gözünde. Morlaix Körfezi'nden çıkmak üzere kuzeydoğuya dümen kırmış, daha sonra batıya, Amerika'ya yönelebilir. Homeros pruvalı bu gemi (yerel efsanelerde Odysseus'un Cork'a giderken bu kıyıdan geçtiği anlatılır) taştan yapılmadır, dolayısıyla toprakla evlidir.

Arkeolojik kalıntıların ve organik maddelerin yaş tayininde kullanılan Karbon-14 yöntemiyle yapılan analizlere göre, iki farklı dönemde, en az altı bin yıl önce inşa edilmiş. Kıyı boyunca görülen eğreltiotlarının altında kalan asitli topraklarda bolca bulunan başkalaşıma uğramış yeşilimtrak dolantaşlarından geminin kıçı inşa edilmiş ilk önce. Bundan yüz ya da iki yüzyıl sonra da, küçük Strerec Adası'ndan çıkarılan, yulaf renginin baskın olduğu granitten güvertesi yapılmış.

İkinci bir ölüm gemisi olarak planlandığı sanılan üçüncü inşaatın bulunduğu alan 1950'lerde tamamen tahrip edilmiş. Bölge zaman içinde genişlemiş ve üzeri toprakla örtülmüş; şimdilerde taş ocağı olarak kullanılıyor ve parke taşı üretiliyor.

Arkeologlar, geminin iki ayrı zamanda inşa edilmiş olan her iki parçasının da birkaç ay içinde bitirilmiş olduğunu tahmin ediyorlar. Harcanan emek göz önüne alındığında, orada yaşayan insanlardan yüzlercesinin inşaatlarda çalışmış olduğu düşünülüyor.

Taşlar, güçlü kuvvetli bir adamın kollarında taşıyabileceği büyüklükte. Yumruk kadar küçük olanlar da var; mükemmel şekilde örülmüş büyük taşların arasında kalmış kimi inatçı boşlukları doldurmak için.

Geminin güvertesi düzgün, çakıllı değil. Ayrıca, geçitlerin girişinde ya da bazı odalarda, lento olarak kullanıldığı düşünülen birkaç tane adam boyu yükseklikte taş var. İkinci güvertede harçsız taşla örülü yirmi iki geçit ve iskeleden sancağa on bir mezar odası bulunuyor.

Merkeze doğru yol alırcasına bu geçitlerden birinde ilerliyorum. Yarı yıkık mabette taşların meydana getirdiği çıkıntılara bakıyorum. Bu taşlar sahil boyunca kumsallarda bulunan milyonlarca taştan farksız, lakin buradakiler konuşuyor ve düzenleniş tarz-

larından ötürü son derece etkileyiciler.

Belki kaosun da kendine mahsus bir mantığı vardır ama kaos dilsizdir. İnsanların düzenleme ve yerleştirme yeteneğinden dil ve iletişim doğmuştur. *Yer* sözcüğü ve ondan türetilen *yerleştirmek* fiili bir yerin tanımlanmasını ve düzenlenmesini içerir. Bu sözcükler özünde, insanların ölülerine duydukları saygıdan ve onları savunma ihtiyacından kaynaklanmıyor mu?

Tuhaf bir karşılaştırma zihnimi kurcalıyor. Yüzlerce insanın aylarca süren çabayla bu taştan gemiyi inşa etmesine ilham veren şey belki de, Filistinli çocukların bir işgal ordusunun tanklarına taş atmasına ilham veren şeye çok yakındı.

Kafamızdaki Koro ya da Pier Paolo Pasolini

(Haziran 2006)

MELEK GİBİYDİ DESEM, onun hakkında bundan daha saçma bir şeyin söylenebileceğini düşünemem. Cosimo Tura'nın resmettiği gibi bir melek mi? Yok, hayır. Tura'nın fırçasından çıkma bir Aziz Georgios var ki, tıpatıp ona benziyor! Tescil edilmiş azizlerden ve mutluluk timsali meleklerden nefret ederdi Pasolini. O zaman neden böyle diyorum? Çünkü onun alışılagelmiş, hudutsuz kederi şakalaşmasına izin verirdi; yüzündeki kaygılı ifadeyle ise teselliye en çok ihtiyacı olanı keşfedip kahkahalarla güldürürdü. Fırça darbeleri hassaslaştıkça, daha iyi anlaşılır oldu! İnsanlara, başlarına gelebilecek en kötü şeyi yumuşak bir üslupla anlatabiliyor, onlar da bu sayede daha az acı çekiyordu, "...zira ümidini yitirsen bile, bir nebze ümit vardır." "Disperazione senza un po' di speranza." Pier Paolo Pasolini (1922-1975).

Kendisiyle ilgili pek çok kuşkusu vardı ama kehanet yetisinden kuşku duymadı hiç; oysa keşke kuşkulansaydım, diyeceği yegâne şeydi. Onun bu yetisi bugün yaşadıklarımızı anlamlandırmakta yardımcı oluyor bize. 1963'te yapılmış bir film izledim az önce. Şaşırtıcı olan şimdiye dek hiç genel izleyiciye gösterilmemiş olması. Bir şişeye konup kırk yıl sonra dalgalarla kıyımıza vurmuş özlü bir ileti gibi.

Eskiden insanlar dünyada olup bitenleri televizyondan değil, sinemalarda dünya haberlerini gösteren filmleri izleyerek öğrenirdi. 1962'de bu tür filmlerin yapımcısı G. Ferranti, parlak bir öneride bulundu. O tarihte zaten ünlenmiş olan Pasolini'nin 1945-62 tarihleri arasındaki haber arşivlerini incelemesi sağlanacak ve ondan "Dünyanın her yanında neden savaş korkusu var?" sorusuna cevap bulması istenecekti. Elindeki malzemeyi istediği gibi kurgulayabilecek ve üst sesle yorum getirecekti. Ortaya çıkacak bir saatlik filmin, şirketin şöhretini artıracağı umuluyordu. Bu "yakıcı" bir soruydu, çünkü o tarihte yeni bir Dünya Savaşı tehdidi gündemdeydi. 1962 Ekimi'nde Küba ile ABD arasında nükleer füze başlıkları krizi patlak vermişti.

Daha önce *Acattonne, Mamma Roma* ve *La Ricotta*'yı yapan Pasolini kendine mahsus sebeplerle öneriyi kabul etti; tarihe tutkun ve tarihle kavgalıydı çünkü. Filmi tamamladı ve ona *La Rabbia* (Gazap) adını verdi.[1]

Ancak filmi izleyen yapımcıların ödleri boklarına karıştı; hemen ikinci bir bölümün yapımı için Giovanni Guareschi adında aşırı sağcı olmakla namlı bir gazeteci görevlendirildi. İki film, tek bir filmmiş gibi sunulacaktı. Ne var ki işin sonunda ikisi de gösterilmedi.

Bana kalırsa *La Rabbia* öfkeden değil, inanılmaz bir tahammül gücünden ilham alıyor. Pasolini dünyadaki hadiselere cesaret ve sağduyuyla bakıyor. (Rembrant'ın resmettiği melekler de aynı bakışa sahiptir.) Bu tutumun nedeni, üzerine titrememiz gereken yegâne şeyin hakikat olması. Bunun fevkinde hiçbir şey düşünülemez.

Açgözlülerin ve iktidar sahiplerinin riyakârlıklarını, yarı-doğrularını ve sahtekârlıklarını toptan reddetmesinin nedeni onların, hakikati görmeyi engelleyici bir tür körlük olan cehaleti üretmekte ve beslemekte olmasıdır. Ayrıca onlar, en değerli mirasımız olan dil hafızası başta olmak üzere, hafızaya sıçar.

Ancak, onun tutkun olduğu hakikatin hayata geçirilmesi hiç de kolay değildi, zira o dönemde çok derin, tarihi bir düş kırıklığı yaşanıyordu. 1945'te faşizmin yenilgisinden sonra yeşeren umutlara ihanet edilmişti.

SSCB Macaristan'ı işgal etti. Fransa Cezayir'e karşı alçakça bir savaş açtı. Eski Afrika sömürgelerinin bağımsızlık kazanması meşum bir aldatmacaydı. Lumumba CIA'nın maşaları tarafından tasfiye edildi. Yeni kapitalizm daha o tarihte küresel gasp planını yürürlüğe koyma hazırlığı içindeydi.

Tüm bunlara karşın bu miras feda edilemeyecek kadar değerli ve direngendi. Bir başka deyişle, hakikatin açığa vurulmamış sonsuz taleplerini görmezden gelmek imkânsızdı. Üzerine adeta bir şal örtülmüş olan talepler. Genç bir adamın yüzünde. İnsanların haksızlıklara karşı çıktığı bir sokakta. Ümidin kahkahasında ve şakaların fütursuzluğunda. Öfkesinin gücü bunlardan kaynaklanıyor.

Pasolini'nin esas soruya verdiği cevap basitti: Savaşı sınıf mücadelesi açıklar.

Film, gezegeni uzaydan izleyen Gagarin'in, böylesine uzak bir mesafeden bakıldığında tüm insanların kardeş olduğu, dolayısıyla dünyadaki kanlı kavgalara karşı çıkmaları gerektiği yolundaki hayali konuşmasıyla son buluyor.

Aslında film sorunun da, cevabın da es geçtiği yaşantılar hakkında. Evsiz barksızlar için kış mevsiminin ne denli dondurucu olduğu; devrim kahramanlarını anmanın insanın içini nasıl ısıttığı; özgürlükle nefretin uzlaşmazlığı; tosbağa gözleriyle gülen Papa Joannes'in köylü sezgisi; Stalin'in, bizim de hatalarımız olan, hataları; herhangi bir mücadele için artık gerek kalmadığı yollu pervasız kışkırtmaca; Marilyn Monroe'nun ölümü ve geçmişin ahmaklığıyla geleceğin barbarlığından geriye kalacak yegâne şeyin güzellik olduğu; mülkiyetçi sınıflar nezdinde Doğa ile Servetin aynı şey sayıldığı; analarımız ve onların tevarüs ettiği gözyaşları; çocuklar ve çocukların çocuklarının çocukları; saygın bir za-

ferden sonra bile haksızlıklarla yüz yüze gelinebileceği; bir yılan balığının karnını yaran balıkçının ellerini izleyen Sophia Loren'in gözlerindeki anlık panik...

Siyah-beyaz filmi seslendiren iki kişinin adları belirtilmemiş. Aslında her ikisi de Pasolini'nin dostu, ressam Renato Guttuso ile yazar Giorgio Bassani.

Haberleri okuyanın sesi heyecanlı, ötekininkiyse yarı tarihçi, yarı şair, gaipten haber veren bir ses. Belli başlı haberler arasında 1956 Macar Devrimi, Eisenhower'ın ikinci kez başkanlığa aday oluşu; Kraliçe Elizabeth'in taç giyme töreni, Castro'nun Küba zaferi var.

Birinci ses bizi bilgilendiriyor, ikincisi hatırlatıyor. Neyi? Tam olarak unutulanları değil (daha şeytani bir ses bu), unutmayı tercih etmiş olduklarımızı, çoğunlukla çocukluktan itibaren başlayan seçimleri. Pasolini çocukluğuna ilişkin hiçbir şeyi unutmamış – dolayısıyla ıstırapta ve neşede aradığı şey sürekli iç içe. Unutmuş olduğumuz için utandırıyor bizi.

İki ses, bir Yunan korosu işlevi görüyor. Gösterilenlerin sonuçlarını değiştirmeleri mümkün değil. Yorum yapmıyor, soru soruyor, dinliyor, gözlemde bulunuyor ve izleyicinin ifade etmekte zorlanabileceği hislere tercüman oluyorlar.

Bunda başarılılar; zira oyuncularla, koroyla ve izleyiciyle paylaştıkları dilin, yüzyılların ortak yaşantısının birikimi olduğunun farkındalar. Dilin kendisi tepkilerimizin suç ortağı. Hilekârlık mümkün değil. Sesler açık sözlü. Bir tartışmayı örtbas etmek için konuşmuyorlar, zira insanlık tecrübesi ve çekilen acıların kapsamı düşünüldüğünde, söylenmesi gerekenler söylenmeseydi bu utanç verici olurdu. Dile getirilmeseydiler insanlık onuru yara almış olacaktı.

Eski Yunan'da koro oyunculardan değil, *choregus* yani koro yöneticisinin o yıl için seçtiği erkek vatandaşlardan oluşurdu. *Agora*'ya yani meclise mensup olup şehri temsil ederlerdi. Ancak koro aynı zamanda farklı kuşakların da sesiydi. Halkın hafızasında yer etmiş, bildik şeyleri dile getirdiğinde atalar, hissedip de ifade

edemediklerini söylerken ise henüz dünyaya gelmemiş çocuklardı koro.

Pasolini tüm bunları tek başına, en son köylüyle birlikte yer yüzünden silinecek olan eski dünya ile geleceğin vahşi hesaplar dünyası arasında öfke içinde gidip gelerek, iki sesle gerçekleştirmeyi başardı.

Film, zaman zaman bize makul bir açıklamanın sınırlarını ve iyimserlikle kötümserlik gibi sözcüklerin sıkça kullanımının hoyratlığa vardığını hatırlatıyor.

Avrupa'nın ve ABD'nin en yetkin beyinlerinin, Küba'da (Castro'yla omuz omuza dövüşerek) ölmenin ne anlama geldiğinin kuramsal açıklamasını yaptığı söyleniyor filmde. Oysa Küba'da –veya Napoli ya da Sevilla'da– ölmenin gerçekten ne anlama geldiği ancak türkü ve gözyaşları eşliğinde, rikkatle anlatılabilir.

Film başka bir yerde, bazı atalarımız gibi olma hakkına sahip olmayı düşlememizi öneriyor! Ardından ekliyor: Geçmişi ancak devrim kurtarabilir.

La Rabbia bir tutku filmi. Lakin, sağlamlığıyla Kafka'nın, "Doğru, bir anlamda huzur bozucudur," sözüyle karşılaştırılabilir.

Bu yüzden Pasolini bir melek gibiydi, diyorum.

Film topu topu bir saat sürüyor; bundan kırk yıl önce bir saatlik süre için tasarlanmış, hesaplanmış, kurgulanmış. Şimdilerde izlediğimiz haber yorumları ve bize dayatılan bilgilerle öyle bir tezat içinde ki, bir saat sona erdiğinde günümüzde sadece hayvan ve bitki türlerinin yok edildiği ya da soylarının tükendiğini değil, insani değerlerimizin de kısım kısım yok edildiğini fark ediyor insan. Bu sonuncusu sistemli bir şekilde, böcek imha ilaçlarıyla değil, etik imha yöntemleriyle yapılıyor – ahlaki ilkeleri, dolayısıyla tarih ve adalet kavramlarını da yok edici yöntemlerle.

İnsanlığın ihtiyaç duyduğu paylaşma, kuşaktan kuşağa aktarılan değerler, tesellide bulunma, matem tutma, ümitlenme gibi gelişkin başlıca önceliklerimiz özellikle hedef alınıyor. Anaakım

medya etik imha haberleriyle bizleri gece gündüz topa tutuyor.

Etik imha yöntemleri belki de denetleyicilerin umduğu kadar etkili olamadı, hemen sonuç alınamadı. Lakin, herhangi bir halk mahkemesinin ihtiyaç duyduğu ve temsil edileceği yaratıcı alanı gömmekte ve üzerini örtmekte başarılı oldular. (Şu sıralar mahkemelerimiz her yerde, ancak etkisini hissettirecek güce sahip değil.) Ve üzerleri örtülmüş mahkemelerin tenhalığında (Faşistlerin Pasolini'yi katlettiği tenhalık gibi) Pasolini, koroyu kafalarımızda canlı tutabilmemiz için, bir tahammül gücü simgesi olan Rabbia'sı ile bize katılıyor.

Merhametsizliğin Ressamı?

(Mayıs 2004)

PARİS'TEKİ MAILLOL MÜZESİ'NDE Francis Bacon'ın sergisini görmek. Susan Sontag'ın kitabı *Başkalarının Acısına Bakmak*'ı okumak. Sergi uzun bir hayatın emeğini güçlü ve özlü bir biçimde yansıtıyor. Kitap savaş, bedensel sakatlanma ve savaş fotoğraflarının yarattığı etki hakkında olağanüstü derinlik içeren bir tefekkür ürünü. Zihnimin bir köşesinde kitapla sergi birbirine göndermede bulunuyor. Ama bunun nasıl olduğunu kestiremiyorum henüz.

Figüratif bir ressam olan Bacon, Fragonard'ın şeytanca becerisine sahipti. (Bu benzetmeden hoşlanırdı sanırım; her ikisi de fiziksel duyarlığı resmetmekte yetkin ustalardı – biri hazzı, öteki ıstırabı.) Bacon'ın şeytanlığı anlaşılabileceği gibi en az iki kuşak ressamın merakını çekti, ateşli tartışmalara yol açtı. Elli yıl boyunca Bacon'ın işlerini eleştirmemin nedeni onun hem kendisini, hem de başkalarını sarsmak ve şaşırtmak için resim yaptığma kani olmamdı. Bu türden bir güdünün zamana yenik düşeceğine inanıyordum. Geçen hafta Rue de Grenelle'de bir ileri bir geri yürüye yürüye resimlere bakarken daha önce kavrayamamış olduğum bir şeyi fark ettim ve çok uzun bir zamandan beri işlerini sorguladığım bir sanatçıya karşı aniden minnettarlık duydum.

Bacon'm 1930'ların sonundan 1992'deki ölümüne değin algıladığı acımasız bir dünya idi. Defalarca huzursuz, yokluk içinde olan ya da can çekişen insan bedenlerini ya da beden parçalarını

resmetti. Bu resimler kimi zaman ıstırabın dış nedenlerden kaynaklandığı hissini uyandırsa da, daha çok içerden, iç organlardan, dünyevi olma talihsizliğinden doğduğu izlenimi verir. Bacon etrafında gizemli bir atmosfer yaratmak için bilerek kendi adıyla da oynadı ve bunda başarılı oldu. Adaşı, on altıncı yüzyıl deneyci İngiliz filozofun soyundan geldiğini iddia etti ve insan etini jambon (*bacon*) dilimlerini andırır şekilde resmetti.

Lakin onun dünyasını bugüne kadar resmedilenlerden daha acımasız kılan sadece bunlar değil. Avrupa sanatı suikastler, idamlar ve bir amaç uğruna canını esirgemeyen kahramanlarla dolu. Yirminci yüzyılın (evet, yirminci) ilk sanatçısı Goya'nın eserlerinde ressamın kişisel öfkesini hissederiz. Bacon'ı farklı kılan, imgeleminde tanıkların da, kederin de yer almayışıdır. Resmini yaptığı hiç kimse, gene onun fırçasından çıkmış başka birinin başına gelenleri umursamaz. Böylesine ayan beyan bir aldırmazlık, sakatlamanın her türünden daha zalimcedir.

Buna figürlerini yerleştirdiği mekânın donukluğunu da eklemek gerekir. Bu donukluk, içine ne konursa konsun soğukluğunu muhafaza eden bir derin dondurucu gibidir. Bacon'ın sahnesinde, Artaud'dan farklı olarak ritüele pek yer yoktur, zira figürlerinin çevresinde onların hareketlerine uygun bir ortam bulunmaz. Meydana gelen her felaket pek de önemi olmayan bir kaza gibi sunulur.

Bacon hayattayken, bu türden bir tasavvur başka yerlerde olan bitenin asla umursanmadığı, aşırı dar kafalı bohem bir çevrenin dayattığı melodramlardan besleniyordu. Buna rağmen... buna rağmen, Bacon'ın canlandırdığı ve defetmeye çalıştığı merhametsiz dünya, geleceğin habercisi oldu. Öyle ki, bir sanatçının kişisel dramı, bütün bir uygarlığın yarım yüzyıl içinde yaşadığı bunalımı yansıtmakta. Ama nasıl? Esrarengiz bir şekilde.

Dünya zaten ezelden beri merhametsiz değil miydi? Günümüzün merhametsizliği belki de daha müzmin, kapsayıcı ve sürekli. Ne gezegenin kendisini, ne de üzerinde yaşayan herhangi bir canlıyı esirgiyor. Soyut, zira yegâne mantığı (derin dondurucu kadar soğuk) kâr peşinde koşmaya dayanıyor; aynı zamanda tüm

öteki inanç türlerini modası geçmiş telakki ediyor, hayatın acımasızlığına karşı geliştirilmiş onurlu ve kimi zaman ümit ışıltısı gösteren direniş geleneklerini tehdit ediyor.

Tekrar Bacon'a dönüp resimlerinin neler düşündürdüğüne bir bakalım. Velázquez, Michelangelo, Ingres ya da Van Gogh gibi kendinden önceki bazı ressamların resim dilini ve ele aldıkları konuları takıntıya varan bir tutkuyla kullandı. Bu "süreklilik", tasavvurunun harabiyetine bütünsellik kazandırıyor.

Bacon'ın tasavvurunda, Rönesans'ın çıplak insan bedenini idealleştirmesinin, Kilise'nin kurtarıcılık vaadinin, geleneksel kahramanlık mitosunun ya da Van Gogh'un on dokuzuncu yüzyılda demokrasiye hararetle inanışının, merhametsizlik karşısında lime lime olduğu, güçsüz kaldığı ifşa edilir. Bacon bu parçaları toplayıp onları yeniden yorumlamıştı. Daha önce anlayamadığım buydu. Bu bir ifşaattı.

Bir şeyin iç yüzünü kavramamızı sağlayıcı bir ifşaat: Günümüzde iktidar sahiplerinin ve medyanın kullandığı tarzda geleneksel sözcüklere bağlı kalmak, çevredeki bulanıklığa ve harabiyete katkıda bulunmaktan başka bir işe yaramaz. Bundan sessiz kalmak gerektiği anlamı çıkmamalı. İnsanın katılmak istediği sesleri seçmesi demektir bu.

Şu sırada içinde bulunduğumuz tarihsel dönem Duvar Çağı. Berlin Duvarı yıkılınca, her yerde duvarlar inşa etmek için hazırlanmış birtakım planlar ortaya döküldü. Betondan, bürokratik, ırkçı duvarlar, gözaltında tutma ve güvenlik duvarları. Duvarlar her yerde umarsız yoksullarla her şeye rağmen nispeten zengin kalma umudunu yitirmeyenleri birbirinden ayırır. Duvarlar ekinlerin ıslahından sağlık hizmetlerine kadar her alanı kat eder. Dünyanın en zengin başkentlerinde dahi görülürler. Duvar, bir zamanlar Sınıf Savaşı diye adlandırılan olgunun çatışma alanıdır.

Bir yanda: akla hayale gelebilecek her türlü teçhizat, kefensiz savaş rüyaları, medya, bolluk, sağlık güvencesi, parıltılı hayatın parolaları. Öte yanda: taşlar, yetersiz erzak, kavgalar, intikamın şiddeti, yaygın hastalık, ölümü kabullenmek ve bir geceyi –ya da

belki bir haftayı– daha birlikte geçirebilme kaygısı.

Bugün dünyada anlam arayışı burada, duvarın iki yanı arasındadır. Ayrıca duvar her birimizin içindedir. Şartlarımız ne olursa olsun, içimizden duvarın hangi yanına uygun düştüğümüzü seçebiliriz. Bu iyi ile kötü arasındaki bir duvar değildir. İyi de, kötü de her iki tarafta vardır. Seçim, insanın özsaygısıyla içindeki keşmekeş arasındadır.

Muktedirlerin tarafında korkuya boyun eğme eğilimi –Duvar hiç akıllarından çıkmaz– ve artık hiçbir şey ifade etmeyen bir laf kalabalığı vardır. Bacon işte bu suskunluğu tuvale geçirdi.

Öte yanda birbirine benzemeyen, kimi yok olmuş, kiminin yok olmasına ramak kalmış sayısız dil vardır; bu dillerin sözcükleriyle hayata bir anlam kazandırılabilir, bu trajik bir anlam olsa bile – hatta özellikle de trajik bir anlamsa.

Sözlerim buğdayken
Topraktım.
Sözlerim öfkeyken
Fırtınaydım.
Sözlerim kayayken
Irmaktım.
Sözlerim bir ballanınca
Sinekler üşüştü ağzıma.

Mahmud Derviş

Bacon bu suskunluğu korkusuzca resmetti; bunu yaparken duvarların öte tarafmdakilere –ki onlar için duvarlar aşılması gereken bir başka engeldir– daha yakın değil miydi? Pekâlâ mümkün...

Duvarlara Karşı Durmanın On Yolu

(Ekim 2004)

1

Ayaklandı yel
geceleyin ve tüm kurduklarımızı elimizden aldı.

(Çin atasözü)

2

Yoksulların malikâneleri yoktur. Onların, yetişmelerine emek vermiş annelerin, dedelerin ya da bir teyzenin anısını yaşatan evleri vardır. Malikâne bir kaledir, hikâye değil. Barbarları yaklaştırmaz. Malikâneler duvarsız düşünülemez. Yoksulların hemen hepsi, yan gelip yatmayı düşlercesine küçük bir ikametgâhın hayalini kurar. Ne kadar kalabalık olsalar da açıkta yaşar, kendilerine malikâne değil barınacak bir yer ararlar. Barınaklar içlerinde yaşayanlar gibi başroldedir hep; kendilerine mahsus hayatları vardır; malikâneler gibi kul köle olmazlar kimseye. Yoksullar rüzgârla, rutubetle, havadaki tozla, sessizlikle, dayanılmaz gürültüyle (kimi zaman her ikisiyle de; evet, mümkündür böylesi de), karıncalarla, irikıyım hayvanlarla, topraktan çıkan kokularla, sıçanlarla, dumanla, yağmurla, başka yerlerden gelen sarsıntılarla, söylentilerle, karanlıkla, birbirleriyle yaşarlar. Yoksullar ve yukarıda anılan-

lar arasında belirleyici ayrım çizgileri yoktur. Karman çorman, iç içe geçmiş halde bulundukları yere hayat verirler.

"Alacakaranlık çöküyordu; ürpertici gri bir sise bürünmüş olan gökyüzü şimdiden kararmıştı ve rüzgâr, kış hazırlığı içersinde kurumuş çalı çırpıyı gün boyu hışırdattıktan sonra artık toprağın daha alçak kesimlerine iniyordu..."[1]

Yoksulları topluca bir arada ele geçirmek mümkün değildir. Yeryüzünde çoğunlukta olmanın yanı sıra, hemen her yerdedirler ve en küçük bir olayda bile onların adı geçer. Günümüzde zenginlerin başlıca faaliyetinin duvar inşa etmek olması bu yüzdendir – beton duvarlar, elektronik gözlem aygıtları, füzelere karşı manialar, mayın tarlaları, sınır denetimleri ve puslu medya ekranları.

3

Yoksulların hayatları anlık aydınlanmalar dışında çoğunlukla dertlidir. Her hayatın aydınlanma beklentisi bambaşka olup birbirinin benzeri iki tane bile bulmak mümkün değildir. (Konformizm hali vakti yerinde olanların geliştirdiği bir alışkanlıktır.) Aydınlık anlar şefkat ve sevgiyle gelir – kişi olarak önemsenmiş, ihtiyaç duyulmuş ve benimsenmiş olmanın tesellisidir! Kimi anları ışıtan ise her şeye karşın insan türünün bir yararı olduğuna dair sezgidir.

"Nazar, bana birini ya da bir şeyi söyle ki, başka her şeyden önemli olsun."

Aydim, parafin ziyan olmasm diye lambanın fitilini kıstı. Hayatta her şeyden daha önemli bazı şeyler olduğunu anlamış bulunduğundan işe yarar ne varsa onları özenle korumak önemliydi.

"Ben neyin gerçekten önem taşıdığım bilmiyorum, Aydim," dedi Çagatev. "Hiç düşünmedim bunu, vaktim olmadı hiç. Madem ki her ikimiz de dünyaya gelmişiz, içimizde gerçekten önemsenecek bir şeyler olmalı."

Aydim ona hak verdi, "Azıcık önemsenen... ve bir hayli de önemsenmeyen."

Aydim yemeği hazırladı; bir bez torbadan yufka çıkarıp üzerine kuyruk yağı sürdü, ikiye böldü, büyük parçayı Çagatev'e uzattı, kendisi küçüğünü aldı. Lambanın zayıf ışığında hiç konuşmadan lokmalarını çiğnediler. Üst-Yurt ve çöl sessiz, karanlık ve tekinsizdi.[2]

4

Çoğu zaman kederli olan hayatlara bazen umutsuzluk çöker. Umutsuzluk ihanete uğramışlık duygusundan kaynaklanan bir histir. Her şeye rağmen (verilmiş bir söz bile yokken) ümidini kesmese de, cesareti kırılır insanın ya da yıkılır; ruhunda umutsuzluğun yarattığı boşluğu keder doldurur. Kederin nihilistlikle ilgisi yoktur.

Çağdaş anlamda nihilistlik, kâr peşinde koşmayı tüm toplumsal faaliyetlerin başlıca amacı olarak kabul ettiğinden, başka herhangi bir düzeyde üstünlüğe inanmayı reddeder; yani, her şeyin bir fiyatı vardır. Nihilistlik, Fiyat'm her şey demek olduğu savma boyun eğmektir. Korkaklığın en son tezahürüdür bu. Lakin yoksullar bu duruma kolay kolay razı olmaz.

"Bedenine ve kemiklerine acımaya başlamıştı; anası bir tarihte onları onun için muhtaç bedeninden derleyip toparlamıştı – öyle sevdadan ya da tutkudan filan değil, hazdan da değil, sadece son derece gündelik bir ihtiyaçtan ötürü. Kendini başkalarına aitmiş gibi hissediyordu, sanki mülksüzlerin son mülküydü de fütursuzca harcanacaktı – ve ömrünün en büyük, en şiddetli öfkesine kapıldı."[3]

[Bu alıntılarla ilgili olarak açıklayıcı bir iki şey söylemek istiyorum. Büyük Rus yazarı Andrei Platonov'un (1899-1951) Robert Chandler tarafından yetkinlikle İngilizceye çevrilmiş hikâyelerinden bazı alıntılar bunlar. Platonov, İç Savaş ve daha sonra

Sovyet tarımının zorla kolektifleştirilmesi sırasında, 1930'ların başlarında yaşanan yoksulluğu anlatıyor. Bu yoksulluğun daha önceki yoksulluklara benzemeyişi, yol açtığı yeiste kırılan umutların payının olmasındandı. Bitkinlikle yere seriliyor, ayaklarının üzerinde doğruluyor, tökezliyor, ihanetle sonuçlanan vaatlerin ve ayaklar altına alınan sözlerin kırıkları arasında yürümeye devam ediyordu. Platonov sık sık, "yoksul ruhlar" anlamına gelen *dushevny bednyak* terimini kullanır. Varları yokları ellerinden alınıp da içlerinde uçsuz bucaksız bir boşluk oluşan ve bu boşlukta ruhlarından, yani sadece hissetme ve acı çekme yeteneklerinden başka bir şeyleri kalmayanlardan söz etmektedir. Onun hikâyeleri yaşanan ıstırabı artırmaz, bir şeyleri koruyup kollar. 1920'lerin başlarında, "Çirkinliğimizden dünyanın yüreği doğup büyüyecek," diye yazmıştı.

Günümüz dünyası modern yoksulluğun bir başka türünü yaşıyor. Sayıları belirtmeye gerek yok; zaten yaygın şekilde biliniyorlar, tekrarlamak bir istatistik duvarı daha örmekten başka işe yaramaz. Dünya nüfusunun yarıdan fazlası günde 2 dolardan az bir parayla geçinmek zorunda. Yerel kültürler –maddi ve manevi– hayatın kimi belalarının üstesinden gelmek için çabalarken sistemli bir şekilde saldırıya uğruyor ya da yok ediliyor. Yeni teknoloji ve iletişim araçları, serbest piyasa ekonomisi, üretim bolluğu ve temsili demokrasi, yoksullar açısından –ancak çalarak edinebilecekleri kimi ucuz tüketim mallarının piyasaya sürülmesinin ötesinde– sözlerini tutmakta başarısız oldu.

Bugüne kadar okuduklarım içinde modern yoksulluğu yaşamanın nasıl bir şey olduğunu Platonov kadar derinden kavrayan başka bir hikâyeciye rastlamadım.]

5

Yoksullar arasında hikâye anlatılmasının sırrı, hikâyelerin başka yerlerde de dinlenmesiyle, belki de birisinin ya da birilerinin ha-

yatın anlamının ne olduğunu hikâyeciden ya da hikâyenin kahramanlarından daha iyi bilebileceği inancından kaynaklanır. Muktedirler hikâye anlatamaz: Böbürlenme hikâyenin zıttıdır ve anlatı ne denli yumuşak olursa olsun, pervasız olmalıdır; günümüzde muktedirler tedirginlik içinde yaşar.

Hikâyeler hayatı uzak diyarlardaki kesin sözlü bir başka hakeme havale eder. Bu hakem gelecekte yer alabileceği gibi, bugünle hâlâ ilgili olan geçmişte de yaşamış olabilir; belki de talihin güleceği (yoksullar iyi ya da kötü talihten dem vurur sık sık), ayakların baş olacağı bir tepenin üzerindedir.

Hikâye zamanı (yani hikâye içindeki zaman) düz bir çizgide seyretmez. Yaşayanlar ve ölüler bu zaman içinde dinleyici ve hakem olarak buluşur; dinleyici sayısının arttığı hissedilirse, her dinleyici hikâyenin daha derin bir *mahremiyete* büründüğü duygusuna kapılır. Hikâyeler bir anlamda adaletin her an tecelli edeceği inancının paylaşılmasıdır. Ve bu inanç uğruna kadınlar, erkekler, çocuklar tarihin belirli bir anında insanüstü bir şiddetle savaşırlar. Tiranlar bu nedenle hikâye anlatılmasından hoşlanmaz: Tüm hikâyeler bir bakıma onların iktidarlarının yıkılışına dairdir.

"Nereye giderse gitsin, sadece hikâye anlatacağını söylemesi yeterliydi; insanlar onu konuk eder, yatacak yer gösterirdi: Hikâye Çar'dan da güçlüdür. Yalnız bir şeyi unutmamak gerekiyordu: Eğer hikâyesine akşam yemeğinden önce başlamışsa, kimse açlık hissetmez, o da aç biilaç yatmak zorunda kalırdı. Yaşlı asker bu sebeple hikâyeye başlamazdan önce daima bir tas çorba isterdi."[4]

6

Hayattaki en korkunç zulümler, kıyıcı haksızlıklardır. Neredeyse hiçbir vaat tutulmaz. Yoksulların zorlukları kabullenmesi edilgenlikten ya da teslimiyetten değildir. Bu kabulde, zorlukların altında neyin yattığına bakarak, adı konmamış bir şeyin keşfi söz konusudur. Bir vaat değil, zira vaatlerin (nerdeyse) hiçbiri tutulmaz; tari-

hin insafsız akışına karşın adeta bir parantez açmak gibidir bu. Parantezlerin toplamı ise sonsuzluktur.

Tersinden ifade edilecek olursa: Bu dünyada adalete özlem duyulmadıkça mutluluk da yoktur.

Mutluluk peşinden koşulan bir şey değildir, tesadüfi bir karşılaşmadır. Ne ki, çoğu karşılaşmaların bir devamı vardır; bir vaat içerir. Mutluluk rastlantısaldır, devamı olmaz. Her şey bir anda olur. Istırabı dağıtan mutluluktur.

"'Dünyada hiçbir şeyin kalmadığını, her şeyin çoktan yok olduğunu sanıyorduk. Bizden başka kimse kalmadıysa, yaşamanın ne anlamı vardı?'

"Allah, 'Bakmaya gittik,' dedi. 'Bir yerlerde yaşayan birileri var mı, diye. Bilmek istedik.'

"Çagatev hak verdi onlara; sonra, artık hayata inandıkları ve bundan böyle ölmek istemedikleri anlamına mı geliyor bu, diye sordu.

"Çerkezov, 'Ölmenin yararı yok,' dedi. 'Bir kez ölmenin gerekli ve yararlı olacağını düşünebilirsiniz belki. Ama bir kez ölmek mutluluğunuzu fark etmenizi sağlamaz; kimsenin de iki kez ölme şansı yok zaten. Yani ölmekle bir yere varamazsınız.'"[5]

7

"Zenginler çay içip koyun eti yerken yoksullar havaların ısınmasını ve ekinlerin gövermesini bekliyordu."[6]

Mevsimler arasında olduğu gibi geceyle gündüz, güneşle yağmur arasındaki farklar da hayatidir. Zamanın akışı anaforludur. Bu anafor hayat süresini –hem gerçekten hem de öznel olarak– kısaltır. Süre kısadır. Hiçbir şey baki değildir. Bu bir temenni olduğu kadar bir yakarıştır da.

"(Anne) ölüp de çocuklarını matemini tutmak zorunda bırakacağı için dertleniyordu; elinde olsaydı sonsuza kadar yaşamaya devam eder, böylece hiç kimse –doğurduğu yürekler ve bedenler–

onun yüzünden acı çekmek, terk edilmek durumunda kalmazdı... ama annenin yaşayacak takati kalmamıştı artık."[7]

Ölüm, hayatta savunulacak bir kırıntı bile kalmayınca vuku bulur.

8

"... mutluluk ve kederden azade, sanki tek başınaydı dünyada; dans etmek istedi birazcık, hem de o anda, müzik dinlemek, başka insanlarla el ele tutuşmak..."[8]

Birbirleriyle yakın temas içinde yaşamaya alışkındır onlar; bu kendine özgü bir uzam duygusu yaratır; uzam bir boşluktan çok bir yer mübadelesidir. İnsanlar üst üste alt alta yaşarken, içlerinden birinin herhangi bir davranışı ötekilerde yansımasını bulur. Hemen baş gösteren bedensel yansılanmalar. Her çocuk öğrenir bunu.

Aralıksız süregiden uzamsal pazarlıkların hürmetkâr ya da gaddar, gönül alıcı ya da hükmedici, art niyetsiz ya da hesaplı kitaplı olduğu düşünülse de, mübadelenin soyut bir şey değil maddi bir yerleşme uğraşı olduğu aşikârdır. El hareketlerinden ve mimiklerden oluşan gelişkin işaret dilleri bu bedensel ortaklaşmanın ifadesidir. Duvarların dışında, birlikte iş yapmak dövüşmek kadar doğal, dolandırıcılık yaygın, entrika ise belirli bir yabancılaşmayı gerektireceği için enderdir.

"Özel" sözcüğünün duvarın iki yanında birbirinden tamamen farklı çağrışımları vardır. Bir tarafta mülkiyet alameti iken, öte tarafta bir kimsenin geçici olarak yalnız kalmaya ihtiyacı olduğuna işaret eder.

Seçimlerin alanı da sınırlıdır. Yoksullar da varsıllar kadar çok seçimde bulunur, hatta belki daha bile fazla ama her seçim birbirinden çetindir. Yüz yetmiş değişik renk tonu arasından bir seçim yapmak gibi bir lüksleri olmadığı için birbirine yakın iki seçenekten birinde karar kılmak zorundadır yoksullar – ya şu ya da bu. Se-

çimin çoğu zaman bir faciayla sonlandığı vakidir, zira seçilmeyenin reddini icap ettirir. Her seçim fedakârlığa katlanmayı da gerektirir. Bu seçimlerin toplamı ise bir insanın alın yazısıdır.

9

Ne gelişme (duvarın öte yanında bu sözcük bir inanç konusu olarak büyük G ile yazılır) ne de herhangi bir güvence; ne özgür ne de güvenli bir gelecek söz konusudur. Gelecek umudu yoktur. Gene de bir süreklilik, birbirine eklemlenen kuşaklar vardır. Dolayısıyla yaşlılığa saygı duyulur, zira yaşlılar bu sürekliliğin belgesi, bir vakitler, bundan çok zaman önce bir geleceğin var olduğunun kanıtıdır hatta. Çocuklar gelecektir. Gelecek onların yeterince beslenmelerini sağlamak ve bazen de ana babalarının hiçbir zaman imkân bulamadığı okuma fırsatını elde etmeleri için bitmez tükenmez bir mücadeledir.

"Sözleri bitince birbirlerine sarıldılar. O anda mutlu olmak istiyorlardı, hemencecik, cansiperane çabalarının ilerde getireceği kişisel ve genel mutluluktan daha önce. Kalbin gecikmelere tahammülü yoktur, inancını yitirmişçesine perişan olur."[9]

Burada geleceğin biricik armağanı arzudur. Gelecek, arzu kıvılcımını kendine çeker. Gençler duvarın öte tarafındakilerden aşikâr şekilde daha gençtir. Bu armağan, aciliyeti ve olağanüstü inandırıcılığıyla, doğanın bir armağanıymış gibi zuhur eder. Dinsel ve geleneksel yasalar hâlâ geçerlidir. Aslında, hakiki olmaktan çok zahiri olan kaos ortamında bu yasalar hakikileşir. Ne ki dillendirilmeyen çoğalma arzusu ne inkâr edilebilir ne de engellenebilir. Bu arzu, ne pahasına olursa olsun çocuklara yiyecek bulma çabasıyla, er geç (erken olması temenni edilir) sevişmenin getireceği teselli arayışıyla aynıdır. Geleceğin armağanı budur işte.

10

Halk kitlelerinin henüz ortaya atılmamış sorulara verilecek cevapları, duvarları aşan direnme yetenekleri vardır.

Sorular henüz gündeme gelmedi, zira bunları sormak için hakikati ifade eden sözcüklere ve kavramlara ihtiyaç var, günümüzde olayları nitelemek için tedavülde olanlar anlam yitimine uğradı. Demokrasi, Özgürlük, Üretkenlik vb.

Yeni kavramlarla birlikte sorular ortaya atılacak, zira tarih tam da böyle bir sorgulama sürecini gerektirir. Yakında mı? Bir kuşak içinde.

Bu arada, kitlelerin kazasız belasız hayatlarını sürdürebilmek için buldukları çarelerde, sınırlara meydan okumalarında, duvarlarda gedikler aramalarında, çocuklara duydukları sonsuz sevgide, gerektiğinde şehadete hazır olmalarında, sürekliliğe inanmalarında, hayatın armağanlarının küçük ama son derece değerli olduğunu görmelerinde pek çok cevap yatıyor.

Bu gece uyumadan önce parmağını usulca onun saç diplerinde gezdir.

Hayatlar ve Nutuklar

(Temmuz 2005)

TAŞ KESİLMİŞTİ HERKES. Kırpışan bir ışık görüyor ve yangın çıkmasından korkuyorduk. Vagonun kapısını açamadık bir türlü; kendimizi dışarı attığımızda metroda ağır yaralı insanlar gördük." Bu sözler, 7 Temmuz Perşembe sabahı, saat 9'dan biraz önce Aldgate'e doğru giden Circle hattı metro yolcularından Loyita Worley'ye ait.

İnsanlar yeraltında hem korunaklı, hem çaresizdir. Kaçış yolu olan tüneller aynı zamanda feci kapanlardır. Tünellerin ağzı kapandığında tozdan boğulur insan.

Sabahın erken saatlerinde toplu taşıma araçlarıyla işe gidenleri bombalamak, savunmasız insanlara karşı utanılası, sinsi bir saldırıdır. Kurbanlar, intihar bombacısından daha fazla acı çeker ve bu acı çok çok daha uzun sürer. Böylesine acı çekmek kuşkusuz onlara yargılama hakkı verir.

Ne var ki başkaları yani politikacılar kazazedeler adına konuşmak için (Gleneagles'tan Londra'ya) alelacele koşup gelir; ne denli fahiş hatalar işlemiş olsalar da, kendilerini ve geçmişlerini aklama gayreti içinde, bir yandan çıkarlarını gözetirken öte yandan olayı aşırı sıradanlaştırıp, özellikle kafa karıştırıcı ifadeler kullanırlar.

Teselli ve dayanışma için gelmiş olmalarına rağmen, ıstırap ve elemin masumiyeti karşısında bile duraksamazlar, belki sadece anlık bir tereddüt geçirirler.

"Gözlerimi yumup dışarısını düşünüyordum hep. Çok ürkütücüydü, çünkü tüm ışıklar sönmüştü ve sürücüden hiç ses gelmiyordu; ne durumda olduğunu merak ediyorduk." (Fiona Trueman – Piccadilly Hattı)

Bombaların dehşetini yaşayan ve yakınlarının kazaya uğramış olma ihtimali yüzünden haber alma kaygısı içindeki Londralılar'ın (yüreğe saplanan bıçak sessizliğindeki) ağırbaşlı tutumu, tıpkı bir yıl önce Madrid halkının gösterdiği metanet gibi, olayları izlemekte olan dünyayı derinden etkiledi. Böylesi bir metanetin şeffaf ve en önemlisi, dikkatli bir değerlendirmeye yol açacağı ümit edilebilir. İspanya'daki gelişmeler buna imkân verdi ve yeni seçilen hükümet, İspanyol halkının büyük çoğunluğunun şiddetle karşı olduğu Irak Savaşı'ndan askerlerini geri çekti.

Savaşa karşı çıkan ülkesini gereksiz bir savaşa sokan başbakanın ve hükümetin uzlaşmaz tutumu, özgürlük vaat edilen bir ulusa kargaşadan ve felaketten başka bir şey getirmeyen bu savaşın aşikâr başarısızlığına ve Londralılar'ın kendi hallerinde işlerine giderken maruz kaldıkları gaddarlığa rağmen gene de devam etti.

Patlamaların olduğu sabah Downing Street'ten halka nutuk atan Blair, "(teröristler) masum insanları katletmekle bizi yıldıracaklarını, gözümüzü korkutup yapmak istediklerimizi engelleyeceklerini, işimizi yapmamıza mani olacaklarını sanıyorlar..." beyanında bulundu.

El-Kaide'nin Irak'ın işgalinden önce de etkin olduğunu, bu nedenle Bağdat'taki ya da Felluce'deki çarpışmaların Londra'da patlayan bombalarla bir ilgisi olamayacağını savunanlar art niyetlidir. Olmayan kitle imha silahları hakkında yalan beyanda bulunma cesaretini göstermek de aynı art niyetten kaynaklanmaktadır. Kuşkusuz Bin Ladin, Batı'ya karşı saldırılarını Irak Savaşı'ndan önce planlamıştı; ama bu savaş, geçmişte orada olmuş ve halihazırda olmakta olanlar, El-Kaide'ye hiç arkası kesilmeyen zinde güçler sağlamakta. MI5'in başkanı Eliza Manningham-Buller'ın G8 ülkelerini, "Irak'ta süren savaşın sebebiyet verdiği yeni kuşak fa-

natikler" tehlikesine karşı uyardığı söyleniyor. Sanırım onun ne söylediğinin bilincinde olduğundan kimsenin kuşkusu yoktur.

Saldırıların, Birleşik Krallık başbakanının başkanlık edeceği 2005 G8 Toplantısı'na denk gelmesi planlanmıştı. O toplantıda neler olduğu ayrı bir hikâye olmayıp, aynı hikâyenin bir başka yüzü. Bu bağlamda incelenmesi gereken Kuran değil, dünyanın en zengin ülkelerinin ve şirketlerinin davranışları. Bu şirketler, şaşmaz bir şekilde her zaman, azami kâr elde etmelerini engellemeye kalkışan her eyleme karşı kendi "cihat"larıyla karşılık verir.

Irak'taki savaş bu yılın G8 gündeminden münasip şekilde kaldırıldı. Küresel ısınma felaketine ve Afrika'daki yoksulluğa karşı acilen alınması gereken önlemlerde bir uzlaşma sağlanmasına öncelik verilmesinde karar kılındı.

G8 toplantısından önce dünyanın dört bir yanından –iktisatçılar, rock şarkıcıları, çevrebilimciler, müzisyenler, dini önderlerden– vicdan ve dayanışma adına, yeni ve benzersiz kararlar, gezegenin geleceğini değiştirecek iyileştirici önlemler alınması için yakarışlar yükseldi. Peki, ne oldu? Laf kalabalığını bir çöp toplayıcısı gibi ayrıştırdıktan sonra ne kaldı geriye? Hemen hemen hiçbir şey. Ufak bir istatistiksel alıştırma. Çöp toplayıcının elinde kalan ne – sıfır. Neden?

Fanatiklik körü körüne tek bir dogmanın peşinden gitmektir. G8 dogması, insanlığa yön veren başlıca ilkenin kâr elde etmek olduğunu, bunun dışındaki her şeyin, ister gelenekçi geçmiş isterse ümit bağlanan gelecek olsun, bir aldatmacadan başka bir şey olmadığını vaaz eder.

Terörizme karşı sözüm ona savaş, aslında iki fanatik tutum arasındaki mücadeledir.

Bu ikisini karşılaştırmak insafsızlık aslında. Biri din erkine dayalı, öteki pozitivist ve dünyevidir. Biri savunma konumundaki bir azınlığın gözü kara inancına, öteki şekilden şekle giren bir seçkinler zümresinin hesap vermeye yanaşmayan küstahlığına sahiptir. Biri öldürmeye yeminlidir, öteki talan edip çeker gider, ölüme terk eder. Biri katı, öbürü kayıtsızdır. Biri tartışmaya hiç yanaş-

maz, öteki "bağlantılar kurup" dünyanın her köşesine "nüfuz" etmeye çalışır. Biri masum kanı dökmeyi kendinde hak görür, öteki dünyanın tüm sularını satma hakkına sahip olduğu iddiasındadır. Onları karşılaştırmak insafsızlıktır!

Lakin, Londra'da Picadilly ve Circle hatlarıyla, 30 numaralı otobüste meydana gelen *insafsızlık*, yaşamak için mücadele eden, hayatlarına bir anlam kazandırmaya çalışan ve istemeden bu iki fanatizmin küresel çapraz ateşine yakalanan binlerce korunmasız insanın felaketiydi.

Şair Keats, "Fanatikler rüyalarında kendi mezheplerinden olanlara cennet kapılarını açar," demişti. Herhangi bir mezhebe bağlı olmayanlarsa, yeryüzünde hep birlikte yaşamayı cennete yeğler.

Kopan Bağlara Dair

(Eylül 2005)

KİMİ ZAMAN BİR SORU, bir an için, cevap ya da açıklamalardan daha manidar olur. Sormak istediğim sorunun böyle olup olmadığından emin değilim; çünkü safiyane bir havası var. Gene de sizlerle paylaşacağım.

Eylül ayı boyunca New Orleans'ta baş gösteren, etkisi ve ıstırabı yıllarca sürecek olan felaket yüzünden, ABD'de ve tüm dünyada insanlar, gezegenimizin tek süper gücünün halihazırdaki liderleri Bush, Cheney, Rumsfeld, Rice, Rove ve hempalarının sicillerini yeniden incelemeye aldı.

Nerdeyse bir gece içinde kanaatler değişti. Tarih bizi durduğumuz yerde sarsalayıp aniden hareketlendi. Bu arada New Orleans'ta 20 bin kişi çaresizlik içinde, kapana kıstırılmışçasına devasa spor tesisi Superdome'a sığındı.

Hindu inanışına göre, tanrısal bir varlığın dünyadaki belirli bir kötülüğe karşı koymak üzere insan ya da hayvan bedenine büründüğü bir tür *avatar* gibi Katrina –herkes kasırgayı bu adla anıyor– ABD'de yoksulluğun giderek vahim bir hal aldığını, siyahların istenmeyen ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüğünü, kamu yararına yatırımların sistemli bir biçimde tırpanlanmasının yoksulluğun ve toplumsal eşitsizliğin yaygınlaşmasına yol açtığını (40 milyon Amerikalı sosyal güvenceden yoksun), sözüm ona teröre karşı savaşın yönetsel bir kargaşa yarattığını ve içerden bu

duruma karşı yükselen tepkileri güçlü ve net bir biçimde gözler önüne serdi.

Tüm bunlar Katrina'dan önce de, bizzat olayların içinde olanların ve öğrenmek isteyenlerin yabancısı değildi. Katrina'nın neden olduğu farklılık, medyanın bir seferlik olsun oraya uğraması, olup biteni fiilen göstermesi ve felaketzedelerin öfkesini yansıtmasıydı. Katrina'nın korkunç sillesi, kısa bir süre için ekranların pusunu silip temizledi.

Evrensel bir gerçeği dile getirircesine, Meksika Körfezi'ndeki sayısı henüz belirsiz ölü, sürüp duran korkunç ve kıyıcı savaşta can veren yüzbinlerce Iraklı adına değil, onlarla birlikte ses verdi. ABD basınında, Katrina ile Irak'tan boyuna birlikte söz ediliyordu. Ne ki Katrina'nın doğal bir düzeni vardı. Meksika Körfezi'ni etkisi altına alan mutat hava koşullarına bağlıydı; Afganistan'da gizlenmiyordu. Her ne kadar acımasız olsa da, Şer Ekseni'ne dahil değildi. Sadece Amerikalılar'm hayatını ve mülkünü tehdit eden doğal bir afetti ve zaten yönünü Louisiana'ya çevirmişti.

Kasırganın şiddetine karşı koyabilmek, kurbanların ihtiyaçlarını önceden kestirebilmek ve doğacak ıstırabı ve paniği asgari düzeye indirmek Başkan'ın ve bizzat tayin ettiği çalışma arkadaşlarının çıkarınaydı (ulusal çıkar da söz konusuydu elbette). Eğer yönetici kadrolar bunu başaramazsa, kimseleri suçlayamayacak, resmen kendileri suçlanacaktı. Bir çocuk bile bunu görebilirdi. Sonuçta ağır bir yenilgiye uğradılar. Uğradıkları yenilgi teknik, siyasal ve duygusaldı. Donald Rumsfeld, "Olur böyle şeyler," diye mırıldanıyordu.

Bu hükümetin delirmiş olması mümkün mü? Benim safiyane sorum bu. Durun. Deliliğin değişik türlerinin bir tarifini yapmaya çalışalım, belki de böyle bir şey daha önce hiç akla gelmemiş olabilir. Roma yanarken Neron'un lir çalmasıyla da pek benzer yanı yok. Ne ki deliliğin herhangi bir türü gerçeklikten ciddi şekilde kopuşa delalet eder; daha kesin bir ifadeyle hayattan kopuşa.

Bizim üzerinde durduğumuz delilik türü, korkuyla özgüven, tehdit altında olmayla üstün gelme arasındaki ilişkiye temas eder.

Bu ikisi arasında uzlaşma yoktur. "Delilikleri" bir şalter gibi işler, birini kapatırken ötekini devreye sokar. Ve burada asıl vahim olan, insanların çoğunlukla maruz kaldığı çok katmanlı karmaşıklığın, korkuyla güven arasında süren bu uzun pazarlıklar sırasında incelendiği ve gözlemlendiğidir. İnsan neyle karşı karşıya olduğunu orada öğrenir. İkili "delilik" bunu dışlar.

Başkan Bush'un iki yıl önce, *Abraham Lincoln* uçak gemisinde ilan ettiğine göre, "Irak'ta görev tamamlandı!"

Bazı bakımlardan bu ikili bela, sadece alım satımdan ve hisse değerlerinin yükselip düşmesinden ibaret olan borsa mekanizmasını çağrıştırıyor. Hayatta bunun dışında var olanların nasıl ve nerede yaşadıklarının kimsenin umurunda olmadığı bir mekanizma.

Wall Street'te mali analistler, Körfez krizinin yarattığı petrol sıkıntısından dolayı Teksas petrol şirketlerinin kazançlarının artacağını öngörmekte.

Katrina New Orleans'ı vurduktan beş gün sonra felaketzede şehre gelen Başkan Bush, "Sanırım kimse setlerin yıkılacağını tahmin edemedi," diyerek gazetecileri az şaşırtmadı.

Aynı gün Başkan Bush, enkaza dönüşmüş küçük Biloxi kasabasını âdet yerini bulsun diye ziyaret etmezden önce, bir ekip kortejin geçeceği yolu cesetlerden ve yıkıntılardan el çabukluğuyla temizledi. Ekip, bundan iki saat sonra, her şeyi olduğu gibi bırakıp kayıplara karışmıştı. Geride kalanlar kimsenin umurunda değildi.

Bunu kalpsizlik ya da siniklikle açıklamak teşhisi yanlış koymaktır. Bush'un ziyaretleri planlı bir uygulamanın parçası olup, "Bir kez daha Amerika'da en büyük felaketlerin içimizdeki en has nitelikleri ortaya çıkardığını dünyaya göstereceğiz," şiarına bir girizgâhtı. Şalter indirilir.

Şimdiki ABD yönetiminin hesapları şirketlerin küresel çıkarları ve adeta altta kalanın canı çıksın temennisiyle, en varlıklı kesime hayat hakkı tanımakla yakından ilişkilidir; lakin onlar da günümüzde korkuyla özgüven arasında sarkaç gibi durmadan ve beklenmedik bir şekilde gidip geliyor.

Bush ve şürekâsının, vergi reformlarını zenginlerden yana düzenlerken görüşlerine başvurduğu, şirket çıkarlarının yılmaz savunucusu, iktisatçı Grover Norquist, "Ben devleti feshetmekten yana değilim. Sadece öylesine küçülmeli ki, onu banyoya sürükleyip küvette boğabilmeliyim," sözleriyle bunu açıkça ifade etmişti zaten.

Hayatın hemen her alanında sergiledikleri cehaletin yanı sıra hükümetten beklenen asgari hizmeti yerine getirmekten kaçınma – gezegeni yönetebilecekleri inancında olanlar bu kafadaysa eğer, delilik diye nitelenebilecek kopuşlara doğru yol almıyor muyuz?

Tüm siyasi liderler kimi zaman gerçekleri görmezden gelir, ama buradaki çözülmeler kasıtlı ve sadece beyanatlarında değil, en stratejik hesaplamalarında bile açığa çıkıyor. Dolayısıyla kifayetsizlikleri de. Afganistan harekâtı hezimetle sonuçlandı. Irak'taki savaşı (deyim yerindeyse) İran kazandı, Katrina'nın ABD tarihinin en korkunç doğal afeti olmasma fırsat verildi ve terörist eylemler giderek artıyor.

Cep telefonuma dünyanın en büyük GSM operatörlerinden biri olan Orange'dan bir ileti geldi. Louisiana'daki evsizlere ve yoksullara yardım etmek isterseniz, FLOOD (sel) yazıp 5 dolar tuşlayarak belirli bir numaraya göndermekle hesabınızdan çekilen para derhal bir yardım örgütüne aktarılacaktır, deniyordu.

Ben kendi aramızda hepimize ulaşması dileğiyle birkaç sözcük daha tuşlamak istiyorum: KÜRESEL İKTİDAR BU KARA CAHİLLERİN HİSSİZ ELLERİNDE DAHA NE KADAR KALACAK?

Mekânla İlgili On Not

(Haziran 2005)

1

HÂLÂ MARKSİST MİSİN?" diye soruyorlar. Kapitalizmin tanımına uygun olarak kâr peşinde koşmanın yarattığı yıkım daha önce hiç bugünkü kadar yaygınlık kazanmamıştı. Bunu bilmeyen yok. Öyleyse bu yıkımı çok önceden tahmin eden ve analizini yapan Marx'a neden kulak verilmedi? Bu sorunun cevabı insanların, pek çok insanın, siyasal yönelimini tamamen kaybetmiş olması olabilir. Pusulasız, hangi yöne gittiklerini bilmiyorlar.

2

İnsanlar her gün birtakım işaretleri izleyerek kendi evleri olmayan, seçilmiş bir hedefe yönlendiriliyor. Yol işaretleri, havalimanı kalkış işaretleri, varış işaretleri. Kimi keyif için seyahat eder, kimi iş için, çoğunluk ise bir felaket yüzünden ya da umutsuzluktan. Seyahat sona erince, izledikleri işaretlerin belirttiği yerde olmadıklarını fark ederler. Bulundukları yerin enlemi, boylamı, yerel saati ve para birimi doğru olmasa da, gitmeyi seçtikleri yerin kendine has cazibesinden eser yoktur.

Varmak istedikleri yerin yakınındadırlar. Ne var ki, onları ayıran mesafeyi kestirmek kolay değildir. Belki bir cadde ötede, bel-

ki de dünyalar kadar uzaktadır hedefleri. Arzulanan yer olma özelliğini kaybetmiştir. Yaşanmış topraklar olma özelliğini.

Bazen bu yolculardan kimi özel bir seyahate çıkar ve ulaşmayı arzuladığı yeri bulur; keşif süreci genellikle düşünüldüğünden çok daha sancılı geçmiş olsa da, inanılmaz huzur vericidir. İnsanların çoğu böyle bir işe kalkışmaz. İzlediği işaretlerle yetinir, hiç seyahat etmemiş, hep aynı yerde kalmış gibidirler.

3

Her ay milyonlar yerlerini yurtlarını terk ediyor. Terk ediyorlar çünkü orada hiçbir şey kalmamış; *her şeyleri*'nden başka, o da çocuklarını doyurmaya yetmiyor. Oysa bir zamanlar yetiyordu. Yeni kapitalizmin yoksulluğu böyle bir şey.

Mülteciler uzun ve meşakkatli yolculuklardan, başkalarının ne denli alçalabileceğine bizzat tanık olduktan, her şeyden çok kendi benzersiz ve bildiğinden şaşmaz cesaretlerine güvenmeyi öğrendikten sonra, bir yabancı transit istasyonunda bekler bulurlar kendilerini; artık anavatanlarından onlara kalan sadece *kendileridir*: kendi elleri, kendi gözleri, kendi ayakları, omuzları, bedenleri, üzerlerine geçirdikleri giysiler ve bir çatı özlemiyle geceleri altında uyumak için başlarına çektikleridir.

Anabell Guerrero'nun Calais yakınlarındaki Sangatte'ta, sığınmacılarla mültecilerin kaldığı bir Kızıl Haç Barınağı'nda çektiği bazı fotoğraflar, bir adamın parmaklarının işlenmiş bir parça topraktan arta kalanları, avuç içlerinin bir ırmak yatağının kalıntılarını, gözlerininse artık katılamayacağı bir aile toplantısını anlattığını düşündürüyor bize.

4

"B hattına ulaşmak için metro istasyonunun merdivenlerinden iniyorum şu sırada. Burası çok kalabalık. Sen nerdesin? İnanmıyo-

rum! Hava nasıl? Biniyorum şimdi – sonra ararım seni..."

Dünyanın tüm şehirlerinde ve varoşlarında her saat milyarlarca cep telefonu konuşması –ister iş için, ister özel– çoğunlukla arayanın nerede bulunduğunu söylemesiyle başlar. İnsanlar her şeyden önce nerede olduklarını kesinlikle belirtmek ihtiyacındadır. Sanki hiçbir yerde olmayabileceklerini imleyen bir güvensizlik duygusu taşırlar. Bir alay akıl karıştırıcı şeyle kuşatılmış olunca, kendi geçici köşe taşlarını oluşturmak ve paylaşmak durumunda kalırlar.

Otuz yılı aşkın bir zaman önce Guy Debord kehanette bulunurcasına, "Piyasanın soyut mekânı için kitlesel olarak üretilen malların birikimi, tüm bölgesel ve yasal engellerin yanı sıra, ortaçağda zanaatkârların ürettiği malların kalitesini koruyan lonca kurallarını nasıl yok ettiyse, mekânların özerkliğini ve kalitesini de aynı şekilde mahvetmiştir," diye yazmıştı.

Günümüzdeki küresel kaosun anahtar terimi yer değiştirme ya da yeni bir yer belirlemedir. Bu sadece nerede ucuz emek varsa ve çalışma yasaları nerede asgari düzeydeyse üretimi oraya kaydırmak anlamına gelmez. Aynı zamanda da günümüzün yeni iktidarının sınır tanımayan çılgın hayallerini içerir: dünyanın tek bir akışkan piyasa haline gelmesi için şimdiye kadar bilinen belli başlı sabit yerlerin özgüvenini ve saygınlığını sarsma hayali.

Esas olarak tüketmedikçe kendini boşlukta hisseden ya da öyle hissettirilen kimsedir tüketici. Marka adları ve logolar *Hiçbiryer*'in mekânlarına tekabül eder.

Eskiden anayurdu istilacılara karşı savunmak amacıyla yol işaretlerinin yönü değiştirilir, örneğin ZARAGOZA yerine, aksi yöndeki BURGOS'u gösterirdi işaretler. Günümüzde işaretlerin yönünü değiştirenler ülkeyi savunanlar değil artık; kimin kimi yönettiği, mutluluğun niteliği, felaketin kapsamı ya da ölümsüzlüğe nasıl ulaşılacağı gibi konularda yerel halkın kafasını karıştırmak amacıyla bu işi yapanlar yabancı istilacılar. Bu yön şaşırtmacaların hepsinin de amacı, nihai kurtuluşun ancak tüketici olmakla mümkün olacağına insanları inandırmak.

Lakin tüketiciler kasaya ödeme yaptıkları yerle tanımlanıyor, yaşadıkları ve öldükleri yerle değil.

5

Bir zamanların uçsuz bucaksız kırsal alanları bölgelere ayrılıyor. Bu sürecin ayrıntıları kıtadan kıtaya –Afrika, Orta Amerika ya da Güneydoğu Asya olmasına göre– değişmekte. Bununla birlikte parçalamanın başlangıcı daima başka yerden, holdinglerin kazançlarını artırma iştahından kaynaklanır; bu da toprak ya da suyun kime ait olduğuna aldırmaksızın doğal kaynakları (Victoria Gölü'nün balıklarını, Amazonlar'ın kerestesini, petrol çıkan her yeri, Gabon'un uranyumunu vb.) ele geçirmek anlamına gelir. Bunu takip eden sömürü, çok geçmeden hortumladıklarını korumak için havalimanlarına, askeri ve paramiliter üslere ve yerel mafyayla işbirliğine ihtiyaç duyar. Sonraki süreçte kabile savaşları, açlık ve soykırım uzak bir ihtimal değildir.

Bu bölgelerde yaşayan insanlar bir yere ait olma duygusunu tamamen kaybeder: Çocuklar kimsesiz kalır (aslında öyle olmasalar dahi), kadınlar köle, erkekler eşkiya olur. Bir kez bu hale gelindikten sonra yeniden aidiyet duygusunun sağlanması nesiller alır. Bu minval üzere geçen her yıl, zaman-ve uzam içinde *Hiçbiryer*'i süreğenleştirir.

6

Bu arada –çoğu zaman siyasi direniş böyle ara zamanlarda baş gösterir– en önemli şey, halihazırdaki kaostan çıkar sağlayanların, besleme medya yorumcuları aracılığıyla, halka sürekli yanlış bilgi verdiklerini ve onu yanılttıklarını kavramak ve hiç akıldan çıkarmamaktır. Onların bu türden açıklamaları kimseye yarar sağlamaz.

Ancak, şirketlerle ordularının kendi Hiçbiryer'lerine bir an

önce egemen olmak için geliştirdiği bilgi teknolojisi aynı zamanda, ele geçirmeye çalıştıkları Heryer'de başkaları tarafından da iletişim aracı olarak kullanılıyor.

Karayipli yazar Edouard Glissant bunu çok güzel açıklıyor: "...küreselleşmeye karşı direnmenin yolu küreselliği inkâr etmek değil, ihtimal dahilindeki tüm özgüllüklerin sonlu toplamını tasavvur etmek ve bunlardan birinin yokluğunda küreselliğin bizim için olması gereken şey olmayacağı fikrine alışmaktır."

Kendi köşe taşlarımızı oluşturuyor, yerleri adlandırıyor, şiiri keşfediyoruz. Evet, bu ara zamanda şiirin keşfedilmesi gerekiyor. Gareth Evans:

yolculuğun gül sıcağını saklarken ikindinin tuğlası

gül solumak için yeşil bir oda tomurcuklar
rüzgâr gibi çiçeğe dururken

yaprakları seyrelen huşlar gümüş rüzgâr hikâyelerini fısıldarken
telaşla kamyonlarda

çit çalısının yaprakları saklarken
ânın kaybettim sandığı ışığı

bileğindeki yuva dönen havada çalıkuşunun göğsü gibi atarken

yerin korosu gözlerini bulurken gökte
ve kalabalık karanlıkta açarken birbirine

kıymetini bil herşeyin

7

Onların Hiçbiryer'i daha önce benzeri görülmemiş olduğundan, tuhaf bir zaman algılaması yaratıyor. Sayısal zaman. Gece ve gündüz, mevsimler, doğum ve ölüm demeden, kesintisiz, sonsuza dek sürüp gidiyor. Para kadar lakayt. Sürekli ama tamamen bağlantısız. Geçmiş ve gelecekten bağımsız kılınmış şimdiki zaman o. Zaman söz konusu olduğunda yalnızca *şimdi* ağırlık taşıyor, öteki ikisinin önemi yok. Zaman artık bir sütunlar silsilesi değil, birler ve sıfırlardan ibaret tek bir sütun. Çevresinde yokluktan başka hiçbir şey olmayan düşey bir zaman.

Emily Dickinson'dan birkaç sayfa okuduktan sonra gidip Von Trier'in filmi *Dogville*'i görün. Dickinson'ın şiirinin her durağında sonsuzluk varlığını hissettirir. Oysa film tam aksine sonsuzluk gündelik hayattan en ufak bir iz bırakmamacasına silindiğinde neler olduğunu gösterir insafsızca. Öyle ki, tüm sözcükler ve onlardan oluşan dil bütünüyle anlamım yitirir.

Soyutlanmış bir şimdiki zaman içinde, sayısal zamanda, hiçbir yer bulunamaz ya da kurulamaz.

8

Kendimizi farklı bir zaman algılaması içinde düşünelim. Spinoza'ya göre sonsuzluk *şimdi*'dir. Bu bizi bekleyen bir şey değil, her şeyin her şeyle uyum gösterdiği ve hiçbir değiştokuşun uygunsuz olmadığı, kısa ancak sonsuz anlarda yüz yüze geldiğimiz bir şeydir.

Rebeca Solnit *Hope In The Dark* (Karanlıkta Umut) adlı önemli kitabında, Sandinist şair Gioconda Belli'nin Nikaragua'daki Somoza tiranlığını yıktıkları ânı tasvir edişini alıntılar: "Sihirli, kadim bir büyünün etkisiyle sanki tam da evrenin yaratıldığı yere geri gittiğimizi hissettiren iki gün."* Sonradan ABD'nin ve paralı

askerlerin Sandinistler'i hezimete uğratmış olması geçmişte, şimdide ve gelecekte yaşanmış olan o anı asla yok edemez.

9

Bunları yazdığım yerin iki kilometre aşağısındaki çayırda dört eşek otluyor, iki dişiyle sıpaları. Bunlar özellikle küçük yapılı hayvanlar. Siyah kenarlı kulaklarını diktiklerinde, dişilerin boyu çeneme ancak geliyor. Sadece birkaç haftalık olan sıpalar ise ufarak bir av köpeği kadar, ancak kafaları kocaman.

Çitin üzerinden aşıyor, çayırdaki bir elma ağacının dibine çöküp sırtımı gövdesine dayıyorum. Çayırda eşeklerin ayak izleri seçiliyor, benim ancak eğilerek geçebileceğim ağaç dallarının altında da bu izlerden var. Beni gözlüyorlar. Hiç ot bitmemiş iki yer var, sadece kırmızımtırak toprak; sırtüstü yatıp yuvarlanmak için ikide bir bu çıplak alanlara geliyorlar. Önce ana, ardından sıpası. Sıpaların omuzlarında şimdiden siyah çizgiler belirmiş.

Az sonra yanıma yaklaşıyorlar. Eşek ve kepek kokusu – atlarınki gibi değil, daha hafif. Dişiler alt çeneleriyle başımın tepesine dokunuyor. Ağızlarının çevresi beyaz. Gözlerinin etrafına konan sinekler eşeklerin kuşkulu bakışlarından çok daha huzursuz.

Korunun kıyısındaki gölgelikte durunca sinekler kaçıyor; orada kıpırdamaksızın nerdeyse yarım saat dikilebiliyorlar. Öğle vakti gölgede zaman ağırlaşıyor. Sıpalardan biri meme emerken (eşek sütü insan sütüne en yakın olanı) dişinin kulakları kuyruğunu işaret edercesine yatıyor.

Güneşin altında dördü de çevremdeyken ilgim bacaklarına yöneliyor, tam on altı bacak. Narinlikleri, kusursuzlukları, tepeden tırnağa dikkat kesilmeleri, güvenli duruşları. (Kıyaslanacak olursa, atların bacakları çok daha tedirgindir.) Hiçbir atın tırmanmayı göze alamayacağı dağlarda yol alan bacaklar, sadece dizlerini, in-

* Gioconda Belli, *Tenimdeki Ülke Nikaragua*, çev. Beril Eyüboğlu, İstanbul: Metis, 2007, s. 266.

ciklerini, topuk mafsallarını, iç dizlerini düşünecek olursanız taşınması imkânsız yükleri taşıyan bacaklar! Eşek bacakları.

Başları öne eğik, otlaya otlaya uzaklaşıyorlar, kulaklarından hiçbir şey kaçmıyor; pür dikkat izliyorum onları. Bu durumda bir öğle vakti bir aradayken, karşılıklı değiştokuşumuzda birbirimize sunduğumuz temel bir değer var ki ben onu ancak minnet olarak tanımlayabilirim. Yıl 2005, aylardan haziran, bir çayırda dört eşek.

10

Evet ben, başka şeylerin yanı sıra, hâlâ Marksistim.

Arzunun Bir Başka Yüzü

(Haziran 2002)

Kollarında bir ada buldum,
gözlerinde bir ülke,
zincirleyen kollarında, yalancı gözlerinde.
Kır yık del geç öte yakaya.

Jim Morrison

ARZU. EROTİK ARZU. *Erotik* nitelemesinin *cinsel*'den daha uygun olduğunu düşünüyorum, o kadar indirgemeci değil zira. Arzu karşılıklı (iki kişi arasında) olunca, şehvet hatta libido kavramları geçerliğini yitirir; çünkü her ikisi de tanımları gereği tekildir, ikili değil.

Böylesi bir arzunun gücü en başta biyolojik üreme ihtiyacından doğar. Arzu aynı zamanda düşlenen hazlara bir çağrı, bir umuttur. Erotik arzu olarak başlayan şey, çok geçmeden elde etme ve sahip olma tutkusuna dönüşür. Arzunun toplumsal içeriğinde gerçekten de *sahiplenmek* vardır; bu nedenle denetlenmeyen arzu tiyatroda hep çatışma ve trajedinin eşiğindedir.

Arzunun potansiyel gücü tüm kültürlerin ortak kabulüdür. Belki de bu, arzu edildiğini fark etmenin insana her türlü tehlikeden muaf olduğuna dair benzersiz bir duygu vermesindendir; bu duygu ikiyle çarpıldığında ise göze alınamayacak risk yoktur.

Arzu erken uyanır ve uzun bir zaman devam eder. Sözgelimi beş ile seksen arasında her yaşta kendini gösterir. Yaşa bağlı olarak arzunun öncelikleri farklı olabilir. Lakin bu öncelikler asla standart ya da birbirinin eşi değildir. Her arzu pek çok teklif ve beklenti içerir ve nihayet, erotik tesadüfler kadar arzular da çeşitlilik gösterir.

Gene de ortak bileşenleri vardır ve sanırım benim arzunun bir başka yüzü dediğim şey, önem derecesi ve tanınabilirliği farklı olsa da, her arzuda mevcuttur. Tüketim toplumlarında bu bileşen –çoğu zaman merkezi bir rol oynadığı– rock müzik dışmda nadiren açığa vurulur.

Hep olacak ıstırap
Hayatın içinden su gibi akacak
Elinin üstüne koyuyorum elimi
O limon ağaçlı çardakta.

Nick Cave

Arzu karşılıklı olduğunda, dünyanın gidişini belirleyen tüm öteki anlaşmalara meydan okuyan ya da direnen iki kişilik bir sözleşmedir. İki kişinin komplosudur.

Yeryüzünün ıstırabını geçici olarak erteleme fırsatı sunmaktır ötekine. Mutluluk değil (!), sadece ıstıraba karşı son derece hassas olan bedeni fiziksel bakımdan bir süreliğine korumaktan ibarettir.

Her arzuda şefkat olduğu kadar iştah da vardır; göreli oranları ne olursa olsun bu ikisi bağlıdır birbirine. Gönül yarası, olmazsa olmazıdır arzunun.

Eğer yeryüzünde hiç yara almamış birileri bulunsaydı, onların arzuyu tatmadan yaşadıkları söylenebilirdi.

Komplo, masuniyet adına birlikte bir mekân, bir *locus* yaratmaktır; ister istemez geçici olan bu masuniyet insanı bekleyen dinmek bilmez acılara karşıdır.

İnsan bedeni cesaret, zarafet, işve, vakar ve daha başka sayısız

hassaya sahiptir; lakin aynı zamanda –hiçbir hayvanın olmadığı gibi– yaradılıştan trajik bir konumdadır. (Hiçbir hayvanın olmadığı gibi çıplaktır.) Arzu, arzulanan kişinin trajik konumuna karşı onu korumak ister içtenlikle; dahası, bunu başarabileceğine inanır. Kaderidir bu onun.

Arzuda doğal olarak diğerkâmlık yoktur. Koruma isteği, masuniyet sağlama çabası kendini tüm benliğiyle –fiziksel ve hayali– vakfetmekten geçer. Baştan itibaren iki kişiye şamildir ve eğer masuniyet sağlanabilirse bu her ikisini de kapsar.

Masuniyetin kısa süreli olması kaçınılmazdır, gene de çok şey vaat eder. Masuniyet, sürenin kısalığını, bu kısa sürenin yarattığı tehdide bağlı acıları fesheder.

Dışardan bakıldığında arzu küçük bir parantezdir; onu yaşayanlar içinse aşkınlık. Bununla birlikte her iki durumda da, öncesinde ve sonrasında, gündelik hayat olağan akışını sürdürür.

Arzu, masuniyet vaadinde bulunur. Oysa, mevcut doğal düzenden masun olmak, gözden yok olmakla birdir. Ve arzu, en esrik ânında, tam da bunu teklif eder: Yok olalım.

Med-cezir kabarırken
Herkes kendi hesabındayken
Gölgemin boşluğuna
Taşırım senin taneciklerini.
Rüzgâr onları alıp götürecek
Silip süpürecek her şeyi
Rüzgâr bizi alıp götürecek.

Noir Désir

Sevgililerin ortadan yok olması bir atlatma, bir kaçış sayılamaz; bir başka âleme, bereket ve zenginlik âlemine geçiştir. Zenginlik genellikle biriktirme olarak algılanır. Arzu, bir armağan olduğunda diretir: sessizliğin zenginliği, her şeyin huzur içinde olduğu bir karanlık. Nedense kadim bir rüya, (bir kurbanın hayatının bağış-

landığı) Altın Post efsanesi geliyor aklıma. Simgesel olarak hem masumiyeti hem de bilgeliği temsil ediyor. Gizlendiği yere serilmiş, lüle lüle, ellenmemiş, kusursuz, hiç kimse tarafından çiğnenmemiş.

Bir kez paylaşıldıktan ve yaşandıktan sonra artık koruyucu özelliği kalmayan masuniyet asla unutulmaz; yok oluşlar ise görünen ve aşikâr olandan çok daha gerçek ve kesin gelir kişiye.

Ta uzaktan canavar düdüklerinin sesi geliyor. Korkma, kollarımdayken bir şeycikler olmaz sana.

Dikkatle Bakınca
– İki Kadın Fotoğrafçı

(2005-2006)

1

Ahlam Shibli
(Doğum yeri Arab al Shibli Köyü, Celile. 1970)

ÖNCELİKLE BASİT, YALIN OLMAK ile basitleştirme arasındaki ayrıma bir bakalım. İlki, bir şeyin temeline inmekle alakalı. Ötekiyse –basitleştirme– çoğunlukla iktidar için çevrilen dolapların bir parçası. Basitleştirme kendi menfaatinden başkasını düşünmeyenlerin işidir. Siyasi önderlerin çoğu her şeyi basitleştirirken, güç sahibi olmayanlar olaylara basitçe tepki gösterir. İkisi arasında çoğu zaman derin bir uçurum vardır.

Şimdi hiç basitleştirmeden Ahlam Shibli'nin fotoğraflarına bakalım. Resimler, sundukları birçok şeyin yanı sıra verdikleri siyaset dersiyle de örnek oluşturuyor. Ama buna daha sonra geleceğiz. Shibli ardışık resimlerini *İzsürücüler* olarak adlandırıyor; bunu açıklamakta fayda var.

Günümüzde İsrail Devleti'nde resmi kimlik sahibi oldukları halde ikinci sınıf vatandaş muamelesi gören bir milyon Filistinli yaşıyor. Resmi kayıtlarda kimlikleri İsrailli Arap olarak belirtiliyor. (Eğer alenen Filistinli olduklarını açıklayacak olurlarsa, hapse atılma tehlikesini göze almak durumundalar.) İsrailli Araplar arasında Bedevi aileler de bulunuyor.

Bu ailelerden az sayıda erkek –yılda yüz kişiden daha az– İsrail Ordusu'na gönüllü yazılıyor. Belli bir eğitimden geçtikten sonra *izsürücü* olarak bilinen askeri keşif kollarında görevlendiriliyorlar. Özellikle "İsrailli Araplar"dan oluşan izsürücülerden ordu, tehlikeli keşif çalışmalarında yararlanıyor. Komutanlık bir direniş ihtimali karşısında arazinin kara mayınlarından temizlenmesi, keskin nişancıların ve muhtemel pusuların bertaraf edilmesi için önden onları gönderiyor. İzsürücüler başlangıçta yaklaşık yirmi-otuz kişilik gruplar halinde eğitiliyor. Eğitim sona erince grup dağıtılıyor ve izsürücüler birbirinden ayrı olarak İsrail Savunma Kuvvetleri IDF'nin emrine veriliyor.

Bir izsürücü üç yıllık hizmetten sonra, profesyonel askerlik için başvuruda bulunabiliyor. Profesyonellerin ücreti çok daha tatminkâr. IDF Komutanlığı bu gönüllülerden pek azını kabul ediyor. Profesyonel izsürücüler, yerel âdet ve alışkanlıklara aşina oldukları ve tahminlerde bulunabildikleri için İsrailli askerlere kıyasla profesyonel üstünlüğe sahip.

Ahlam Shibli'nin resimleri temkinli, müphem ve tavizsiz. Genel bilgi vermeyi asgari düzeyde tutarken, önemli ya da önemsiz hiçbir olay nakletmiyor. Resimlerin her biri sanki bir hadisenin hemen ardından çekilmiş gibi. Shibli atik davranamadığı için böyle olduğu sanılmasın; onu asıl ilgilendiren olayın *yarattığı etki*. Bu türden olaylar (en azından bu projede) onun ilgisini çekmiyor; asıl merak ettiği şey olayların insanların hayatını nasıl etkilediği. Bu yüzden beklemeyi göze alabiliyor.

İzsürücülerin askeri eğitimini, izne çıkanları, asker mezarlarının yer aldığı bir kabristanı, Kuran'a el basarak IDF'ye sadakat yemini etmelerini, duvarlarında aile fotoğrafları olan bir evin içini, izsürücülerin profesyonel askerlik sayesinde kazandıkları paralarla ağır aksak inşa edilen evleri izliyor Shibli. Farklı mekânların her biri ister istemez bir soruyu akla getiriyor. Bu adamlar için ev ne ifade ediyor? Ya da daha sinsi bir soru: Kendilerini nereye ve neye ait hissediyorlar?

Fotoğraflarda hiçbir zaman çekilmezden hemen önce neler

olduğunu bize anlatacak bir kimse olmuyor. Yapabileceğimiz yegâne şey resimdekilere bakıp tahminlerde bulunmak ve Shibli gibi beklemek. Dizinin tamamına (seksen beş fotoğraf) bakıldığında topluca bir fikir edinmek mümkün. Bir bütün oluşturacak şekilde birbirleriyle bağlantılılar. Ancak bu bütün ne ifade ediyor?

Bir Bedevi için ev meselesi ve bir evin kuruluşuyla ilgili her şey bir halat gibi buruludur. Bedeviler geleneksel olarak göçebe topluluklardır. Bundan iki-üç kuşak önce, özellikle Sınai'de, pek çok Bedevi aile yerleşik düzene geçti; lakin yerleştikleri topraklar başkalarına ait olduğundan toprak üzerindeki hakları asgari düzeydeydi. Belki de uzak geçmişe ait atacı hatıraların etkisiyle ortaya kafa karıştıran bir durum çıkmıştı. Zira göçerler için ev bir adres değildi; beraberlerinde ne taşıyorlarsa oydu ev.

Ya izsürücüler ne taşıyor?

Ahlam Shibli ruhun derinliklerini araştırıyor. Bununla birlikte duygusallıktan uzak duruyor ve asla bir itiraf peşinde değil. Bir kenarda bekleyip sabırla izliyor. Shibli'nin hikâye anlatıcısı olduğu söylense de, bu onun kendine seçtiği rolü basite indirgemek olurdu. (Fotoğrafla hikâye anlatan André Kertezs gibi büyük ustalar var örneğin.) Bana sorulacak olsa falcı derdim ona. Yoğun bir dikkatle gözlemleyip alametleri okuyarak tahminlerde bulunuyor ve tıpkı bir falcı gibi kesin olduğu kadar belirsizlikler de içeren kehanetini açıklıyor; iskambil falı açarcasına fırsatları önünüze serse de, hiçbir tercihte bulunmuyor.

Fotoğraflardan üçüne bakalım. Birincide üç izsürücü korunaklı bir yerde dinleniyor; içlerinden biri duvara bir şeyler yazıyor. İkinci resimde kafasına bir örtü çekmiş, gündüz vakti uyuyan bir adam var. Üçüncüsündeyse bir izsürücünün, evinin bir duvarında asılı eski bir Filistin haritasının yanında, IDF askeri üniformasıyla çekilmiş kendi çerçevelediği fotoğrafları görülüyor.

Farklı şekillerde ifade edilmiş olsalar da, kimlik ve aidiyet konusunda her birinde aynı ikilem gözleniyor.

Ne taşıyorlar?

Göçebe Bedevi aşiretleri, çete savaşlarındaki maharetlerine rağmen, üstünlük sağlayamayacaklarını fark ettikleri durumlarda işgal kuvvetlerine –Mısırlı, Türk ya da Britanyalı olsun– geleneksel olarak yüzyıllardan bu yana hizmet sundu. Ancak bunu yapmaktaki maksatları, darmadağın edilmelerini engellemek ve ulaşılması neredeyse imkânsız olan kendi özyurtlarında bağımsız, rakipsiz yaşamaktı. Bu, hayatın devamını sağlayan ve çoğu zaman başarılı olan şeytanca bir taktikti.

Günümüzde İsrailli Bedeviler'in içinde bulunduğu koşullar çok değişti. Topraklarından kovuldular ve hayatlarını sürdürebilecekleri maddi imkânlardan yoksun bırakıldılar. Öz toprakları olan Necef Çölü'nde işgalci kanun kaçağı muamelesine maruz kalıyorlar, ürünlerine IDF helikopterlerinden bitkileri zehirleyen ilaçlar püskürtülüyor.

Bunun ne anlama geldiğini bütünüyle kavrayabilmek için genel olarak Filistin'deki durumun vahametini dikkate almamız gerekir. İsrail-Filistin ihtilafı altmış yıldır –dünyanın en uzun işgali olan– Filistin'in askeri işgali nerdeyse kırk yıldır sürüyor. Bu işgalin nelere mal olduğunu burada tekrarlamak fuzuli; zira bu durum uluslararası topluluk tarafından tescil edildi ve kınandı.

Süregiden bu ihtilafın –zira Filistinliler hâlâ direnişlerini sürdürüyor– gözden kaçan yanı, orantısızlığı; gerek silah, gerekse savunma güçleri arasındaki eşitsizlik.

Kaynaklar ve silahlar arasındaki bu eşitsizlik, yirminci yüzyılın ortalarında sömürgelerde başgösteren kurtuluş savaşlarını hatırlatıyor; izsürücülerin ikilemini anlamaya niyetliysek eğer, yapılacak en doğru iş bu mücadelelerin uzak görüşlü kâhini Frantz Fanon'un yazılarına başvurmak. *Siyah Deri Beyaz Maskeler** Fanon'un, "Bu çalışmanın sonunda benimle birlikte herkesin vicdanının

* Frantz Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maskeler*, çev. Mustafa Haksöz, İstanbul: Sosyalist, 1996. *–ç.n.*

kucaklayıcı derinliğini kavramasını isterim..." sözleriyle son buluyor. Ahlam Shibli, *İzsürücüler*'i anlatırken çoğu zaman Frantz Fanon'a atıfta bulunuyor.

Cezayir'de çalışan Martinikli psikiyatri uzmanı Frantz Fanon, sömürge egemenliğinin, işgalci güçlerle yerli halk arasındaki mülkiyet eşitsizliğinin, silahlılarla silahsızların her karşılaşmasında hissedilen derin nefretin bir isyana yol açma ihtimalinin yanı sıra, insanın benlik duygusunu koruyan sadakatler açısından da ne denli yaralayıcı olabileceğini aydınlatan açıklamalarda bulundu. Ve bu durumun en sık ve en yaralayıcı biçimiyle yoksulun yoksulu, en mağdur ve en çok ezilenlerin başına geldiğini vurguladı.

Daha açıklayıcı olmak için bir imgeden yararlanabiliriz. Bunun tam zıddı olan megalomaniyi, kendini olduğundan çok daha büyük görme hastalığını tasavvur edelim. Megaloman için bir başka kimseyle her karşılaşma, kendi azametini yansıtan bir aynadır. Benlik duygusunu yitirmiş olan sömürgeleştirilen için ise her karşılaşma, kendini lekelenmiş bir cellabi içinde gördüğü aynadır. Bu aynaların her ikisi de ötekinin gerçek kimliğini gizler. Öyle ki, lekeli cellabiyle bir ilişkisi olmadığını kanıtlama çabası içindeki sömürgeleştirilen, kendine zulmedenin üniformasını giymeyi ya da bayrağını taşımayı hayal eder.

Filistin halkının en mağdur kesimi olan Bedeviler, göçebe hayatın sağladığı özgürlüğü ve ondan kaynaklanan gururu büyük ölçüde yitirmiş bulunuyorlar. Böylece Fanon'un öngördüğü gibi kendilerini ikiye bölüp parçalıyor ve zalimin maskesini takıyorlar. Birçoğu adını değiştiriyor; Ahmedler José, Muhammedler Moshe oluyor. Ne ki izsürücüler bunu yapmakla öz bedenlerine, lekeli cellabinin sahte imgesiyle kara çalman soylu bedenlerine kavuşamıyor.

Yatak örtüsünü kafasına çekmiş olan adam ne düşlüyor? Kimse bir başkasının ne düşlediğini tahmin edemez. *Lakin kendi düşünü tahmin edebilmesi de pek mümkün görünmüyor...*

İzsürücülerin taşıdığı buna benzer bir şey olmalı.

Ahlam Shibli'nin fotoğraflarında İsrail-Filistin ihtilafıyla ilgili doğrudan bir siyasi yoruma rastlanmaz; sloganculığa uzak durur. Ancak günümüzün küresel koşullarında yaptığı işlerin siyasal önemi olduğuna ya da –daha önce dediğim gibi– örnek teşkil ettiğine inanıyorum. Açıklamaya çalışacağım bunu.

Ahlam Shibli de bir Bedevi aileden geliyor. Küçük bir kızken Celile'de keçi güdermiş. Daha sonra, üniversiteyi bitirince fotoğrafçı olmuş, uluslararası üne sahip bir fotoğrafçı.

Çok zaman önce, bu fotoğraflarda gösterdiği izsürücülere tam karşıt, hayati bir seçim yaptı. Filistin davasının haklılığına inanıyor; yasadışı İsrail İşgali'ne karşı bir yurtsever ve bir fotoğrafçı olarak karşı çıkıyor. Filistinliler'in çoğu gibi, ona göre de izsürücüler vatan haini sayılabilir. Filistin halkına zulmeden bir orduya katılıp, bu orduya karşı fiilen direnenleri yakalamak ve öldürmek için tuzağa düşürüyorlar. Vatan hainleri... Bazı koşullarda onlara buna göre davranmak yerinde olur.

Buna rağmen Ahlam Shibli bu basitleştirici yaftanın altındakini araştırma, öteki tarafa geçme ihtiyacı duyuyor. Kendi de Bedevi olduğundan mı? Belki de, ama bu safiyane bir soru. Önemli olan sonuç. Kendi de Bedevi olduğu için, yaftanın altında bulunanı araştırması ve keşfetmesi, aradığı şeyi bulması mümkün oldu. Bu fotoğraflarla bir soru sordu: İzsürücü olmaya karar veren bu insanlar nasıl bir bedel ödüyor? Ardından bu soruya verilen şaşırtıcı cevapları karanlık odasında çalışırken buldu. Sonra da bunları herkesle paylaştı.

Peki, bu siyasi bir tutum mu? Walter Benjamin, yirminci yüzyılın ortasında, "Bugün içinde bulunduğumuz olağanüstü tehlike hali istisnai bir durum değil, kuraldır. Bu kavrayışa uygun bir tarih mefhumu geliştirmeliyiz," diye yazmıştı.

Böyle bir tarih mefhumu bağlamında her basitleştirmenin, her yaftanın iktidar sahiplerinin işine yaradığını görmemiz gerekir; güçleri arttığı oranda basitleştirmelere olan ihtiyaçları da artacak-

tır. Öte yandan bu kör gücün zulmünü çekenlerin ya da ona karşı savaşanların çıkarlarına şimdi ve uzun vadede hizmet edilmesi, ancak çeşitliliği, farklılığı ve karmaşıklığı kavramak ve kabul etmekle mümkün olabilecektir.

Bu fotoğraflar bu türden bir kavrayış ve kabullenişe bir armağandır.

Frantz Fanon'u bir kez daha alıntılayarak bitirmek istiyorum: "Hayır biz kimseyle yarışmak niyetinde değiliz. Yapmak istediğimiz, insanlarla, tüm insanlıkla el ele, gece gündüz demeden, daima ileri gitmek. Kervan yayılmamalı, zira o zaman her kol kendi önündekini görmekte güçlük çeker; artık birbirini tanımayan insanlar giderek daha seyrek buluşur ve birbirleriyle daha az konuşur."

2

Jitka Hanzlová

(1958'de Çekoslovakya'da, Karpat Dağları'nda dünyaya geldi.)

"Yürürken, geleceği görmek için geriye gidiyorum."

Jitka Hanzlová

SÖZ KONUSU ORMAN çok uzaklarda, Karpat Dağları yakınlarında, çocukluğunun geçtiği küçük bir Çek kasabasının civarında. Bu resimler bir başka ormana ait de olabilirdi ama Jitka için imkânsız böyle bir şey. Yıllar boyunca hep gitmiş oralara; yalnız başma. Yalnız olmadığı zamanlar, fotoğraf çekmemiş.

Doğa fotoğraflarının çoğunun moda fotoğraflarından farkı yoktur. Bundan onların hafife alındığı sanılmasın; keyif içinde geçirilen zamanlara dair olup o anları kayda geçirirler. Dağların doruklarının, çağlayanların, çayırların, göllerin, güz vakti kayın ağaç-

larının öylece durup mahzun bir ifadeyle fotoğraf makinesi karşısında poz vermeleri istenir. Neden olmasın? Havalimanlarında uzun saatler geçirdikten sonra nihayet tadına varılan keyfin nişanesidir onlar. Doğanın evsahipliği.

Jitka'nın resimlerinde hüsnükabul yoktur. İçerden çekilmiştir hepsi de. Ormanın kuytulukları, elin eldiveni içten görmesi gibi.

"Ormanarası"ndan söz eder Jitka; zira köyünde olduğu gibi iki orman birleşmektedir aynı vadide. Lakin bu "ara" edatı genel anlamda bütün ormanlara aittir, zira tam da bundan ibarettir ormanlar: Ağaçlarının arasında, ağaç altlarındaki sık çalılıkların ve açıklıkların arasında, güneş enerjisinden bir günlük ömrü olan böceklere kadar, tüm yaşam döngüleri ve birbirinden farklı zaman kıstasları arasında var olanlardır. Orman aynı zamanda, derinliklerine dalanlarla, bir ağacın arkasında ya da bir çalının içinde bekleyen, adı sanı belirsiz bir yaratık arasında bir buluşma yeridir. Elle tutulamayan ama ulaşılabilir uzaklıktaki bir şey. Ne sessiz ne de işitilebilir. Bu türden bir refakatçinin varlığını hisseden sadece ziyaretçiler olmayıp, yazılı olmayan işaretleri okuyabilen avcılar ve ormancılar da kesinlikle farkındadır onun.

"Sabahleyin erkenden, orman henüz uyanırken ağaçlık tepelere tırmandım. Orada durup rüzgârı, kuşların telaşsız seslerini ve hayran olduğum sessizliği içime çektim. Ve daha sonra tüm dikkatimi resme verince, çevremdeki sessizliği duymaz oldum. Bir filmdeki gibi başka bir âlemdeydim sanki. Orman hareketlenmeye başlamıştı ve kameranın vizöründen baktığımda korktuğumu hissettim. Belki bu sadece kadrajdan ve akşamın sessizliğinden dolayıydı. Sanki kuşlarla cırcır böcekleri ötmekten vazgeçmiş, rüzgâr kesilivermişti vadide. Hiç ama hiçbir şey duyulmuyordu. Ne kuşlar, ne rüzgâr, ne insanlar, ne de cırcır böcekleri. Havanın kararmasından ve bu acayip sessizlikten tüylerim diken diken oldu... Korkunun kaynağını bilemiyordum, ama derinlerden geliyordu. Bunu ilk kez böylesine şiddetle hissettim, ama bu son olmayacaktı. Kaç-

tım! Korkumun temelinde ne vardı? Neden? Ne hayvanlardan ne de ormandan korkarım. Güvenli bir yerdir orası."

Tarih boyunca ve tarih öncesinde sığınma ve gizlenme imkânı sağlayan ormanlarda dolaşırken, eninde sonunda tamamen kaybolabilir insan. Adeta derinliklerinde ne kadar çok şeyin gizlendiğinin mecburen farkına varmamıza yol açarlar.

Beylik laftır, fotoğraflar zamanın akışım durdurur ya da kesintiye uğramasına neden olur, derler. Öyledir, ama birbirinden farklı binlerce şekilde. Cartier-Bresson'un "kritik ân"ı, Atget'nin yavaşlayıp durağanlaşan ânı yakalamasından da, Thomas Struth' un zamanı merasimli bir şekilde durdurmasından da çok farklıdır. Jitka'nm orman fotoğraflarında şaşırtıcı olan –başka konulardaki fotoğrafları öyle değil– hiçbir şeyi kesintiye uğratmadıkları izlenimi vermeleridir!

Yerçekimi olmayan bir alanda ağırlık da yoktur; Jitka'nın söz konusu resimleri de zaman açısından ağırlıksızmış gibi duruyor. Sanki *zamanlararası*, belirsiz bir zamanda çekilmiş gibiler.

Ormanda bir şeyin elle tutulur olmayıp da erişilebilir bir mesafede bulunması bir tür sonsuzluğun mevcudiyetinden dolayı olabilir. Ne doğaötesi yorumların soyut sonsuzluğu ne de döngüsel, mevsimlik tekrarların eğretilemeli sonsuzluğu. Ormanlar zaman içinde vardır ve Tanrı biliyor ya, tarihe tabidirler; ne var ki, günümüzde gözü dönmüş bir kâr tutkusuyla akıl almaz şekilde yok ediliyorlar.

Oysa sayısız zaman kıstasları içinde ormanda yerini bulamamış ve bu kıstaslar arasında kalmış olan "hadiseler" vardır. Ne türden hadiseler, diye sorabilirsiniz. Bunlardan bazıları Jitka'nın fotoğraflarında görülür. Tanınabilir her şeyi listeledikten sonra adını koyamadıklarımızdır bunlar.

Eski Yunanlılar bu gibi hadiselere *dryad*, orman perisi diyordu. Bergamolu oduncu arkadaşlarım ormandan apayrı bir "diyar", bağımsız bir "âlem"miş gibi söz ediyor. Wilfredo Lam, hayali orman resimlerinde bu türden hadiseleri canlandırmıştı. Ancak bir şeyi açıkça belirtmemiz gerek. Fantaziler değil konumuz. Jitka ormanın sessizliğini dile getiriyor. Böyle bir sessizliğin tam zıddı müziktir. Müzikte olagelen her şey o müziğin kesintisiz zaman boyutu içinde yer alır. Ormanın sessizliğinde bazı hadiseler ise bu şekilde yerleştirilemez ve zaman içinde bir yere konamaz. Hal böyle olunca, izleyicinin imgelemini allak bullak ettikleri gibi kışkırtırlar da: Zira bu başka bir yaratığın hayata tutunma deneyimine benzer. Oluşumlarını da, varlıklarını da hisseder ancak yüz yüze gelemeyiz bir türlü, zira onların oluşumu bize göre geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek arasında bir yerde meydana geliyordur.

Filozof Heidegger'e göre, orman tüm hakikatlerin metaforuydu – filozofun göreviyse *weg*'i, oduncuların izlediği patikayı bulmaktı. "Uzaklıklarla yakınlık kurmak"tan söz ederken inanıyorum ki bu Heidegger'in, benim tanımlamaya çalıştığım orman olgusuna kendince yaklaşımıydı. Tıpkı Jitka'nın da aynı şeyi kendince ifade edişi gibi. "Yürürken, geleceği görmek için geriye gidiyorum." Her ikisi de kum saatini altüst ediyor.

İleri sürdüğüm şeyin ne ifade ettiğini kavramak için, on sekizinci yüzyılda Avrupa'da başlayan ve modern kapitalizmin pozitivist ve doğrusal mantığıyla çok yakından bağlantılı olan zaman kavramının reddedilmesi gereklidir: tek bir doğrunun, tek boyutlu, kurallara bağlı, soyut ve kesin, her şeyi kapsayan tek bir zaman kavramının reddi. Öteki kültürlerin tümü, çeşitli zamanların bir şekilde sonsuzlukla kuşatılarak bir arada olabileceğini öngörüyordu.

Dönüp tekrar tarihe ait olan ormanlara bakalım. Jitka'nınkilerde, çoğu zaman bir bekleyiş sezilir, ancak bekleyen nedir? Ayrıca beklemek, yerinde bir sözcük müdür? Sabır? Sabreden kim-

dir/nedir? Bir orman hadisesi. Ne adını koyabildiğimiz, ne betimleyebildiğimiz, ne de yerini bilebildiğimiz, ancak hiç kuşkusuz var olan...

Ormanda, kesişen patikalarla –kuşların, böceklerin, memelilerin, sporların, tohumların, sürüngenlerin, eğreltiotlarının, likenlerin, solucanların, ağaçların vb. patikalarıyla– kesişen enerjilerin karmaşıklığı emsalsizdir; belki de deniz yataklarındaki bazı bölgelerde de buna benzer bir karmaşıklık vardır; lakin, insanoğlu oralarda henüz taze bir işgalcidir, oysa tüm sezgisel yetileriyle ormandan gelmiştir. İnsan, en az iki zaman kıstasında yaşayan yegâne canlıdır: biyolojik bedeni ve de bilinciyle. (Ona altıncı hissi bahşeden bu bilinçtir belki de.) Ormanda faal olup da kesişen bu enerjilerin her birinin kendine özgü bir zaman kıstası vardır. Karıncadan meşe ağacına. Fotosentez sürecinden mayalanma sürecine. Zamanların, enerjilerin ve değiştokuşun bu anlaşılması güç yığınağında direngen tabiatlı hadiselere de rastlanır, herhangi bir zaman kıstasına uymayan, dolayısıyla (geçici olarak?) *arada* beklemekte olan. Bunlar işte Jitka'nın fotoğrafladıkları.

Jitka'nın orman resimlerine uzun uzadıya bakınca, modern zaman hapishanesinden kurtulmanın imkân dahilinde olduğu giderek açıklık kazanır. Orman perileri el ediyor. Siz de aralarına karışabilirsiniz – ama eşliksiz.

Geçmişi Silmek

Karakalem bir resim vesilesiyle bazı düşünceler

GÖRÜNÜŞLER DE kelimeler gibi okunabilir; bunlar içinde insan yüzü en derinlikli metinlerden birini oluşturur.
Alexandra (bkz. yukarıda) Paris'e, hayatmda ilk kez –83 yaşındayken– bu ilkbahar geldi. Bundan birkaç yıl öncesine kadar Moskova'da hekimlik yapıyordu. Başkentin 800 km. güneyinde, Kursk' ta dünyaya gelmişti. Rus dostlarım sayesinde tanıştım onunla; dör-

dümüz Paris'in güneyindeki bir banliyöde akşam yemeği yedik, bir bahçede.

Neden tıp tahsili yapmaya karar verdiğini sorduğumda, Kursk Savaşı'nda ölen ve yaralanan sayısız insan yüzünden, dedi. Stalingrad'ın ardından Kızıl Ordu'nun dosdoğru Berlin'e ilerleyebilmesinin yolunu bu savaş açmıştı.

Bahçedeki sohbet usul usul sürüyordu. Yaşından oldukça genç görünen Alexandra'nın konuşması hülyalı ve teklifsiz olduğu kadar düşünceliydi de. Hava karardı, mumları yaktık. Onu dinlerken Heidegger'in, "Varoluşun evidir dil" demesinin anlamını kavrıyor, halinden tavrından kendinizi evinizdeymiş gibi hissediyordunuz.

1950'lerde tıp fakültesinden diplomasını alır almaz Türkmenistan'daki bir uranyum madenine gönderilmiş. Maden işçileri Gulag'dan sevk edilen zeklermiş.[1] SSCB'nin bombalarını üretebilmesi için acilen uranyuma ihtiyacı vardır o tarihte; amaç bu sayede ABD ile nükleer silahlarda eşitliği ve "karşılıklı caydırma"yı* sağlamaktır. Lakin birkaç yıl sonra uranyum madenlerinde çalışanların neredeyse tamamı tahmin edilebileceği gibi kansere yakalanır. Tıpkı benim gibi, diyor, Alexandra. Neyse ki dualarım kabul oldu, iyileştim ve Moskova'ya dönüp kırk yıl daha çalıştım çocuk hekimi olarak. Bahçede gülerek bunları anlatırken bir taraftan da yemeğini yiyor.

Bu enerjiyi nerden buluyorsun?

İnsanlardan! diyor. Gayet basit, insanları seviyorum.

Bu sırada resmini çizmek için dayanılmaz bir arzu duyuyorum. Göz göze geliyoruz, başıyla onaylıyor.

Gitmek için davranmazdan önce, yaptığım iki resimden birini seçmesini rica ediyorum. İçlerinden silik olanını seçiyor. Bunu bilhassa yaptığını, daha net çizilmiş olanın bende kalmasını istediğini düşünüyorum.

* Nükleer silahlarda karşılıklı caydırma girişimi 1989 yılına kadar sürdü. *–ç.n.*

Ertesi sabah resme bakarken yüz çizgilerinin kelimelerle ifade edilmeyi beklediği hissine kapılıyorum.

Aynı hafta, uluslararası basında Varşova'da yaşayan 97 yaşındaki Polonyalı mühendis Bernard Kon'un bir fotoğrafı yer aldı. Yeni bir yasa teklifine göre Kon, 1937'de gönüllü olarak Uluslararası Tugay'a katıldığı ve İspanya İç Savaşı'nda Cumhuriyetçiler'in saflarında çarpıştığı için, devletin tahsis ettiği cüzi emekli maaşını kaybetme tehdidi altındaydı.

Gözlerinde, Alexandra'nın gözlerindeki ifadeyi andıran bir şey vardı. Belki her ikisi de benzer bazı şeylere tanık oldukları için. Yüzleri yan yana, övgüye ihtiyaç duymayan kişisel başarıları (ve ıstıraplarını) yansıtıyor; zira her ikisi de farklı yollardan, *tarihi* önemsemeyi, ona katkıda bulunmayı ve böylece ona ait olmayı seçmiş olmaktan dolayı yarı trajik, yarı muzaffer bir etki yaratıyor. Ve garip bir tarzda, bu aidiyetten dolayıdır ki, her ikisi de belirgin bir *kişiliğe* sahip.

Neyse ki Bernard Kon'u ve onun durumundaki binlerce insanı tehdit eden yasa tasarısı anayasaya aykırı bulundu; lakin (2005'ten beri Devlet Başkanı ve Başbakan olan) ikiz korkuluklar, Kaczynski biraderlerin komünizmin kökünü kazıma operasyonları devam ediyor. Şimdilerde pek çok siyasi hareketin tipik tavrı bu.

Tarihin karmaşık deneyimlerinden ders almaya yanaşmayan bu türden girişimler, siyasi seçimlerini yaparken geçmişi silip halihazırda olanla yetiniyorlar.

Daha açık ifade edecek olursam, insan yüzünün derinlikli metni sıradan bir vesika fotoğrafına dönüşüyor.

Naomi Klein'ın paha biçilmez önemdeki kitabı *The Shock Doctrine, The Rise of Disaster Capitalism*'in[2] (Şok Öğretisi, Yıkım Kapitalizminin Yükselişi) provalarını okurken Alexandra'nın karakalem resmi hâlâ masanın üzerindeydi. Klein kitabında, şaibeli iktisatçı Milton Friedman'ın meslek hayatını ele alıyor. Friedman, 1950'lerde Chicago Üniversitesi'nde ders verirken aynı zamanda da herhangi bir hükümet ya da devletçe dizginlenmeyecek yeni bir kapitalizm yaratmak için küresel özgürlükler kuramını

geliştiriyordu. Gelişmekte olan çokuluslu şirketlerle *offshore** bankacılık yatırımcılarının çoktan beri hayal ettikleri bir kapitalizmdi bu. Friedman 1970'lerde Pinochet'nin iktisat danışmanı olunca kuramlarını uygulama fırsatı buldu ve Şili ekonomisi tepetaklak oldu. Ondan sonra vizyon sahibi bir kâhin sıfatıyla Thatcher, Reagan, baba-oğul Bushlar ve Sarkozy gibilere akıl hocalığı yaptı.

Alexandra bahçede otururken, "Eğer nükleer silah üretmek için uranyum çıkartmasaydık Amerikan sömürgesi olacaktık," demişti.

Kuramcı olduğu kabul edilen Friedman'ı bir bakıma Dr. Strangelove'a benzetmek mümkün: bir dogma, masumiyet ve hayasızlık hikâyesi; kurtarıcı olarak algılanma hayali. (Nobel de kazanmıştı.) Müdahale edilmeyen "katıksız" ekonomilerin her şeyi halledeceğini iddia ediyordu! Evinin dışına hiç mi hiç adımını atmamış, lakin hayatta neyin önemli, neyin önemsiz olduğunu açıklamak için sizi pencere önüne götüren mütebessim yüzlü amca.

Öte yandan acımasız bir sicili olan eyyamcı bir siyasetçi. Önerdiği "katıksız" çözümün, şiddetli bir şokla sarsılmadıkça, tatbik edilmek istenen insanlar tarafından asla kabul görmeyeceğini başından beri bilen biri.

İnsanların sosyal yardım olanaklarının darmadağın olmasını, asgari ücret ve çalışma koşullarıyla ilgili denetimlerin kaldırılmasını, sosyal hizmetlerin özelleştirilmesini, vergi oranlarının zengin yoksul ayrımı olmaksızın eşitlenmesini, protesto gösterilerinin yasadışı ilan edilmesini içeren böyle bir anlaşmaya (Roosevelt'in "New Deal" – Yeni Toplumsal Anlaşma'sının tam zıddı) razı olması için, her şeyden önce iktisadi çöküntüye uğrayarak ne yapacaklarını bilemez hale gelmeleri gerekiyordu.

Ne zamandır G8, Dünya Bankası, IMF ve CIA stratejistlerinin –bazen de– ABD Askeri Kuvvetleri'nin (Kuveyt ve Irak) küresel kararlarına nüfuz eden ve bu kararları belirleyen "Şok Öğretisi" budur işte. Kimi zaman şok Şili'de (1973) olduğu gibi tamamen

* Bir ülkede yabancı paralarla yapılan bankacılık işlemleri. *–ç.n.*

planlıdır; kimi zaman ise Rusya'da (1991) ya da Güney Afrika'da (1996) görüldüğü gibi oportünistçe uygulanır.

Klein'ın kitabının açığa çıkardığı çarpıcı gerçek Friedman'ın "iktisadi şok"unu savunan ve önerenlerin CIA ekipleriyle yakın işbirliği içinde olup (Kubark Talimatnamesi'ne[3] bkz.) fiziksel şiddet altında, yani tutuklulara işkence ederek, ifade alma tekniklerini geliştiriyor olmalarıdır.

Allende'nin Savunma Bakanı olan dostum Orlando Letelier, bir suikaste kurban gitmezden bir ay önce, Şili ekonomisinde meydana gelen değişimle cezaevlerindeki yoldaşlarının başına gelenler arasında aynı bağlantıyı kurmuştu. Orlando'nun yüzü, sanki söylediği her şarkı hayatının son şarkısıymış duygusu uyandıran bir şarkıcının yüzüydü.

Birbirinden farklı olan iki tür şokun yıkım yöntemleri de farklıdır. Biri münferit ve fiziksel; öteki kolektif ve ontolojiktir. Birincisi (CIA'mn 1950'lerden beri hiç sektirmeden üzerinde çalıştığı) aman vermeyen elektroşoklar ve duyusal kayıplarla kendini gösterir. İkincisi, daha önce var olan toplumsal altyapı öğelerinin her birinin dağıtılması, köleleştirici bir yoksulluk ve panik döneminin dikkatle zamanlanmasıyla, baştan beri denetlenip el altından yönetilen iktisadi bir yıkım meydana getirir; ardından da dalga geçercesine yalancı vaatlerle ortaya çıkar. Her iki şok da direnişi kırmak amacıyla uygulanır ve öncelikle failin kimlik duygusunu yok ederek işe başlar.

Şokları uygulayanlar –ister işkenceci, ister iktisatçı isterse korkuluklar olsun– elli yıllık tecrübeden sonra, insanların kimlik duygusunu yok etmek, geçmişlerini silmek için şimdiye kadar hayatları hakkında kendi kendilerine anlattıkları hikâyeyi sistemli bir şekilde söküp dağıtmak gerektiğini öğrenmiş bulunuyorlar. Geçmiş bir kez silindikten sonra sözde masum görünen hangi slogan kullanılırsa kullanılsın, siyaseten soysuzdur: Beyaz sayfa, Yeni bir başlangıç, Yeniden doğuş. Neo-liberalizmin demagojisi böyle bir şeydir işte.

Fransa başkanlık seçimi kampanyası sırasında Alexandra bah-

çede oturuyordu. Önde gelen iki adaym üslupları, herhangi bir yorumda bulunmaktan kaçmışlarıyla, dikkate şayandı. Ne biri ne de öbürü, dünyada meydana gelen olaylara, bu olayların Fransa üzerindeki etkisine ya da öngörülebilir sonuçlarına, dolayısıyla ne gibi tercihlerde bulunulması gerektiğine dair bir açıklamada bulunmadı. Her ikisi de pusulasızdı. Pusulasızdılar, zira tarihten söz etmeye cesaretleri yoktu. Bir miktar demagojik ima, son zamanlarda yayımlanmış yerel istatistiklerle ilgili bir-iki tartışma dışında tarihi okumaktan, tarihten ders çıkarmaktan aciz, hayat mücadelesinin anlam kazanması için insanların kendilerine hatırlattıkları hikâyelerden bihaberdiler. Ve, en azından yakın zamana kadar, Avrupa'nın siyasete en çok ilgi duyan seçmenlerinin hali buydu!

Susarak kurulan gizli ittifak, seçimin niteliğini tamamen değiştirir. Demokratik ilkelerin en başta geleni seçilenlerin seçmenlere hesap verme sorumluluğudur: Nasıl yönettikleri daha sonra yönetilenlerce değerlendirilecektir. Bir başka deyişle, seçmenler seçilenleri sorgulayarak, uzun vadede, kararların oluşturulması sürecinde rol alır. Tartışma ve ikna diyalektiği, antidemokratik, körü körüne itaatin yerine geçer.

Eğer adaylar içinde bulundukları çağa ilişkin görüşlerini ana hatlarıyla belirtmez, hayatm bekası için öngördükleri stratejileri açıklamaz, bunlar söylenmez ve bilinmezse, temel meseleler konusunda bir diyalog oluşturulamadığı için seçmenler diyalektik rollerini ifa edemez. Bir aday pusulasızsa ya da pusulasızmış gibi davranıyorsa, seçmenler yük arabasına koşulan beygir durumuna düşürülmüş olur.

Her izleyicinin bir müşteri olduğu, tartışmanın üsluplar arasındaki rekabete indirgendiği, en son kamuoyu araştırmasına, gelecekle ilgili ortak bir beklentiden daha çok itibar edildiği ve kendi kendini övmenin zorunlu olduğu bir ortamda, Fransa başkan adaylarının sükûtta ittifak etmesi zımni bir anlaşmayı akla getiriyor.

Her iki aday da birbirinden farklı korkulardan, ulusun değişik kesimlerinde hissedilen belirli şoklardan bahisle, onların asla unu-

tulmayacağına dair söz verirken, bir an için olsun insanların yanı başında ve onlarla birlikte olup da büyük resme göndermede bulunarak, "Dünyada neler oluyor?" diye sormadı. Satış jargonu tutarsız, tekrarlarla dolu ve teminat vericidir, zira neyi hedeflediği başından beri bilinir. Adayların her ikisinin hedefi de aynı kapıya çıkıyordu: BANA ve vaatlerime güvenin.

Benim tarihten ders almaktan kastım, yukardaki tutumun aksine, hadiselerin sebep ve sonuçlarıyla birlikte ortaklaşa değerlendirilmesi, muhtemel manevra alanlarının tartışılması (tarih nadiren alicenaplık gösterir) ardından da izlenecek politikanın sunulması ve açıklanmasıdır. Bunlar yapılmadan verilen sözler sorumsuzca olduğu kadar akıldışıdır. Alexandra, bundan elli yıl önce insan hayatına verilen değer daha farklıydı diyor.

Ve nihayet, neden iki aday da tarihten söz etme cesaretini gösteremedi? Buna verilecek kestirme cevaplarım var. Madam Royal, Rosa Luxemburg'a ne diyeceğini bilemediğinden, Bay Sarkozy ise İktisadi Şok öğretisine boğazına kadar battığı için.

Alexandra bahçede otururken yüzüne bakıyorum yeniden; aklıma Anton Çehov'un bir cümlesi geliyor, o da doktordu. "Yazarın rolü bir meseleyi hakikate en uygun şekilde tasvir etmektir ... öyle ki, okur onu asla görmezden gelemesin." Bu anlamda bizler, siyaset mekanizmalarının silmeye çalıştığı yaşanmış tarihi tecrübelerimizin hem okuru hem de yazarı olmak zorundayız bugün... Bunu başarmak elimizdedir.

Savaş Suçları ve Lübnan

3 Ağustos, 2006 Perşembe
The Guardian

İSRAİL, ABD'NİN DESTEĞİYLE Lübnan'a saldırdı; felce uğrayan ülke için için yanarken öfke dinmek bilmiyor. Qana'daki katliam ve yitirilen hayatlar sadece "orantısız" olmakla kalmayıp, var olan uluslararası yasalara göre bir savaş suçudur.

Lübnan'ı, ABD-İsrail himayesinde bir ülke konumuna indirgemek amacıyla İsrail Hava Kuvvetleri'nin ülkenin toplumsal altyapısını kasten ve sistemli bir şekilde imha etmesi de savaş suçuydu. Ancak bu girişim geri tepti. Lübnan'da, Hıristiyanlar'la Dürziler'in yüzde 80'i ve Sünni Müslümanlar'ın yüzde 89'u, yani halkın yüzde 87'si Hizbullah direnişini destekliyor; yüzde 8'iyse ABD'nin Lübnan'ı desteklediği inancında. Ne var ki bu saldırıların "uluslararası topluluğun" kuracağı bir mahkemede yargılanması söz konusu değil; zira bu korkunç suçları işleyen ya da suç ortaklığı eden ABD ve müttefikleri buna izin vermeyecektir.

Hizbullah'ı temizlemek amacıyla Lübnan'a yapılan saldırının çok önceden hazırlandığı artık biliniyor. ABD ve sadık müttefiki Britanya (Blair'e kendi ülkesinde muhalefet edilmesine rağmen) İsrail'in cürümlerine yeşil ışık yaktı.

Özetle, Lübnan'da yaşanan barış sona erdi; felce uğrayan ülke unutmaya çalıştığı geçmişini hatırlamaya mecbur edildi. "Uluslararası topluluk" kenara çekilmiş, olanları suskunlukla izlerken,

Lübnan'da uygulanan devlet terörü Gazze gettosunda yineleniyor. Bu esnada Filistin'in geri kalanı, ABD'nin doğrudan katılımı ve müttefiklerinin zımni onayıyla parçalanıp İsrail'e ilhak ediliyor.

Bu vahşetin kurbanlarına ve vahşete karşı direnenlere dayanışma ve desteğimizi sunuyoruz. Kendi adımıza, hükümetlerimizin bu cürümlerdeki suç ortaklığını gözler önüne sermek için elimizdeki tüm imkânları seferber edeceğiz. Filistin'le Irak'ın işgali sona ermedikçe ve Lübnan'ın, geçici olarak "durdurulan" bombardımanları devam ettikçe Ortadoğu'da barıştan söz edilemez.

Tarık Ali
Noam Chomsky
Eduardo Galeano
Howard Zinn
Ken Loach
John Berger
Arundhati Roy

Londra

Sanat, Müzik ve Kültür

PACBI,[1] aralarında tanınmış yazarlar John Berger, Arundhati Roy, Ahdaf Soueif ve Eduardo Galeano; Britanyalı müzisyenler Brian Eno ve Leon Rosselson; film yönetmenleri Sophie Fiennes, Elia Suleiman ve Haim Bresheeth; belgesel filmci Jenny Morgan; şarkıcı Reem Kelani'nin de bulunduğu 94 aydının, dünyanın çeşitli ülkelerinden meslektaşlarından İsrail'e gitmemelerini, orada sergi ya da başka herhangi bir sanatsal etkinliğe katılmamalarını talep eden çağrılarının bugünkü *Guardian*'da yayımlanmasından mutluluk duyar.

Bu mektup, 2006 Ağustosu'nda Filistinli film yönetmeni, sanatçı, yazar ve kimi aydınların İsrail'e karşı kültürel boykot uygulanması için yaptıkları çağrı üzerine John Berger tarafından kaleme alındı.

Avrupa'nın dört bir yanından, Kuzey ve Güney Amerika'dan sanatçıların yanı sıra Filistinli ve İsrailli sanatçıların da imzasını taşıyan mektup şöyle:

LÜBNAN'DA HER GÜN İsrail uçakları tarafından ihlal edilen kırılgan bir ateşkes yürürlükte. Bu süreçte İsrail ordusunun Gazze ve Batı Şeria'daki vahşeti günbegün sürüyor. Her bir İsrailli'nin ölümü on Filistinli'nin canına mal oluyor. Yazdan beri çoğu çocuk, 200'ün üstünde insan katledildi. BM kararları hiçe sayılıyor; ekinler mahvedilip evler yıkılırken Filistin toprakları gaspediliyor, insan hakları ihlal ediliyor. Gerek Başpiskopos Desmond Tutu'nun, gerekse (eski ANC[2] komutanlarından, Güney Afrika'nın şimdiki Güvenlik Bakanı) Musevi Ronnie Kasrils'in görüşlerine göre, Filistinliler'in içinde bulunduğu durum siyah Güney Afrikalılar'ın ırk ayrımcılığına maruz kaldığı zamanlardan çok daha feci. Bu

arada Batılı hükümetler İsrail'in kendini savunmasının "meşru bir hak" olduğundan hareketle bu ülkeye silah sağlamayı sürdürüyor.

Güney Afrika'da ırk ayrımcılığına karşı verilen mücadele bundan daha etkiliydi. Irkçılığa karşı yürütülen uluslararası barışçıl boykot ve tecrit kampanyaları ve nihayet BM kararıyla uygulanan yaptırımlar düzenin aşırı kan dökülmeden yıkılmasını sağladı. Günümüzde Filistinli öğretmenler, yazarlar, film yönetmenleri ve sivil toplum örgütleri İsrail'e karşı akademik ve kültürel boykot talebiyle adil bir barışa yol açacak benzer bir öneride bulunuyorlar. Bu çağrı Avrupa ülkelerinin pek çoğunda akademisyenler, film yönetmenleri, mimarlar ve yürekli bazı İsrailli muhaliflerce destekleniyor. Artık başkalarının da bu kampanyayı desteklemesinin vakti geldi. Primo Levi'nin de sorduğu gibi: Şimdi değilse, ne zaman?

Yaratıcı yazar ve sanatçıları boykot için imza vererek Filistinli ve İsrailli meslektaşlarımızı desteklemeye çağırıyoruz (www.pacbi.org).

İsrail'e gitmeyin, orada sergi açmayın ya da herhangi bir etkinlikte rol almayın!"

Çağrıyı desteklemek ve imza vermek için: info@bricup.org.uk
(Boykota destek veren sanatçı ve aydınların listesi www.pacbi.org/boycott_news_more.php?id=A415_0_1_0_M adresinde bulunabilir.)

John Berger'ın Notu:

Dünya çapındaki akademisyen, aydm ve sanatçıları İsrail Devleti'ne kültürel boykot uygulamaya davet eden yüzün üstünde Filistinli akademisyen ve sanatçının ve –en önemlisi– Gazze ve Batı Şeria'daki Filistin topraklarını yasadışı işgal eden ülkelerine açıkça karşı çıkan tanınmış bazı İsrailli şahsiyetlerin bu çağrısı üzerine ben de birkaç noktaya dikkat çekmek istiyorum.

Söz konusu çağrıyı, *Guernica'dan Sonra* adını taşıyan resmimle birlikte ekte göreceksiniz. Ulusal gazetelerde yayımlama-

yı düşündüğümüz ilişikteki mektubu sizlerin de imzalayacağınızı ümit ediyorum.

Bu boykot altmış yılı aşkın bir zamandan, neredeyse üç kuşaktan beri çeşitli tarzlardaki protestolara rağmen süren iki tür dışlamaya karşı aktif bir karşı çıkış niteliğindedir.

Bu süre zarfında İsrail Devleti BM kararlarını ya da uluslararası mahkemelerin hükümlerini hiçe sayarak, kendini uluslararası yükümlülüklerden muaf tuttu. Bugüne kadar tam 246 Güvenlik Konseyi Kararı'nı ihlal etti!

Bunun doğrudan sonucu yedi milyon Filistinli'nin, kendilerine ait olduğuna dair uluslararası mutabakata rağmen, topraklarında özgürce yaşama hakkından yoksun bırakılmış olmasıdır. Geçen her hafta bu tehdit artmakta, gelecekte bir ulus olarak yaşama haklarına ket vurulmaktadır.

Nelson Mandela'nın da işaret ettiği gibi boykot bir ilke, bir temel kural değil, koşullara bağlı olarak uygulanan bir taktiktir. Seçilmiş olmalarına rağmen çoğu zaman verdikleri sözleri tutmayan, haksız ve ahlakdışı davranan hükümetlere karşı çıkan boykotçular, belirli bir baskı kurmak amacıyla kimi taktikler geliştirir. (Dün beyaz Güney Afrika'da, bugünse İsrail'de ahlakdışı davranışın simgesi ırkçı ayrımcılık, *apartheid* şeklinde kendini göstermektedir.)

Boykot bir ilke değildir. İlke haline gelirse eğer, bizzat kendisi dışlayıcı ve ırkçı olma riskini taşır. Bizim bu terime yüklediğimiz anlama göre hiçbir boykot bir bireyi, bir halkı ya da bir ulusu hedef almamalıdır. Boykot, bir politikayı ya da bu politikayı açık ya da örtülü bir şekilde destekleyen kurumları hedef almalıdır. Amacı reddetmek değil, değişimi gerçekleştirmek olmalıdır.

Kültürel boykot nasıl uygulanır? Malların boykotu daha basit bir öneridir; ne var ki söz konusu durumda etkili olacağı kuşkuludur ve durum her geçen ay daha kötüye gittiği için çok süratli davranmak zorunludur. (Dünyanın en güçlü bazı siyasi liderlerinin kötünün kötüsünü umarak ses çıkarmamalarının nedeni tam da budur.)

Boykotu nasıl uygulamalı? Akademisyenler için bu belki biraz daha net bir şekilde çözümlenebilir. Bütün mesele devlet kurumlarından gelen davetleri, nedenini açıklayarak reddetmektir. Davet edilen sinema ya da tiyatro oyuncuları, müzisyenler, jonglörler ya da şairler için durum biraz daha çetrefil olabilir. Her ne durumda olunursa olunsun, uygulamanın şahsi tercihlere ve takdirlere göre, sistemleştirmeye gidilmeden yapılmasının doğru olacağına inanıyorum.

Sözgelimi, İsrailli önemli anaakım yayınevlerinden biri kitaplarımdan üçünü basmak istiyor şimdilerde. Bir açıklamada bulunarak boykotu uygulamak niyetindeyim. Öte yandan özellikle Araplar'la İsrailliler arasında köprüler kurmaya ve ilişkileri geliştirmeye çalışan bazı küçük, marjinal yayınevlerinin varlığından da haberdarım; eğer onlardan biri bir kitabımı basmak isteyecek olursa tereddüt etmeden kabul eder, üstelik telif hakkı filan da istemem. Boykotu destekleyen öteki yazarların da mutlaka benim gibi davranmasını önermiyorum. Sadece bir örnek olsun diye söylüyorum.

Önemli olan burada hep birlikte kendi tercih ettiğimiz şekilde protestolarda bulunmak, sesimizi yükselterek bizi temsil ettikleri iddiasında olanların sessizliğini bozmaktır. Böylece ortak eylemimizle, son olaylarla dehşete uğrayan ancak tepkilerini gösterme fırsatı bile bulamayan sayısız insanın kısa bir süre için de olsa sesi olabiliriz.

John Berger

JOHN BERGER
KIYMETİNİ BİL HERŞEYİN

"Yirminci yüzyılın ortasında Walter Benjamin, 'Bugün içinde bulunduğumuz olağanüstü tehlike hali istisnai bir durum değil, kuraldır. Bu kavrayışa uygun bir tarih mefhumu geliştirmeliyiz,' diye yazmıştı.

"Böyle bir tarih mefhumu bağlamında her basitleştirmenin, her yaftanın iktidar sahiplerinin işine yaradığını görmemiz gerekir; güçleri arttığı oranda basitleştirmelere olan ihtiyaçları da artacaktır. Öte yandan bu kör gücün zulmünü çekenlerin ya da ona karşı savaşanların çıkarlarına şimdi ve uzun vadede hizmet edilmesi, ancak çeşitliliği, farklılığı ve karmaşıklığı kavramak ve kabul etmekle mümkün olabilir."

John Berger'ın 11 Eylül'den Irak Savaşı'na, Filistin'den Katrina felaketine, Nâzım Hikmet'ten Pasolini'ye birçok siyasal soruna ve sanatçıya ilişkin duygu ve düşüncelerini dile getirdiği yazılarından oluşan bir kitap Kıymetini Bil Herşeyin. İçtenliğini yansıtan zarif bir sadelikle kaleme aldığı bu yazılarla John Berger bizi dünyaya adil, müşfik, ama en önemlisi gören gözlerle bakmaya davet ediyor.

Metis Edebiyat | Anlatı
ISBN-13: 978-975-342-713-5

9 789753 427135

Metis Yayınları
www.metiskitap.com